

**БАЙГАЛЬ ОРЧИН,
АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН ЯАМ**

**“УС” ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР, ТҮҮНИЙГ
ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ 2015 ОНЫ
ХЭРЭГЖИЛТИЙН ТАЙЛАН**

2016 оны 03 дугаар сар

Улаанбаатар хот

№	Хөтөлбөрийн агуулга	Гүйцэтгэл
		үндэсний хорооны даргад тайлагнаж ажиллана.
4	Хөтөлбөрийн зорилтууд	Хэрэгжих нийт хугацаа: Хөтөлбөр хоёр үе шаттай хэрэгжих бөгөөд эхний буюу эрчимтэй хөгжлийн үе 2010-2015 онд, хоёр дахь буюу тогтвортой хөгжлийн үе 2016-2021 онд хэрэгжинэ.
5	Зардал	Төсөв (Шаардагдах нийт зардал), сая.төг

	Үүнд	Төсөв оноор (сая.төг)	Гүйцэтгэл оноор (сая.төг)	Гүйцэтгэлийн хувь оноор (%)
		2015 он	2015 он	2015он
	Багц 1-6	250 сая төгрөг	250 сая төгрөг	100%

6	Хөтөлбөрийн зорилт:	<i>Ажлуудын биелэлтийг доорх талбарт бичнэ.</i>
	1-р зорилтын хүрээнд:	1-р зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөний гүйцэтгэл
	Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эхийг хамгаалах, нөхөн сэргээх чиглэлээр:	
	Хүрэх үр дүн 1.1. Монгол орны гадаргын усны нөөцийн 70 хувь бүрдэх сав газрын эхэд хамаарах хэсгийг улсын болон орон нутгийн хамгаалалтад авч ой, ургамлан нөмрөгийг нөхөн сэргээх ажлыг хийх, түймэр, хортон шавьжаас хамгаалах арга хэмжээ авна.	<p>Монгол орны гадаргын усны нөөцийн 70 хувь бүрдэх сав газрын эхэд хамаарах Сэлэнгэ, Туул, Орхон, Хэрлэн Онон, Идэр, Чулуут, Тамир, Цэнхэр, Завхан, Тэс, Ерөө, Хараа, Дэлгэрмөрөн, Эг, Шишхэд, Байдраг, Түй, Таац, Онги зэрэг голуудын урсац бүрдэх эхийн экосистемийн өнөөгийн төлөв байдалд үнэлгээ өгч, урсац бүрдэх эхийн хилийн заагийг тогтоох ажил хийгдсээр байна. Монгол орны томоохон голуудын урсацын дийлэнх хэсэг бүрэлдэн бий болдог өндөр уулсын бүс бүслүүр, хур тунадас олон жилийн дунджаас ихээр унадаг нутаг дэвсгэрийн 17 хувийг хамарсан газар нутгийг сонгон хилийн заагийг тогтоож, 17 аймгийн нутагт 109 талбайн газарзүйн солбилцлыг тооцоолон гаргаж, Засгийн газрын 2012 оны 194 дүгээр тогтоолоор хилийн заагийг эцэслэн тогтоосон.</p> <p>Сэлэнгэ мөрний сав газарт “Зэд Хантай Бүтээлийн нурууны дархан цаазат газар”-ыг байгуулсан. Туул голын эх нь Хан-Хэнтийн тусгай хамгаалалттай газар нутагт хамрагддаг бөгөөд голын эх орчмын газар нутгийн байдалтай танилцах, цутгал гол, горхийг тодруулах, байршлын солбилцлыг тодорхойлж, газрын зурагт тэмдэглэх, Туул голын эхлэл хэсгийг тэмдэглэсэн самбар байршуулах зорилго бүхий ажлын хэсэг Төв аймгийн Мөнгөнморьт, Эрдэнэ сумдад ажилласан.</p> <p>Туул голын эхийг хойд өргөрөгийн 48°30'59.2”, зүүн уртрагийн 108°14'08.2” солбицолд байгааг тогтоосон. Туул голын цутгал болох Сэлбэ голын эхийг Нийслэлийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2012 оны 66 дугаар тогтоолоор, Улиастай голын эхийг Нийслэлийн ИТХ-ийн Тэргүүлэгчдийн 2014 оны 73 дугаар тогтоолоор Байгалийн нөөц газрын ангиллаар орон нутгийн тусгай хамгаалалтад тус тус авсан.</p> <p>БОНХАЖЯ-ны ТНБД-ын 2015 оны 02 сарын 18-ны өдрийн тушаалаар Засгийн газрын 2012 оны 194-р тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, гол мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан, ойн сан бүхий газрын байгалийн хилийг хянан хамгаалалтын бүсийг залруулан тогтоох, хянах, хэрэгжилтийг хангах ажлын хэсгийг байгуулж, уг ажлын хэсэг Усны тухай хуулийн 22.3-т заасан хүрээнд хамгаалалтад орсон эсэхийг 175 лицензийн талбайд нягтлан тодруулж, дүгнэлт гаргасан ба 235 лицензийн талбайд усны сан бүхий газрын хамгаалалтын газарт үйл</p>

<p>Хүрэх үр дүн 1.4. Ус хангамжийн эх үүсвэрийн өнөөгийн байдалд үзлэг хийж, түүний эрүүл ахуйн бүс болон тэжээгдлийн мужийг шинэчлэн тогтоож, орон нутгийн хамгаалалтад авах, мөрдөх дэглэмийг тодорхойлон хэрэгжүүлж эхлэнэ.</p>	<p>Туул голын сав газрын усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ус хангамжийн эх үүсвэрийн тэжээгдлийн мужийн заагийг тогтоох зорилгоор 1:25000 масштабтай байрзүйн зураг шинээр боловсруулан, тоон хэлбэрт шилжүүлж, шаардлагатай мэдээллийн өгөгдлийн сан үүсгэсэн.</p> <p>БОНХЯ-ны захиалгаар улсын төсвийн хөрөнгөөр “Цэнгэг усны нөөцийн хүрээлэн” ТББ-аар гүйцэтгүүлсэн “Улаанбаатар хотын газрын доорх усыг дахин үнэлэх, гидрогеологийн сэдэвчилсэн судалгаа явуулах, эх үүсвэрүүдийн ашиглалтын зохистой горимыг тогтоох” ажлын хүрээнд нийслэлийн төвлөрсөн ус хангамжийн тэжээгдлийн гадаад, дотоод мужийг тогтоох үндэслэлийг боловсруулсан ба уг тайланг 2015 оны 7-р сард Усны нөөцийн зөвлөлийн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн хүлээн авлаа.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 1.5. Ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрүүл ахуйн бүс болон тэжээгдлийн мужид явуулж байгаа болон явуулахаар төлөвлөж байгаа усны нөөц, чанар, нөхөн сэлбэлт, цэвэршилтэд сөрөг нөлөө үзүүлж байгаа үйл ажиллагааг үе шаттай зогсоох арга хэмжээг эхний ээлжинд нийслэл, цаашид аймгийн төв, сум, суурин газруудад хэрэгжүүлнэ.</p>	<p>Усны нөөцийг хомсдох, бохирдохоос хамгаалах, үер, усны гамшгаас сэргийлэх зорилгоор усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрт онцгой (усны сан бүхий газрын эргээс 50 м-ээс доошгүй зайд болон гол мөрний татамд) болон энгийн хамгаалалт (усны сан бүхий газрын эргээс 200 м-ээс доошгүй зайд)-ын, эрүүл ахуйн бүс (ус хангамжийн эх үүсвэрээс 100 м-ээс доошгүй зайд) тогтоохоор Усны тухай хуульд заасны дагуу БОНХАЖ-ын сайд болон БХБ-ын сайдын хамтарсан 2015 оны А-230/127 дугаар тушаалаар “Усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журам”-ыг батлуулан, мөрдүүлж байна.</p> <p>УИХ-аас 2015 онд “Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай” хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсаны дагуу ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрүүл ахуйн бүс болон тэжээгдлийн мужийн хилийг шинэчлэн тогтоох ажлын хэсэг ажиллаж байна.</p> <p>Туул голын эрэг дагуух элс, хайрганы олборлолтын зохисгүй үйл ажиллагааг зогсоох талаар удаа дараа арга хэмжээ авч байна. Архангай аймгийн урд, хойд Тамирын голын хөндийд элс, хайрга олборлож байсан аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагааг зогсоох шийдвэр гаргасан байна.</p> <p>Баянхонгор аймгийн Байгаль орчны алба сумдын байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, байгаль хамгаалагч нартай хамтарч Мандал, Цагаантуруут, Байдраг зэрэг томоохон голуудын татам, голдиролд түгээмэл тархацтай ашигт малтмал олборлож байгаа эсэх талаар хяналт тавин ажиллаж байна.</p> <p>Дорнод аймаг голын хамгаалалтын бүс рүү орохыг хориглосон сурталчилгааны самбар, тэмдэгжүүлэлт хийж байрлуулсан. Хэрлэн голын ус, хөрс, орчныг бохирдуулах, ногоон бүсийн мод, бургасыг огтлох, зүлгийг талхлах, машин техник, эд зүйл угаах, голын эргээс 100 метрт хүртлэх зайд тээврийн хэрэгсэл оруулахгүй байх зэрэг зөрчил гаргахгүй байх талаар яриа таниулга хийж “санамж” бичиг тараажээ.</p> <p>Завхан аймгийн Байгаль орчны газар 2015 онд Хяргас нуур-Завхан голын сав газрын захиргаатай хамтран ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрүүл ахуйн бүс болон тэжээгдлийн мужид явуулж байгаа болон явуулахаар төлөвлөж байгаа усны нөөц, чанар, нөхөн сэлбэлт, цэвэршилтэд сөрөг нөлөө үзүүлж байгаа үйл ажиллагааг үе шаттай зогсоох арга хэмжээний дагуу удирдамж</p>

	<p>ашиглалтын байдлыг өрөөнөөсөө шууд харах боломжийг бүрдүүлж байна. Цаг уур, орчны шинжилгээний газар газрын доорх усны хэмжилтийг 38 цэгт /цооног, энгийн уурхайн худаг/, булгийн ундаргын ажиглалтыг 15 цэгт хийж байна.</p> <p>Гадаргын болон газрын доорх усны хяналт-шинжилгээний улсын сүлжээг шинээр байгуулах ажлыг олон улсын байгууллагуудтай хамтран хийж байна. Улсын усны мэдээллийн санг 2016 онд бүрдүүлж дуусгах ба нийтэд мэдээлэх боломжийг бүрдүүлнэ.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 2.4. Олон жилийн цэвдэг үргэлжилсэн тархацтай бүсэд цэвдэг судлалын өртөө байгуулж цэвдгийн хяналт-шинжилгээний сүлжээг бүрдүүлнэ.</p>	<p>УЦУОГ-аас 2011-2015 онуудад үргэлжилсэн болон тасалданги цэвдэгтэй нутгуудад 50 цэгийн цооногт мэдрүүрийг 0-40 м-ийн гүнд суурилсан ба тэдгээрээс дүн мэдээг татан авч, ШУА-ын Газар зүйн хүрээлэн дээр боловруулалт хийж байна. Газар зүйн хүрээлэн судалгааг 60 гаруй цэгт судалгааг хийж байна. Баянхонгор аймагт ус судлалын 6, цэвдгийн 2 харуулд, Өвөрхангай аймгийн Уянга сумын төвд цэвдэг судлалын ажиглалтыг хийх автомат багажийг суурилуулан ажиглалт хийж байна.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 2.5. Гадаргын усны хяналт-шинжилгээний сүлжээг өргөжүүлж, Алтайн нурууны нуур судлалын өртөөг Увс аймгийн Улаангом суманд, мөстөл судлалын өртөөг Баян-Өлгий аймагт байгуулна.</p>	<p>Мөстөл судлалын харуулыг өргөжүүлэх зорилгоор хяналт-шинжилгээний сүлжээг 2013 онд Баян-Өлгий болон Увс аймагт, 2014 онд “Экосистемд түшиглэсэн дасан зохицох арга хэмжээг уур амьсгалын өөрчлөлтөд өндөр эрсдэлтэй голуудын сав газарт хэрэгжүүлэх нь” төслийн хүрээнд Дорнод аймгийн Дашбалбар суманд ус судлалын харуул байгуулагдан ажиглалт судалгаа хийж эхлээд байна.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 2.6. Гадаргын болон газар доорх усны хяналт-шинжилгээний хэмжилтийн багаж төхөөрөмжийг шинэчилж автомат хэмжигч байрлуулах, орчин үеийн холбооны системийг ашиглан мэдээлэл, өгөгдлийг шуурхай дамжуулах технологид шилжүүлнэ.</p>	<p>2015 онд хэрэгжүүлсэн Дэлхийн банкны “Уул уурхайн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төсөл”-ийн хүрээнд говийн бүсийн усны 3 сав газар болон аймаг, нийслэлийн ус хангамжийн эх үүсвэрт суурилуулсан газрын доорх усны хяналт-шинжилгээ хийх төхөөрөмжүүд нь дэлхийн орчин үеийн технологийн төхөөрөмжүүд бөгөөд хагас автомат төхөөрөмж нь газар дээрээс нь мэдээллийг авч компьютерт оруулах, бүрэн автомат төхөөрөмж нь шууд яаманд минут тутамд мэдээлэх төхөөрөмж юм. Тиймээс орчин үеийн холбооны хэрэгслийг ашиглан цаг тутамд усны ашиглалтыг хянах боломж бүрдээд байна.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 2.7. Усны шинжилгээний лабораторийн гүйцэтгэлийн чадварыг сайжруулж, орчин үеийн өндөр мэдрэмтгий аналитик багаж төхөөрөмжөөр тоноглон усны чанарын төлөв байдал, бохирдлын талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллээр хэрэглэгчдийг хангана.</p>	<p>Усны чанарын олон үзүүлэлтийг тодорхойлох хүчин чадал бүхий зөөврийн багажаар Сэлэнгэ, Дорнод, Увс, Хэнтий аймгийг хангасан. Мэдээллийг хэрэглэгчдэд шуурхай хүргэх зорилгоор Улаанбаатар хот болон орон нутагт ажиллаж буй радио, телевизүүд, цахим мэдээлэл (Tsag-agaag.mn, IMH.mn зэрэг)-ийг цахим хуудас, УЦУОШГ-ын цахим хуудсаар мэдээллийг дамжуулж байна. МХЕГ-ын харьяа Усны шинжилгээний лаборатори ажиллаж байна.</p>
<p>Хилийн усны харилцааг өргөжүүлж, хяналт-шинжилгээний сүлжээг байгуулах чиглэлээр:</p>	
<p>Хүрэх үр дүн 2.8. Хилийн усыг хамгаалах, зүй зохистой ашиглах, мэдээлэл солилцох талаар хөрш орнуудтай харилцан эрх тэгш, үр ашигтай хамтын ажиллагааны зарчимд</p>	<p>Хилийн усыг хамгаалах, ашиглах тухай Монгол Улсын Засгийн газар болон Оросын Холбооны Улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрийн хамтарсан комиссын ажлын хэсгийн ээлжит уулзалтыг 2015 оны 04 сарын 28-29-ний өдрүүдэд Улаанбаатар хотноо зохион байгуулж, талууд цаашдын хамтын ажиллагааны талаар санал нэгдэж, протоколд гарын үсэг зурав.</p> <p>Сэлэнгэ мөрөн дээр баригдах Шүрэнгийн усан цахилгаан</p>

	цахим хэлбэрээр хүргүүлж хэвшсэн.
3-р зорилтын хүрээнд:	3-р зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөний гүйцэтгэлийн тайлан
Усны нөөцийн хуримтлал бий болгож, ашиглах чиглэлээр:	
Хүрэх үр дүн 3.1. Уур амьсгалын өөрчлөлтийн сөрөг нөлөөллийг бууруулахад чиглэсэн усны нөөцийг хуримтлуулах усан сан, усан цахилгаан станцыг Ховд гол, түүний цутгал голуудын сав, хойт мөсөн далайн ай сав болон мөстөл, мөсөн голын доод талд байгуулах замаар 70,000-80,000 сая.м ³ тогтонги усны нөөцийг өндөр уулын бүсэд бүрдүүлж, ашиглах зураг төслийг боловсруулна.	Уур амьсгалын өөрчлөлтийн сөрөг нөлөөллийг бууруулахад чиглэсэн усны нөөцийг хуримтлуулах усан сан, усан цахилгаан станцыг Ховд гол, түүний цутгал голуудын сав, хойд мөсөн далайн ай сав болон мөстөл, мөсөн голын доод талд байгуулахад чиглэсэн зураг төсөл хөрөнгө санхүүгийн асуудлаас шалтгаалан хэрэгжээгүй байна.
Хүрэх үр дүн 3.2. Орхон, Сэлэнгэ, Хэрлэн, Туул, Ховд, Булган, Халх, Онон, Эг, Хархираа, Түргэн, Шишхэд, Ерөө, Хараа, Тамир, Богдын голууд дээр урсацын тохируулга хийх, усан сан байгуулах, шилжүүлэн ашиглах боломжийн талаар судалгааг хийж, боломжтой газруудад зураг төсөл зохиох, барьж байгуулах ажлуудыг эхлүүлнэ.	“Туул усан цогцолбор” байгуулах төслийн ТЭЗҮ боловсруулах ажлын даалгаварыг Улаанбаатар хотын УСУГ-тай хамтран боловсруулж, “Туул усан цогцолбор” байгуулах төслийн ТЭЗҮ, техникийн зураг төсөл боловсруулах зөвлөх үйлчилгээний гэрээг УСУГ нь БНСУ-ын “Юүшин”, “Кёнгвха”, “Экобэйс” гэсэн 3 аж ахуйн нэгж, Монголын талаас “Престиж инженеринг” ХХК-ийн түншлэлтэй 2015 оны 9 дүгээр сарын 11-ны өдөр байгуулан ажиллаж байна. Тус яам уг гэрээний хэрэгжилтэд хяналт тавин ажиллаж байгаа ба “Туул усан цогцолбор”-ыг байгуулах санхүүжилтийг шийдвэрлэх талаар хүчин чармайлт гарган ажиллаж байна. Дэлхийн банкны хөнгөлөлттэй зээлийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлж буй “Уул уурхайн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төсөл”-ийн хүрээнд “Орхон гол дээр урсацын тохируулга бүхий ус хуримтлуулах сан байгуулах”, Шүрэнгийн УЦС байгуулах төслийн ТЭЗҮ боловсруулах зөвлөх компанийн хураангуй жагсаалтыг 2015 оны 04-р сард тус тус гарган, Дэлхийн банкинд хүргүүлсэн боловч Дэлхийн банкнаас өнөөг хүртэл хариу ирүүлээгүй байна. Монгол Улсын Засгийн газар Эгийн голын УЦС байгуулах ажлыг Хятадын Засгийн газрын хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжүүлэхээр тохиролцоод байна.
Газрын доорх усны эрэл хайгуул, судалгааны ажлыг эрчимжүүлэх чиглэлээр:	
Хүрэх үр дүн 3.3. Хот, суурин газрын хүн амын ус хангамжийн эх үүсвэрийн хайгуул, судалгааны ажлыг эрчимжүүлж, сумын төвүүдийн ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрэл, хайгуулын ажлыг хийж, эх үүсвэрүүдийг тогтоон нөөцийг тодорхойлно.	Улсын төсвийн болон хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар 2013-2014 онуудад газрын доорх усны нөөц тогтоох эрэл хайгуул, судалгааны ажлыг 36 объектод явуулж, нийт 14,757 л/сек буюу 127,500.48 м ³ /хон газрын доорх усны нөөц тогтоогдсон. Үүнээс улсын төсвийн хөрөнгөөр төв суурингийн болон шинэ суурьшлын бүсийн ус хангамжийн эх үүсвэрийн зориулалтаар 2013 онд 6 объектод, 2014 онд 1 объектод, сумын төвийн ус хангамжийн эх үүсвэрийг тогтоох зорилгоор 2013 онд 2 объектод, 2014 онд 2 объектод газрын доорх усны нөөц тогтоох эрэл хайгуул, судалгааны ажлыг хийлгэжээ. 2011 оноос хойш “Ар чандмана”ХХК Архангай аймгийн Цэцэрлэг хот болон Баянхонгор аймгийн Заг, Баянлиг, Бууцагаан сумдын төвийн, “Ус-Амьдрал” ХХК Чойр хотын, “Төв-Ус” ХХК Өмнөговь аймгийн Даланзадгад хотын, “Охь ус” ХХК

	<p>Дорнод аймгийн Хөлөнбуйр сумын Дайхар, Цагаан-Овоо сумын Рашаан гурван, Баян-Уул сумын Эрээн, Баяндун сумын Наранбулаг, Лүн, Баруун Эмт, Зүүн Эмт, Дашбалбар сумын Бөөр, Чулуунхороот сумын Хөх нүдэн, Чойбалсан сум Минжүүр, Халхгол сумын Сөдөтийн рашаан зэрэг рашаануудын бүртгэл хөтөлж байна.</p> <p>Завхан аймгийн хэмжээнд байгаа рашааныхаа тооллогыг хийж мэдээллийн сандаа оруулсан байна.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 3.6. Монгол орны рашааны ордуудын гидрогеологи болон гидробиологийн судалгааны ажлыг идэвхжүүлж, рашааны нэгдсэн каталоги, мэдээллийн санг бий болгоно.</p>	<p>Байгаль орчны мэдээллийн санд Монгол орны рашааны ордуудын нэгдсэн каталоги, мэдээллийн санг бий болгохоор ажиллаж байна.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 3.7. Геотермийн судалгааг хийж газрын гүний халуун усны эрчим хүчийг ашиглах боломжийг судлана.</p>	<p>2014 онд Архангай аймгийн төвд Сангийн толгой орчимд газрын гүний халуун усны хайгуул судалгааны ажил хийгдсэн.</p> <p>“Геотерм буюу газрын гүний дулааныг ашиглах боломжийг судлах ажлыг өргөжүүлэх шинжлэх ухаан технологийн төсөл”-ийг 2011-2012 онуудад хэрэгжүүлсэн.</p>
<p>Усалгаатай газар тариалангийн хэмжээг нэмэгдүүлэх чиглэлээр:</p>	
<p>Хүрэх үр дүн 3.8. Усалгаатай газар тариалангийн хэмжээг нэмэгдүүлэх зорилгоор 25.0 сая.м³-ээс багагүй эзэлхүүнтэй усан сан байгуулж жилд 10,000 га-аас доошгүй тариалангийн талбайг усжуулна.</p>	<p>2010-2015 онд ус хуримтлуулах усан сангийн хэмжээг улсын хэмжээнд 12.0 сая.м³-т хүргэж тариалангийн талбайн ус хангамжийг сайжруулав.</p> <p>Орхон аймгийн Жаргалант сумын Хангалын голын шороон боомтыг 256.1 сая.төг-өөр боомтыг сэргээн засварлаж, 305.0 мян.м³ ус хуримтлуулах боломжтой болгов.</p> <p>Түйн гол, Орог нуурын сав газарт усалгаатай тариалангийн талбайн хайгуул судалгаа хийн Хөвсгөл, Булган, Сэлэнгэ, Дархан-Уул, Хэнтий, Сүхбаатар аймагт усалгаатай тариаланд тохиромжтой талбайн хайгуул судалгааны ажлыг аймаг тус бүрээр гаргав. Мөн Говь-Алтай, Өмнөговь, Дорноговь, Завхан, Өвөрхангай, Баянхонгор аймагт төрийн болон орон нутгийн өмчлөлийн 11 усалтын системийн зураг төсөл зохиогдов.</p> <p>Өмнөговь аймгийн Булган сумын ЗДТГ-ын өмчлөлийн Өлзийтийн голын усалтын систем, Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын ЗДТГ-ын өмчлөлийн усалтын систем, Баянхонгор аймгийн Бөмбөгөр сумын ЗДТГ-ын өмчлөлийн Хунзатын усалтын систем, Хотын булангийн усалтын систем, Бортолгойн усалтын систем, Баацагаан сумын ЗДТГ-ын өмчлөлийн Хөх эргийн усалтын систем, Заг сумын ЗДТГ-ын өмчлөлийн Сайхан толгойн усалтын систем Өвөрхангай аймгийн Хархорины усалтын систем, Өлзийт сумын ЗДТГ-ын өмчлөлийн Хүйс толгойн усалтын систем, Баянгол сумын ЗДТГ-ын өмчлөлийн усалтын систем Говь-Алтай аймгийн Баян-Уул сумын ЗДТГ-ын өмчлөлийн усалтын систем, Завхан аймгийн Түдэвтэй сумын ЗДТГ-ын газрын өмчлөлийн Хүрэн талын усалтын системийн 2-р ээлж, Алдархаан сумын ЗДТГ-ын өмчлөлийн Борхын булангийн усалтын системийг сэргээн засварлах ажлын зураг төсөл, төсөв хийгдсэн байна.</p> <p>Улсын төсвийн хөрөнгөөр Говь-Алтай аймгийн Чандмань сумын дээд талд Хэрсэн толгойн усалтын системийг шинээр байгуулах ажлыг “Арагшан” ХХК гүйцэтгэсэн байна.</p>

	<p>сая.төг/-өөр Алтай сумд 1 хөв, “Зах зээл ба Бэлчээрийн менежмент” буюу IFAD төслөөр Цогт сумын Баян-Улаан багт Хуурай сайрт /42 сая.төг/ 1, Алтай сумын Бадрал багт Цахирын эхэнд /38 сая.төг/ 1 хөв байгуулсан байна.</p> <p>“Дэлгэрэх гол” төслийн хүрээнд Өвөрхангай аймагт 260.0 сая.төг-ийн өртөгтэй 53,732.0 м³ ус хуримтлуулах хүчин чадалтай хөвийг “Онги-Ээж”ХХК хийж гүйцэтгэлээ. Хөвийн далангийн суурийн урт 84.3 м, хамгийн их өргөн нь 63 м, хярын өргөн нь 3 м, өндөр нь 11.6 м, автомат ус хаях суваг нь 94.97 м урттай усны барилга байгууламжийг байгуулснаар үерийн эрчмийг бууруулж, Дэлгэрэх голын тэжээгдлийг нэмэгдүүллээ.</p>
<p>Хот, суурины ус хангамжийг сайжруулах чиглэлээр:</p>	
<p>Хүрэх үр дүн 3.11.</p> <p>Улаанбаатар хотын ус хангамжийн шинэ эх үүсвэр, Биокомбинат, Нисэх, Яармагийн хороолол болон Эрдэнэт, Дархан, Зуунмод, Сүхбаатар, Арвайхээр хотууд, Дархан-Уул аймгийн Шарын гол, Өвөрхангай аймгийн Хархорин, Дорноговь аймгийн Замын-Үүд сумын ус хангамжийн шинэ эх үүсвэрүүдийн барилга байгууламжийг барьж ашиглалтад оруулах, технологийн тоног төхөөрөмжийг суурилуулах, шинэчлэх, өргөтгөх ажлыг хийж, хяналт удирдлагын нэгдсэн сүлжээг нэвтрүүлж, тоолууржуулна.</p>	<p>Засгийн газрын 2013 оны 118 дугаар тогтоолыг хэрэгжүүлэхээр Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2013.05.07-ны өдрийн 91 дүгээр тушаалаар “Дэд бүтэц” төслийг хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд уг төслийн хүрээнд 2013-2014 онд Буянт-Ухаа орон сууцны хорооллын цэвэр усны эх үүсвэрийн 20 ш гүний худаг, 2,800 м³-ийн багтаамжтай 2 усан сан, цэвэр усны Ф110-315 мм-ийн голчтой 18.2 км урт шугам хоолой, бохир усны Ф150-600 мм-ийн голчтой 14.1 км урт шугам хоолой, 2 насос станцыг барьж ашиглалтад оруулсан.</p> <p>Япон Улсын буцалтгүй тусламжаар “Улаанбаатар хотын ус хангамжийг нэмэгдүүлэх Гачуурт эх үүсвэр” төсөл 2011.06.21-нээс 2014.11.30-ныг хүртэлх хугацаанд хэрэгжсэн. Төслийн хүрээнд Гачуурт дахь Туул голын Хар усан тохойн хэсэгт 21 ком гүний худаг шинээр гаргаж, хоногт 25,200 м³ ус олборлон, 2х3000 м³ багтаамжтай усан санд усыг хуримтлуулж, халдваргүйжүүлэн Улаанбаатар хотын Дарь-Эх, Дамбадаржаа, Чингэлтэй, Хайлааст, 7 буудал чиглэлийн гэр хорооллын иргэдийг ундны усаар тасралтгүй хангах нөхцөл бүрдсэн. Мөн 700 мм-ийн 18.9 км, 150-500 мм-ийн 7.2 км шугам сүлжээ, хлоржуулалтын болон удирдлагын байр, цахилгааны 35/10 кв-ийн 2х16 мВа дэд өртөө 1 ш, 35 кв-ийн 7 км, 10 кв-ийн 9.2 км кабель шугам, 42 м урт төмөр бетон гүүр, хамгаалалтын хашааг барьж, 2014 онд ашиглалтад оруулсан.</p> <p>БНСУ-ын буцалтгүй тусламжаар Улаанбаатар хотын Нисэх, Яармаг орчмын орон сууцны шинэ хорооллын “Ус хангамжийн төсөл”-ийн хүрээнд цацраг хэлбэрийн 2х10000 м³ гүний худаг, өргөлтийн насосны станцын болон 2х2000 м³ усан сан, 450 мм-ийн 5.4 км шугам сүлжээний угсралтын ажлууд, Яармагийн ус хангамжийн 10 кв-ын гадна цахилгаан хангамжийн угсралтын ажлуудыг гүйцэтгэн, 2014 оны 4-р сард улсын комисст хүлээлгэн өгч, ашиглалтад оруулсан.</p> <p>АХБ-ны буцалтгүй тусламжаар хэрэгжиж буй “Өмнөговь болон Дорноговь аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн G0204 МОН төсөл”-ийн хүрээнд Өмнөговь аймгийн Цогтцэций суманд 2х100 м³ багтаамжтай усан сан, цэвэр усны 5.9 км шугам сүлжээ, 2.8 км бохир усны хоолой, гэр хороололд ус түгээх 3 байрыг барьж, 2014.12.12-нд дууссан. 2015 онд ашиглалтад оруулахад бэлэн болсон. Барилга угсралтын ажлын гүйцэтгэгчээр “Мон инж бар” ХХК ажилласан. Гурвантэс суманд гүний 2 худаг, 100 м³ багтаамжтай усан сан, цэвэр усны 5.5 км, бохир усны 2.6 км шугам хоолой, гэр хороололд ус түгээх 3 байр, хоногт 150 м³ бохир усыг цэвэршүүлэх цэвэрлэх байгууламжийг тус тус шинээр барьж</p>

Хүрэх үр дүн 3.12.

Улаанбаатар хот, аймгийн төвүүдийн орон сууцны шинэ хорооллуудын инженерийн шугам сүлжээний өргөтгөл, шинэчлэлтийг хийнэ.

Нийслэлийн “Инженерийн дэд бүтэц” төслийн хүрээнд гэр хорооллын цэвэр, бохир ус, дулааны шугам сүлжээний 10 ажлын гэрээ байгуулан ажиллаж байна. Үүнд: Сонгинохайрхан дүүрэг 5, 6, 7 дугаар хорооны нутаг дэвсгэр дэх Ханын материал орчим, Сонгинохайрхан дүүргийн 10-р хорооны нутаг дэвсгэр дэх Арьс ширний үйлдвэрийн ажилчдын байр орчим, Чингэлтэй дүүргийн 13, 15 дугаар хорооны нутаг дэвсгэр 72 дугаар сургууль орчим, Сүхбаатар дүүргийн 15-р хорооны нутаг дэвсгэр дэх Дамбадаржаа орчим, Баянзүрх дүүргийн 8, 16 дугаар хорооны нутаг дэвсгэр “Батлан Хамгаалахын Их сургууль” орчим, Баянзүрх дүүргийн 12-р хорооны нутаг дэвсгэр дэх Амгалан орчмын гэр хорооллуудын дахин төлөвлөлт хийгдэж, зураг төслийг боловсруулж, барилга угсралтын ажлуудыг гүйцэтгэж байна.

АХБ-ны хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжиж буй “Хот байгуулалтын салбарын МОН 2301 төсөл”-ийн хүрээнд Алтай хотын усны эх үүсвэрийн гүний 3 худгийн барилгыг засварлаж, 1 худгийг шинээр гаргасан. Харзат багт цэвэр ус дамжуулах 2.2 км, Олон нуурын бүсэд 3.3 км шугам сүлжээ болон цахилгаан дамжуулах агаарын 4.8 км шугам сүлжээг дэд өртөөний хамт шинээр барьсан. Хотын төвд цэвэр усны 2.3 км, гэр хороололд 2.8 км шугам сүлжээг ус түгээх 7 байрын хамт шинээр, орон сууцны хорооллын бохир усны 1.7 км шугам сүлжээг өргөтгөн шинэчилсэн. Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн шинэчлэлтийн ажлын гүйцэтгэж, 2014 онд байнгын ашиглалтад оруулсан. Барилга угсралтын ажлын гүйцэтгэгчээр “Хүрд” ХХК ажилласан.

Замын-Үүд суманд цэвэр усны 13.4 км, бохир усны 7.87 км шугам хоолой, бохир усны насосны станц 2, ус түгээх 3 байр, дулааны шугам сүлжээ, ус дулаан дамжуулах 3 төв, дизель цахилгаан үүсгүүрийн 3 барилга, угсралтын барих ажлын гүйцэтгэгчээр “ЭС ЭНД ЭЙ ТРЕЙД” ХХК, “Хангилцаг” ХХК-иуд шалгаран ажиллаж байна. Төсөл 2015 онд үргэлжлэн хэрэгжинэ.

Өвөрхангай аймгийн Арвайхээр хотод усны эх үүсвэрийн гүний 3 худгийг шинээр, цэвэр ус дамжуулах 15 км хос шугам сүлжээ, 2-р өргөлтийн насос станц, $2 \times 100 \text{ м}^3$, $1 \times 1000 \text{ м}^3$ багтаамжтай усан сан 3 ш, гэр хороололд цэвэр усны 9.9 км шугам сүлжээ, ус түгээх 17 байрыг тус тус шинээр барьж цэвэр усны төвлөрсөн сүлжээнд холбосон. Барилга угсралтын ажлын гүйцэтгэгчээр “Одкон холдинг” ХХК ажилласан.

Төв аймгийн Зуунмод хотын цэвэр усны эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх, цэвэр усны шугам хоолойг засварлах, 1, 3-р өргөлтийн насосны станцыг шинэчлэх ажлуудын ажлын зураг төслийг боловсруулсан. Энэ ажлын хүрээнд Зуунмод сумын хоногийн ус хэрэглээний хүчин чадал $1,320 \text{ м}^3$ /хоноогоор нэмэгдэж, 1, 3-р өргөлтийн насосны станцын тоног төхөөрөмжүүд, $2 \times 1000 \text{ м}^3$ усан сан, 159 мм-ийн хос шугам хоолойг шинэчлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн.

Баян-Өлгий аймгийн Өлгий сумын 2, 5-р цэцэрлэгүүдийн бохир усны шугамыг шинэчилсэн. Цэнгэл сум төвийн шинэчлэл хөтөлбөрийн хүрээнд 1056 м бохирын шугам татах ажил хийгдсэн. Цагааннуур сумын Улаан байшинтын гүний худагт орон нугийн хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр 20,0 сая.төгөөр ус цэвэршүүлэх төхөөрөмжийг суурилуулсан. Өлгий сумын төвд шинээр баригдсан “Самал 12 айлын орон сууц, “Малчин төв” 9

	<p>ермийн худгууд ашиглалтанд орлоо. Тариат суманд шинээр 2 цооног өрөмдөж цэвэр бохирын шугам татахаар хийгдэж байна. Эрдэнэбулган сумын Цагаан давааны 38-р гудамжны 20 айл өрх төвлөрсөн усан хангамжийн сүлжээнд холбогдсон.</p> <p>Арвайхээр хотын ус хангамжийн эх үүсвэрийг Азийн хөгжлийн банкны 6.5 тэрбум төгрөгийн хөнгөлттэй зээлээр "МОН-2301" төслөөр Онги голын савд ус олборлох 4 гүний худаг, цэвэр ус дамжуулах 16 км хос хоолой, 2-р өргөлтийн станц, 1000 м³-ийн багтаамжтай усан сан, гэр хороолол дундуур 12.1 км цэвэр усны шугамыг угсарч, төвийн шугаманд холбогдсон 18 ус түгээх цэгийг барих ажлыг "Одкон" ХХКомпани хийж гүйцэтгэлээ. Төслийг хэрэгжүүлсэнээр хотын иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллага стандартын шаардлага хангасан цэвэр усаар байнга хангагдаж, эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөл бүрдэнэ. Аймгийн ус ашиглагч аж ахуйн нэгж, байгууллагыг стандартын шаардлага хангасан халуун, хүйтэн цэвэр усны тоолуурыг нийлүүлэх зорилгоор "Онги-Ус" ОНӨХХК-ийн дэргэд усны тоолуур, усны шинжилгээний лаборатори ашиглалтанд орлоо.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 3.13.</p> <p>Улаанбаатар хот, аймгийн төвүүдийн гэр хороололд ус түгээх байруудыг барьж, төвлөрсөн сүлжээнд холбох замаар үйлчилгээний хүрээг нягтруулна.</p>	<p>АХБ-ны хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжиж буй "Хот байгуулалтын салбарын МОН 2301 төсөл"-ийн хүрээнд Алтай хотын гэр хороололд 2.8 км шугам сүлжээг ус түгээх 7 байрын хамт шинээр барьж, ашиглалтад оруулсан.</p> <p>Орхон аймгийн Эрдэнэт хотын Баян-Өндөр сумын гэр хорооллын ундны усны эх үүсвэрийн 4 гүний худгийн барилга 1х100 м³, 2х1000 м³ багтаамжтай 3 усан сан, цэвэр усны 0.9 км, ус түгээх 7 байр шинээр барьж, ажиллаж байгаа 24 ширхэг ус түгээх байруудыг засварлаж, ашиглалтад оруулсан.</p> <p>Өвөрхангай аймгийн Арвайхээр хотын гэр хороололд цэвэр усны 9.9 км шугам, ус түгээх 17 байрын хамт шинээр барих ажлыг "Одкон холдинг" ХХК гүйцэтгэж, ашиглалтад оруулсан.</p> <p>АХБ-ны буцалтгүй тусламжаар хэрэгжиж буй "Өмнөговь болон Дорноговь аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн G0204 МОН төсөл"-ийн хүрээнд Өмнөговь аймгийн Цогтцэций, Гурвантэс, Дорноговь аймгийн Замын-Үүд сумдын гэр хороололд ус түгээх 3, 3 байрыг барьж, байнгын ашиглалтад оруулсан.</p> <p>Баянхонгор сумын төвд сумын орон нутгийн хөгжлийн сангаас 61 сая.төг-ийг зарцуулж, 9 ус түгээх байрыг шинээр барьж, ашиглалтад оруулаад байна.</p> <p>Завхан аймагт "Амь-Ус трейд" ХХК өөрийн хөрөнгөөрөө Товцог, Жаргалант, Жинст багуудад шинээр ус түгээх байруудыг барьж ашиглалтанд орууллаа. Мөн ОНХСангаас 70 сая.төг зарцуулан Hyundai Truck маркын 5 тоннын цэвэр усны зөөврийн автомашиныг худалдан авч, лабораторид цэвэр усны тоолуур шалгах төхөөрөмжтэй болсон.</p> <p>Эрдэнэт хот ус сувгийн 108.94 км шугам, цэвэр усны гүний эх үүсвэр 10, цэвэр усны 2х1000 м³, 2х2000 м³, 10х50 м³ резервуар, хоногт 400 м³ бохир ус цэвэрлэх хүчин чадалтай цэвэрлэх байгууламж, 16 м³/цаг хүчин чадалтай бохир ус татан зайлуулах станц, ус түгээх 49 байртай. Усны чиглэлээр ус хангамж, ариутгах татуургын алба, зөөврийн ус хангамжийн алба, нийтийн халуун усны хэсэг, тоолуур засвар, баталгаажуулалтын лаборатори гэсэн бүтэц зохион</p>

<p>чанарыг сайжруулах арга хэмжээ авна.</p>	<p>худгийн ус татах хоолойг уртасгаж, хилийн 0311 дүгээр ангийн төвд шинээр гүний худаг барьж, 5-н застав, харуулд уурхайн худаг гарган ашиглаж байна.</p> <p>Өмнөговь аймгийн Гурвантэс сумын Хөвд, Ингэнсэвстэй, Дорноговь аймгийн Уушиг, Дорнод аймгийн Халхгол сумын Хархоньт хилийн харуул анги, заставуудад ус хангамжийн эх үүсвэрийн газрын доорхи усны эрэл хайгуулын гидрогеологийн судалгааны ажлыг гүйцэтгэсэн. Өмнөд хилийн бүс “Сулинхээр”-ийн хилийн хороонд шинээр өрөмдмөл уст цэг гаргаж өгөхөөр хайгуул судалгааны ажил хийгдэж байна.</p> <p>“Сайн сүүж”-ийн хилийн суманд улсын төсвийн хөрөнгөөр нэг өрөмдмөл уст цэг гаргасан.</p> <p>Шивээ хүрэнгийн боомтын ус хангамжид зориулсан газрын доорх усны эрэл хайгуул судалгааны ажил хийгдсэн.</p> <p>Говь цөл, тал хээрийн бүсийн ундны усны хатуулаг, хужир шүү ихтэй 12 отрядын хилийн застав, харуулуудад “Акю Клеар” брэндийн ус цэвэршүүлэгч 180 ш-ийг худалдан авч хангалт хийсэн.</p> <p>Хилийн 0131 дүгээр ангийн Гашуун сухайтын хилийн заставт гүний худаг шинээр гаргасан. Мөн хилийн 0306, 0166, 0303, 0151 дүгээр ангиуд өөрийн эзэмшлийн гүний худгийн насосыг шинэчлэн лайдаж ус хангамжийг нэмэгдүүлсэн. Говь цөл, тал хээрийн бүсийн ундны усны хатуулаг, хужир шүү ихтэй хилийн застав, харуулуудыг ус цэвэршүүлэгчээр хангахаар төлөвлөн ажиллаж байна.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 3.16.</p> <p>Батлан хамгаалах салбарын анги, нэгтгэлийн ус хангамжийг сайжруулах, усны чанарыг дээшлүүлэх арга хэмжээг салбарын бодлого, төлөвлөлт, захиалгыг үндэслэн хэрэгжүүлнэ.</p>	<p>ЗХЖШ-тай 2012-2013 оны хооронд хамтран ажиллах санамж бичгийн хүрээнд Төв аймгийн Алтанбулаг сумын Таван толгойн цэргийн сургалтын баазын ус хангамжийг сайжруулахын тулд усны нөөцийн хайгуул судалгааг хийж байна.</p> <p>Зэвсэгт хүчний 311 дүгээр анги Сургалтын нэгдсэн төвд усны эрэл хайгуулыг хийж найдвартай ус хангамжийн эх үүсвэрийг тогтоон тус ангид 2 худаг гаргасан.</p> <p>Усны газартай хамтран Сэлбэ, Дунд голын гольдирлын ай савыг хамгаалах, арчилгаа цэвэрлэгээ хийх ажилд ЗХЖШ-ын Цэргийн хангалт үйлчилгээний газрын Экологи, уул уурхайн албанаас тухайн ажилд оролцох хугацаат цэргийн албан хаагч 200 иргэн, /ЮМЗ-17 Трактор 1 нэгж, /HOWO –Самосвал 1 нэгж, /КОВШ/ 1 нэгж, /Бульдозер/ 1 нэгж, зэрэг техник хэрэгсэл гарган ажиллуулсан.</p> <p>Улаанбаатар цэргийн хүрээний Зэвсэгт хүчний 16 ангийн 32 хүний бие бүрэлдэхүүнд байгаль орчныг хамгаалах анхан шатны мэдэгдэхүүн сургалт зохион байгуулсан.</p>
<p>Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрлэлийн усан хангамжийг сайжруулах чиглэлээр:</p>	
<p>Хүрэх үр дүн 3.17.</p> <p>Хөдөөгийн хүн ам, мал аж ахуйн ус хангамжийг нэмэгдүүлэх, бэлчээрийг усжуулах арга хэмжээг тасралтгүй явуулж, орон нутгийн засаг захиргааны байгууллага, бэлчээр ашиглагч, фермерийн аж</p>	<p>Бэлчээрийн усан хангамжийг сайжруулах зорилгоор 2010-2014 онд улсын төсвийн 32.5 тэрбум төгрөгийн хөрөнгөөр инженерийн хийцтэй 2230 худаг, орон нутаг, төсөл, хөтөлбөрийн хүрээнд 1368 худаг, нийт 3598 худгийг шинээр барьж байгуулав. 2014 онд улсын хэмжээнд улсын төсвийн 8.0 тэрбум хөрөнгөөр 21 аймагт 430 худгийг шинээр барьж ашиглалтанд оруулав. Мөн орон нутгийн төсөв, гадаадын төсөл хөтөлбөрийн санхүүжилтээр 698 худаг гаргав. Улсын хэмжээнд нийт 1128 худаг шинээр гаргав. Улсын төсвийн 500.0 сая.төг-</p>

	<p>хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд Жаргалант суманд шинээр бэлчээрийн 5 худаг гарган малчдын бүлгүүд, хоршооны гишүүдэд хүлээлгэн өгсөн. Үүний үр дүнд 2 сумын 67 өрхийн 234 хүн ам, 28,1 мянган мал усаар хангагдах боломжтой боллоо. Мөн Жаргалант сумын малчид өөрсдийн хөрөнгөөр Шувуутын ам, Дулааны энгэр зэрэг газруудад эвдрэлтэй байсан бэлчээрийн 2 худагт нэмэлт засвар үйлчилгээ хийсэн.</p> <p>2014 онд Өвөрхангай аймаг улсын төсвийн 189.5 сая.төг-ийн хөрөнгө оруулалтаар 19 худаг, орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр 7 суманд 26 гүн өрмийн худаг, 40 гаруй гар худаг шинээр гаргах, сэргээн засварлах ажлыг гүйцэтгэж аймгийн хэмжээгээр 110.0 орчим мянган га бэлчээрийн усан хангамжыг сайжрууллаа.</p> <p>Сүхбаатар аймагт 2014 онд бэлчээр усжуулалтын зориулалтаар нийт 29 худаг шинээр гаргаж комиссд хүлээлгэн өгсөн байна.</p> <p>Төв аймаг улс болон орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 18 сумын нутагт 34 худаг, байгууллага, аж ахуйн нэгж өөрийн хэрэгцээндээ зориулан 87 худаг нийт 2014 онд аймгийн хэмжээнд 25 суманд 121 худаг шинээр гарсан байна. Үйлдвэр хөдөө аж ахуйн яамны хөрөнгө оруулалтаар 2014 онд 5 сумын 7 худагт нарны эх үүсвэрээр ажилладаг ус өргүүрийн төхөөрөмж суурилуулсан байна.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 3.18. Шивээ-Овоо, Таван толгойн нүүрсний орд болон Улаанбаатар хотод барихаар төлөвлөж байгаа дулааны цахилгаан станц, Чойр, Нялгын нүүрс боловсруулах үйлдвэр зэрэг уул уурхайн болон хөнгөн, хүнс, барилгын материалын үйлдвэрүүдийн ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрэл, хайгуулын ажлыг тухайн төслийг хэрэгжүүлэгч аж ахуйн нэгжүүдтэй хамтран хийнэ.</p>	<p>2012 онд Тавантолгойн нүүрсний уурхайн ус хангамжид зориулж Балгасын улаан нуурын газрын доорх усны ордуудад зохих үе шатны гидрогеологийн судалгааны ажил гүйцэтгэсэн.</p> <p>Улаанбаатар хотын дулааны III, IV цахилгаан станцын хүчин чадлыг өргөжүүлсэн бөгөөд усны хэрэгцээгээ гол төлөв өөрсдийн эзэмшлийн усны эх үүсвэрээс хангаж байгаа ба дутагдаж буй хэсгийг нь Улаанбаатар хотын Ус сувгийн газар хангаж байна.</p> <p>Монгол Улсын Засгийн газраас Улаанбаатар хотын Баянзүрх дүүргийн XI хороо буюу Хөлийн голд 300 мВт-ын цахилгаан болон 700 Гкал дулаан үйлдвэрлэх хүчин чадалтай дулааны цахилгаан станцыг шинээр барихаар гадаадын хөрөнгө оруулагчтай концессын гэрээ байгуулан ажиллаж байна. Усны эх үүсвэрийн хайгуул судалгаа хийгдэхээр төлөвлөгдөж байна.</p> <p>Завхан аймагт 2013 онд “Баян-Айраг эксплорейшн” ХХК-ний “Баян-Айраг” алт-мөнгөний ордын ашиглалтын үеийн технологийн усан хангамжийн эх үүсвэрт зориулсан газрын доорх усны эрэл хайгуулын судалгааны ажил хийгдсэн.</p> <p>2010 онд “Оюутолгой” ХХК-ийн захиалгаар “Геомастер инженеринг” ХХК Өмнөговь аймгийн Ханбогд сумын төвийн унд-ахуйн хангамжийн эх үүсвэрийн гидрогеологийн эрэл хайгуулын ажлыг гүйцэтгэсэн.</p>
<p>Усны эрчим хүчийг ашиглах чиглэлээр:</p>	
<p>Хүрэх үр дүн 3.19. Монгол орны гол, мөрний эрчим хүчний нөөц, сэргээгдэх эрчим хүчний хөгжлийн төлөвлөлт, эрчим хүчний хэрэглээний эрэлт, шаардлага,</p>	<p>Сэргээгдэх эрчим хүчний үндэсний хөтөлбөрийн дагуу усны эрчим хүчийг ашиглах чиглэлээр Дөргөн, Тайширын усан цахилгаан станцуудыг барьж байгуулан ашиглаж, тэдгээрийн ашиглалтын үеийн дүрэм журмыг мөрдүүлэн ажиллаж байна. Цаашид шинээр баригдах усан цахилгаан станцуудад энэхүү дүрэм журмыг мөрдүүлэн ажиллах болно. Мөн усан санг</p>

	<p>ашиглуулсны төлбөрийг тогтоох, хураах гол үндэслэл болж байна. Усны сав газрын захиргаад 2015 онд хоногт 50-100 м³ ус ашигладаг 200 гаруй ус ашиглагчид дүгнэлт гаргаж өгөх, зөвшөөрөл олгох ажлыг гүйцэтгэсэн байна.</p> <p>2015 онд БОНХАЖЯ ус ашиглуулахаар 2014 онд гаргасан 18 аймаг, нийслэлийн БОАЖ-ын газруудын 288 дүгнэлт, 3 сав газрын захиргааны 8 дүгнэлт, "Монгол-Ус"ТӨҮГ-ын 12 дүгнэлтийг хянаж, зөвлөмж, даалгавар хүргүүлсэн байна.</p>
4-р зорилтын хүрээнд:	4-р зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөний гүйцэтгэлийн тайлан
Хаягдал бохир усны цэвэрлэгээний түвшинг дээшлүүлэх, эргүүлэн ашиглах чиглэлээр:	
<p>Хүрэх үр дүн 4.1.</p> <p>Аймгийн төв, томоохон хот, суурин газрын бохир ус цэвэрлэх байгууламжид техник, технологийн шинэчлэл хийж, ашиглалтыг сайжруулан стандартын шаардлагад нийцүүлнэ.</p>	<p>Улаанбаатар хотын Төв цэвэрлэх байгууламжийг шинэчлэн сайжруулах, шинээр барих ажлын ТЭЗҮ, нарийвчилсан зураг төсөл боловсруулах зөвлөх үйлчилгээний тендерт гүйцэтгэгчээр БНФУ-ын "Артеллиа Вилл энд Транспорт" компани болон монголын "Престиж инженеринг" компанийн түншлэл шалгарч, тус компаниудтай Нийслэлийн Хөрөнгө оруулалтын газар болон Улаанбаатар хотын УСУГ 2015 оны 7 дугаар сарын 28-ны өдөр гурвалсан гэрээ байгуулан ажиллаж байна.</p> <p>Улаанбаатар хотын Нисэхийн 2000 м³ хүчин чадалтай цэвэрлэх байгууламжийн өргөтгөлийг шинээр барьж, 2014 онд ашиглалтад оруулсан.</p> <p>Улаанбаатар хотын Хан-Уул дүүргийн Буянт-Ухаа орчмын орон сууцны шинэ хорооллын хэрэглээнээс гарах бохир усыг татан зайлуулж, цэвэршүүлэх 20,000 м³/хоногийн хүчин чадал бүхий зохиомол биологи цэвэрлэгээний байгууламжийг Хөгжлийн банкны санхүүжилтээр 2014-2015 онуудад барьж ашиглалтад оруулсан.</p> <p>"Сумын төвийн шинэчлэл" төслийн хүрээнд 16 аймгийн 16 суманд инженерийн дэд бүтцийн барилга байгууламжийг иж бүрнээр барих ажлыг улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар гүйцэтгэж байна.</p> <p>Дундговь аймгийн Мандалговь, Дархан-Уул аймгийн Шарын-гол сумын цэвэрлэх байгууламжийн технологийн тоног төхөөрөмжийг өргөтгөн шинэчлэх ажлын зураг төслийг "Инж байгууламж" ХХК боловсруулж, магадлал хийлгэн баталгаажуулсан.</p> <p>Ховд аймгийн төвийн бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн өргөтгөл шинэчлэлтийн ажлын хүрээнд сараалж, элс баригч, хлорын станц, зуухны барилгын засварын ажлууд бүрэн хийгдсэн.</p> <p>АХБ-ны хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжиж буй "Хот байгуулалтын салбарын МОН 2301 төсөл"-ийн хүрээнд Алтай хотын орон сууцны хорооллын бохир усны 1.7 км шугам сүлжээ, бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн шинэчлэлтийн гүйцэтгэж, 2014 онд байнгын ашиглалтад оруулсан.</p> <p>Дархан хотын бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн өргөтгөн шинэчлэх ТЭЗҮ-ийг АХБ-ны техник туслалцааны санхүүжилтээр 2014 онд боловсруулсан.</p> <p>Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар Архангай, Баян-Өлгий, Булган, Дундговь, Завхан, Увс, Сүхбаатар, Хөвсгөл, Хэнтий, Өвөрхангай, Дорнод зэрэг 11 аймгийн төвийн бохир ус цэвэрлэх</p>

	<p>63.6 сая.м³, хаягдал ус хадгалах сангаасаа 7.4 сая.м³ усыг, “Эрдэнэт үйлдвэр” ХХК (технологийн хэрэгцээндээ жилд 83.0 сая.м³ ус ашигладаг) нь 72.6 сая.м³ усыг эргүүлэн ашиглаж байна.</p> <p>Усны хэрэглээ, ашиглалт, эргэлтийг сайжруулах зорилгоор хотын цэвэрлэх байгууламжийн цэвэрлэгдсэн хаягдал усыг хоногт 23.0 мян.м³, жилдээ 8.5 сая м³ цэвэрлэгдсэн усыг Эрдэнэт үйлдвэрийн технологийн усанд 2005 оноос эхлэн 100 хувь ашиглаж байна. Хангалын голд нийлүүлж буй цэвэршүүлсэн бохир усыг үйлдвэрлэлийн технологид дахин ашиглах талаар Монголын химичдын холбоо судалгаа хийж байна.</p> <p>“Алтайн хүдэр” ХХК ажилчдын унд, ахуйгаас гарах хаягдал бохир усыг цэвэрлэх байгууламжаар дамжуулан цэвэршүүлж, нийт хаягдал усныхаа 80 хувь буюу 81,760 м³ усыг уурхайн тоосжилтийг багасгах зорилгоор эргүүлэн ашиглаж байна.</p> <p>Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуулийн 18.4-т заасны дагуу Засгийн газрын 2013 оны 303 дугаар тогтоолоор баталсан “Байгалийн нөөцийг хэмнэлттэй ашиглах, орчны бохирдол, хаягдлыг багасгах, байгальд халгүй техник, тоног төхөөрөмжийн жагсаалт”-д “Бохир ус цэвэрлэх төхөөрөмж”-ийг багтааж, аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвараас чөлөөлүүлсэн.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 4.3. Хөвсгөл, Өгий, Увс, Хяргас, Хар ус зэрэг нуур, гол, мөрний эрэг орчмын аялал жуулчлалын бааз, нийтийн үйлчилгээний газруудад бохир усыг цуглуулах, цэвэрлэх шинэ дэвшилтэт технологи бүхий бага оврын шугам сүлжээ, цэвэрлэх байгууламжуудыг нэвтрүүлнэ.</p>	<p>Хөвсгөлийн УТХГ-т байгаа жуулчны баазуудаас гарч буй шингэн хаягдлыг цэвэрлэх нэгдсэн байгууламжийн зураг төслийг ШУА-ын Геоэкологийн хүрээлэн, “Престиж инженеринг” ХХК хамтран боловсруулж, захиалагчаас санал авч Улсын экспертизээр хянуулан баталгаажуулсан.</p> <p>Аялал жуулчлалын баазуудын бохир ус зайлуулах, цэвэршүүлэх талаар Хатгал тосгонд сүүлийн үеийн технологиор цэвэрлэх байгууламж баригдах зураг төсөл батлагдаж, гүйцэтгэгчээр “Хөвсгөл зам” ХХК ажилласан. Уг ажлыг Хөвсгөл аймгийн Засаг даргын захирамжаар томилогдсон ажлын хэсэг хүлээн авсан.</p> <p>Буйр нуур, Хэрлэн голын эрэгт байрлах амралтын газар, жуулчны баазуудыг байгаль орчин, усны нөөцөд халгүй жорлон /био болон хуурай жорлон/-той болох шаардлагыг тавьсаар байна.</p> <p>“Петро чайна дачин тамсаг” ХХК-ийн БХГ-21 дүгээр талбайд ахуйн бохир ус цэвэршүүлэх байгууламж баригдаж ашиглалтанд орсон.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 4.4. Хаягдал бохир усыг цэвэршүүлэх, эргүүлэн ашиглах аливаа үйл ажиллагаа, санал санаачилгыг хууль тогтоомжийн хүрээнд нэн тэргүүнд дэмжиж ажиллана.</p>	<p>Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай хуулийн дагуу “Ус бохирдуулсны төлбөрөөс хөнгөлөх аж ахуйн нэгж, байгууллагын жагсаалт болон хөнгөлөлтийн хувь хэмжээг тогтоох тухай” Засгийн газрын тогтоолын төслийг 2015 онд Засгийн газрын хуралдаанд оруулсан боловч тодрхой шалтгаанаар хойшлуулсан. 2016 онд дахин Засгийн газрын хуралдаанд оруулж, батлуулахаар ажиллаж байна.</p> <p>Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуулийн 18.4-т заасны дагуу Засгийн газрын 2013 оны 303 дугаар тогтоолоор баталсан “Байгалийн нөөцийг хэмнэлттэй ашиглах, орчны бохирдол, хаягдлыг багасгах, байгальд халгүй техник, тоног төхөөрөмжийн жагсаалт”-д “Бохир ус цэвэрлэх төхөөрөмж”-ийг багтааж, аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвараас чөлөөлж</p>

эх үүсвэрийн 20 ш гүний худаг, 2800 м³-ийн багтаамжтай 2 усан сан, цэвэр усны Ф110-315 мм-ийн голчтой 18.2 км урт шугам хоолой, бохир усны Ф150-600 мм-ийн голчтой 14.1 км урт шугам хоолой, 2 насос станцыг барьж ашиглалтад оруулсан.

АХБ-ны хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжиж буй “Хот байгуулалтын салбарын МОН 2301 төсөл”-ийн хүрээнд Алтай, Баянхонгор, Арвайхээр, Эрдэнэт хотод цэвэр усны 108.7 км бохир усны 15.0 км инженерийн шугам сүлжээг засварлах, шинэчлэх ажлууд хийгдсэн.

Аймаг бүрт “1000 айлын орон сууц” хөтөлбөрийн хүрээнд Архангай аймгийн төвд дулааны 0.3 км, цэвэр усны гол магистраль шугам-3.5 км, бохир усны -1.9 км шугам хоолой, ус дулаан дамжуулах төв-1, бохир усны насос станц-1 зэрэг ажлуудыг хийж гүйцэтгэж, ашиглалтад оруулсан.

Дорноговь аймгийн Зүүнбаян суманд дулааны 3.6 км, цэвэр усны 0.16 км, бохир усны 0.25 км, 2.8 МВт хүчин чадал бүхий 3ш DZL 2.8-1.0-115/70 зуух, холбогдох тоног төхөөрөмж, 6/0.4 кВ-ын 1*400кВА чадалтай дэд өртөө, гадна цахилгаан хангамжийн ажлуудыг хийж гүйцэтгэж, байнгын ашиглалтад оруулсан.

Баянхонгор аймгийн “Хонгор-1000 орон сууцны хорооллын гадна инженерийн шугам сүлжээ”-ний ажлын хүрээнд 9.8 Мвт чадал бүхий халаалтын зуух, УДДТөв, дулааны 3.6 км, хэрэгцээний халуун усны 3.7 км цэвэр усны 1.8 км, бохир усны 2.1 км шугам хоолой, 6/0.4 кВ хүчдэлтэй хаалттай дэд өртөө 4 ш, 4.4 км 6 кВ-ын хос кабелийн угсралтын ажил хийгдэж байна.

Хөвсгөл аймгийн “Шинэ Мөрөн хорооллын орон сууцны инженерийн шугам сүлжээ” ажлын хүрээнд цэвэр усны 1.2 км, бохир усны 1 км, дулааны 1.3 км шугам сүлжээ, хаалттай дэд өртөөний барилга 3 ш, УДДТ-ийн барилгын угсралтын ажил хийгдэж байна.

Булган аймагт “320 айлын орон сууцны барилгын гадна инженерийн шугам сүлжээ” ажлын хүрээнд бохир усны 1.1 км, дулааны 0.8 км, цэвэр усны 1.2 км шугам сүлжээг шинээр барьж, уг төсөл арга хэмжээ 2015 онд үргэлжлэн хэрэгжсэн байна.

Улаанбаатар хотын Багахангай дүүрэгт 3,250 м³/хон хүчин чадал бүхий биологийн цэвэрлэгээ бүхий цэвэрлэх байгууламж, бохир усны 4.6 км, гадна цахилгааны трансформаторыг шинээр барьсан ба уг ажил 2015 онд үргэлжлэн хэрэгжсэн байна.

Дархан хотын Хабитат, Мангирт чиглэлийн гадна инженерийн шугам сүлжээний ажлын хүрээнд дулаан, цэвэр усны 5.6 км, бохир усны 1.5 км шугам хоолой барилга угсралтын ажил хийгдэхээс дулааны 2.6 км угсралтын ажил хийгдсэн.

Дорнод аймагт “Залуус хорооллын дэд бүтэц” III ээлжийн ажлаар цэвэр усны шугам 1.9 км, дулааны 2.3 км, бохир усны 1.7 км, халуун усны шугам 3.8 км ДДТ-ийн өргөтгөлийн барилга баригдаж, 2014 онд барилга байгууламжийг ашиглалтад оруулсан.

“Сумын төвийн шинэчлэл” хөтөлбөрийн хүрээнд Баянхонгор аймгийн Баянлиг, Бууцагаан сумдын инженерийн шугам сүлжээг өргөтгөх, шинээр барих ажлын гүйцэтгэж, байнгын

	<p>бодистой усыг 24 цагийн турш ус тээвэрлэх саванд байрлуулан, сайтар цэвэр усаар зайлсны дараа айл өрхөд ус түгээхийг үүрэг болгон ажиллаж байна.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 4.9. Ундны болон бохир усны цэвэрлэгээний хяналтын суурин болон зөөврийн лабораторийг аймгийн төвүүдэд шинээр байгуулж үйл ажиллагааг нь боловсронгуй болгоно.</p>	<p>НҮБХХ-ийн санхүүжилтээр хэрэгжүүлсэн “Ус хангамж, ариун цэврийн байгууламжийг сайжруулах төсөл”-ийн хүрээнд Өмнөговь аймгийн Цогт-Овоо, Булган сум, Баянхонгор аймгийн Шинэжинст, Баянговь сумдад цэвэр усны шинжилгээний зөөврийн лабораторийн багаж хэрэгслийг хүлээлгэн өгсөн.</p> <p>Улсын төсөвт орон нутгийн нийтийн аж ахуйн байгууллагуудад 2012 онд 375.0 сая.төг-ийн цэвэр, бохир усны лабораторийн багаж, тоног төхөөрөмжийг нийлүүлсэн.</p> <p>2013 онд орон нутгийн нийтийн аж ахуйн байгууллагуудын цэвэр, бохир усны итгэмжлэгдсэн болон зөөврийн лабораторийн тоног төхөөрөмж нийлүүлэх гүйцэтгэгчээр “Цэцүүх трейд” ХХК шалгарч, нийт 25 нэр төрлийн лабораторийн тоног төхөөрөмжийг түүний дагалдах химийн бодис урвалж, шилэн савуудыг хамт нийлүүлэхээс эхний ээлжийн 10 нэр төрлийн тоног төхөөрөмжүүдийг нийлүүлсэн.</p> <p>2014 онд орон нутгийн нийтийн аж ахуйн байгууллагуудад цэвэр, бохир усны лабораторийн багаж, тоног төхөөрөмжийг ханган нийлүүлэх гүйцэтгэгчээр “Дархан ус суваг” ХХК шалгаран 18 аймагт тоног төхөөрөмжийг худалдан авч нийлүүлсэн.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 4.10. Бохир усыг биологийн аргаар цэвэрлэх шинэ технологийг үе шаттай нэвтрүүлэх, органик болон эрдэс хорт бодисыг задлах нутгийн болон нутагшсан омгийн бичил биетэнг гаргана.</p>	<p>Өмнөговь аймагт гэр хорооллын айл өрхүүдийн нүхэн жорлон, угаадасны нүхийг ариутгаж шивтрийн хийг бууруулах ажлыг аймгийн хэмжээнд зохион байгуулан хэрэгжүүлсэнээр хөрсөөр дамжин усны эх үүсвэр бохирдохыг хамгаалах талаар хийсэн шинэлэг туршилтын ажил болсон байна. Уг ажлын хүрээнд нийт 250 айлын нүхэн жорлон, угаадасны нүхийг “Тамир ЭМ” био бэлдмэлээр ариутгаснаар органик бохирдол ихтэй өтгөн, шингэн ялгадсыг задалж, ялзмагжуулан цэвэршүүлж, агаар, хөрс, усны бохирдлыг тодорхой хэмжээгээр бууруулах боломж бүрдэж байгаа юм.</p>
<p>Усны нөөцийг зүй зохистой ашиглах, хэмнэх чиглэлээр:</p>	
<p>Хүрэх үр дүн 4.11. Томоохон барилга байгууламжийн дээврийг хур тунадасны ус цуглуулах боломжтойгоор хийх, барилга байгууламжийн зураг төсөлд хур борооны усыг хуримтлуулан авах бололцоотой байхаар өөрчлөлт оруулж, норм, дүрэмд тусгах, түүнийг ахуйн хэрэглээ болон ногоон байгууламжийн ус хангамжид ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.</p>	<p>Борооны усыг хуримтлуулах, хуримтлагдсан усыг ахуйн болон ногоон байгууламжийн хэрэгцээнд ашиглах талаар норм, дүрэмд өөрчлөлт оруулахаар ажиллаж байна.</p> <p>Эко ногоон хот, сургууль, эмнэлэг байгуулах ажлын туршилт, судалгаа явагдаж байна.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 4.12. Шинээр төлөвлөж байгаа орон сууцны хороолол болон инженерийн хангамж бүхий барилга байгууламжийн ундны цэвэр усны шугамыг ахуйн хэрэглээний уснаас салгах,</p>	<p>“Саарал усыг ашиглах, ерөнхий шаардлага” стандартын төсөлд холбогдох мэргэжлийн байгууллагуудаас санал авч, тусган 2014.12.05-нд барилгын стандартчиллын техникийн хорооны хурлаар хэлэлцүүлсэн. Төсөл батлагдах шатандаа байгаа болно.</p> <p>Барилга байгууламжийн норм, нормативын баримт бичгийг шинээр боловсруулах, нэмэлт өөрчлөлт оруулах ажлын</p>

	<p>оруулсан байна. Нийт төсөвт өртөг нь 286.2 сая.төг.</p> <p>Сүхбаатар хотын Баруун-Урт хотын үерийн хамгаалалтын далан сувгийн ажлыг шинээр барьж 2012 онд ашиглалтад оруулсан. Гүйцэтгэгчээр “Дөрвөлж” ХХК ажилласан.</p> <p>Өвөрхангай аймгийн Хархорин суманд үерийн хамгаалалтын далан 3,410 м суваг, 170 м 2 шороон боомтын ажил хийгдсэн байна. Бүрд сумын төвийг үерийн усны аюулаас хамгаалах зорилгоор сумын төвийн баруун хойноос зүүн урагшаа чиглэсэн 1000 м-ийн урттай даланг орон нутгийн хөгжлийн сангийн 82 сая.төг-ийн хөрөнгөөр “Глобал росст” ХХК 80 гаруй хувийн гүйцэтгэлтэй хийж байна.</p> <p>Эрдэнэт хотын үерийн далангийн ашиглалтыг сайжруулахын тулд нөхөлт хийх, хог шороог цэвэрлэх, зарим шаардлагатай газруудад шинээр үерийн далан баригдаж байна. Эрдэнэт хотын хойд хэсэг, Баян-Өндөр уулын өвөрт үерийн далангийн өргөтгөлийн ажлыг 2010 онд нийт 420 м газарт шинээр байгуулж 140.0 сая.төг-ийн санхүүжилтийг хийсэн. 2011 онд улсын төсвийн хөрөнгөөр 450 м үерийн далан барих ажил хийгдсэн. Орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтаар үерийн усны далан сэргээн засварлах ажлыг “Батцагаан өргөө” ХХК 2012 онд 525 м даланг сэргээн засварлаж дууссан. Суваг барих ажилд мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлт гарч, хийх ажлын трасс ажлын хэмжээг тогтоох зураг төсөв боловсруулах ажлын хэсэг аймгийн Засаг даргын захирамжаар томилогдон ажиллаж Наран, Шанд, Их залуу, Рашаант, Баянцагаан багууд хамрагдсан бөгөөд нийт 9.6 км урт бетонон далан сувагчлал, 41 ш автозамын гарцыг шинээр хийж, Шанд багийн 17-р сургуулийн баруун талд асфальтобетон автозамын ус зайлуулах хоолойг өргөтгөх, халуун усны зүүн талын авто зам доогуур ус зайлуулах хоолой тавих ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн. Баян-Өндөр сумын Их залуу, Шанд, Эрдэнэ, Рашаант, Баянцагаан, Говил багуудад үерийн даланг сэргээх, татах, автомашины гарцыг шинээр 24 цэгт хийсэн. 2014 онд орон сууц болон гэр хорооллын үерийн далангийн цэвэрлэгээг холбогдох газруудтай хамтран зохион байгуулсан. Эрдэнэт хотын үерийн суваг шуудуу гаргах трассыг тогтоож, зураг төслийг “ЭКОС” ХХК боловсруулж дуусан хүлээлгэн өгөөд байна. Жаргалант сумын Хангал голын усалгааны даланг сэргээн засварлах ажлын зураг төсвийг “Иригэйшн маст” ХХК боловсруулж, 2014 онд Жаргалант сумын Хангалын голын боомтыг сэргээн засварлах ажлыг “Монгол менежмент төв” ХХК 256.0 сая төгрөгөөр гүйцэтгэж хүлээлгэн өгсөн.</p>
5-р зорилтын хүрээнд:	5-р зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөний гүйцэтгэлийн тайлан
Усны нөөц, ашиглалтын менежментийг боловсронгуй болгох чиглэлээр:	
<p>Хүрэх үр дүн 5.1. Аж ахуйн үйл ажиллагааны нөлөөлөл, ачаалал ихтэй голуудын сав газрын зөвлөл, захиргаадыг байгуулан ажиллуулна. Усны нөөц болон байгалийн бусад нөөцийг зохистой ашиглах, хамгаалах цогц үйл ажиллагаатай уялдуулан менежментийн</p>	<p>2014 онд Усны тухай хуулийн дагуу усны 29 сав газрын захиргааг байгуулж дуусгасан ба БОНХАЖ-ын Сайдын 2015 оны А-109 тоот тушаалаар Сав газрын захиргаадын байршлыг шинээр тогтоон, бүтэц, зохион байгуулалтын өөрчлөлтийг хийж, 2015 оны байдлаар усны 26 сав газрын захиргааг ажиллууж байна. Усны сав газрын захиргаа нь тухайн сав газрын менежментийн төлөвлөгөөний төсөл боловсруулах, хэрэгжүүлэх, орон нутгийн болон салбар дундын зохицуулалтыг хангах, хэрэгжилтэд хяналт тавих, бүх шатны Засаг дарга, иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлыг мэргэжлийн зөвлөмжөөр</p>

<p>нөөцийг тогтоож, сав газрын менежментийн төлөвлөгөөг гаргаж батлуулан хэрэгжүүлнэ.</p>	<p>байдлыг хангахад чиглэгдэж байна.</p> <p>Усны тухай хуульд “Усны нийт нөөц, түүнээс ашиглах боломжит нөөцийн хэмжээг усны нөөцийн зөвлөл батална. Гадаргын болон газрын доорх уснаас ашиглах боломжит нөөцийн дээд хязгаарыг усны сав газар бүрээр байгаль орчны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн тогтооно. Усны нөөц нь экологи-эдийн засгийн үнэлгээтэй байна” гэж заасан.</p> <p>Монгол Улсын Засгийн газрын 2011.10.26-ны өдрийн 302 дугаар тогтоолоор “Усны экологи, эдийн засгийн суурь үнэлгээ”, “Ашиглалтын зориулалтыг тооцох итгэлцүүр”-ийг сав газар бүрээр тогтоон баталсан ба Засгийн газрын 2013.9.21-ний өдрийн 327 дугаар тогтоолоор “Ашиглалтын зориулалтыг тооцох итгэлцүүр”-т өөрчлөлт оруулсан.</p> <p>БОНХЯ-наас аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагаанд ашиглаж болох боломжит нөөцийн 2013 онд 147, 2014 онд 168, 2015 онд 207 дүгнэлтийг гаргаж, усны нөөцийн ашиглаж болох боломжит дээд хязгаарыг тогтоож өгсөн.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 5.3. Монгол орны усны нөөцийн менежмент хийх нэгдсэн аргачлал боловсруулж, сав газрын менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах нэгдсэн арга зүйг боловсруулж, мөрдөнө.</p>	<p>Усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөөний аргачилсан заавар (Сав газрын усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах аргачилсан заавар)-ыг БОНХ-ийн сайдын 2013 оны 06 дугаар сарын 19-ний өдрийн А-187 дугаар тушаалаар батлан, мөрдөж байна.</p> <p>“Усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөөний аргачилсан заавар”-ыг сав газрын усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулахад ашиглаж байна.</p>
<p>Удирдлага, зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгох, боловсон хүчнийг чадавхижуулах чиглэлээр:</p>	
<p>Хүрэх үр дүн 5.4. Усны салбарын үндэсний боловсон хүчний бүртгэл, судалгааг боловсронгуй болгож, хүний нөөцийн орчин үеийн менежментийг нэвтрүүлнэ.</p>	<p>“Монгол оронд усны нөөцийн нэгдсэн менежментийг бэхжүүлэх нь” төслийн судалгааны хүрээнд 2012 онд усны салбарын боловсон хүчний судалгааг гаргасан.</p> <p>Мөн сав газрын захиргаадыг байгуулахтай холбогдуулан усны салбарын 2012 оны байдлаар боловсон хүчний сүүлийн 5 жилийн мэдээллийг нэгтгэн гаргасан ба 2015 онд сав газар бүрт ажиллаж буй хүний нөөцийн судалгааг нэгтгэн гаргаж бүртгэлийг хийсэн.</p> <p>2012 оноос хойш МУИС, ШУТИС, ХААИС-д усны нөөцийн менежментийн сургалтын хөиөлбөрийг нэвтрүүлж, бакалавр, магиструудыг сургаж байна.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 5.5. Усны салбарын гадаад харилцааг өргөжүүлж, усны нөөц, ашиглалт, хамгаалалтын чиглэлээр олон улсын байгууллага, гадаад орнуудын санхүүжилтээр хэрэгжиж байгаа төслүүдийн үр өгөөжийг дээшлүүлэх, Засгийн газрын бодлого, хөтөлбөртэй уялдаа холбоог нь сайжруулах, усны нөөцийг хамгаалах, ус хангамжийг сайжруулах, орчны бохирдлоос сэргийлэх зэрэг тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэхэд чиглүүлж</p>	<p>Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн яам, Дэлхийн эдийн засгийн чуулга уулзалт байгууллагын Усны нөөцийн бүлэгтэй хамтран “Монгол орны усны нөөц хөгжлийн хурдасгуур болох нь” сэдэвт семинар, уулзалтыг 2013 онд Улаанбаатар хотноо зохион байгуулж, усны салбарын бодлого, эрх зүйн зохицуулалт, усны нөөцийн менежмент, үйлдвэржилт, хотжилттой холбоотой өсөн нэмэгдэж буй усны хэрэгцээний асуудлыг хэлэлцсэн. Семинар, уулзалтын үеэр Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн яам, ДЭЗЧУБ-ын “Усны нөөцийн бүлэг” Улаанбаатар хотын усан хангамж, говь, тал хээрийн бүсийн усны нөөцийн менежментийн чиглэлээр төсөл хэрэгжүүлэх асуудлыг тусгасан харилцан ойлголцлын санамж бичигт гарын үсэг зурав. Дэлхийн банкны санхүүжилтээр Герман улсын “PWC” зөвлөх компани усны салбарын тулгамдсан асуудлыг судлаж, үнэлгээ хийсэн.</p> <p>“Дэлхийн усны түншлэл” ТББ-ын сүлжээнд нэгдэх зорилгоор “Монголын усны түншлэл” ТББ-ыг байгуулан, тус байгууллагын</p>

	<p>нар байхаар заасан байдаг.</p> <p>2015 оны байдлаар усны салбарын орон нутгийн алба болох усны 29 сав газрын захиргаад ажиллаж байгаа ба тэдгээрт ажиллаж буй хүний нөөцийг чадавхижуулах, байгууллагыг бэхжүүлэх, менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах зөвлөмж өгөх чиглэлээр сургалтыг бүсчлэн зохион байгуулж байна.</p> <p>Байгаль орчны салбарын Төр хувийн хэвшлийн түншлэлийг төгөлдөржүүлэх нь арга хэмжээний хүрээнд усны салбарын төр, хувийн байгууллага болон усны мэргэжлийн байгууллагуудын удирдлага, ажилтнуудыг оролцуулсан уулзалт хэлэлцүүлгийг "Усны нөөцийн зүй зохистой ашиглалт" сэдвийн дор зохион байгуулсан.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 5.7. Усны нөөцийн менежментийг гардан хийх, төрийн өмчийн барилга байгууламжийн ашиглалт, засвар, үйлчилгээг хариуцан ажиллах төрийн өмчийн корпораци, түүний салбаруудыг төв ба орон нутагт байгуулж ажиллуулна.</p>	<p>Монгол Улсын Засгийн газрын 2011 оны 335 дугаар тогтоолоор усны нөөцийн менежмент хийх, төрийн эзэмшлийн болон төсвийн хөрөнгөөр баригдсан усны барилга байгууламжийн ашиглалт, засвар үйлчилгээг хариуцан ажиллах чиг үүрэг бүхий "Монгол Ус" төрийн өмчит аж ахуйн тооцоотой үйлдвэрийн газрыг байгуулж, Төрийн өмчийн хорооны 2013 оны 369 дүгээр тогтоолоор "Монгол-Ус" ТӨҮГ-ын дүрэм, зохион байгуулалтын бүтцийг батлан ажиллуулж байна.</p> <p>Усны тухай хуулийн 32.7-т "Хүн амын төвлөрсөн ус хангамж, ариутгах татуурга, усны нөөцөд тохируулга хийх, хуваарилах зориулалт бүхий толгойн барилга байгууламж төрийн өмчийн болон төрийн өмчийн оролцоотой байгууллагын өмчлөлд байна" гэж заасан.</p> <p>Монгол Улсын Засгийн газрын 2013 оны 390 дүгээр тогтоолд заасны дагуу Усны тухай хуулиар байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад олгогдсон зарим чиг үүргийг "Монгол Ус" ТӨҮГ-тай гүйцэтгүүлэхээр тус газартай БОНХЯ гэрээ байгуулан ажиллаж байна.</p>
<p>Эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох чиглэлээр:</p>	
<p>Хүрэх үр дүн 5.8. Усны талаарх холбогдох хуулиудыг багц байдлаар авч үзэж сав газрын нэгдсэн менежмент, усны салбарын удирдлага, зохион байгуулалтын бүтэц, байгууллагуудын үйл ажиллагааны уялдаа холбоо, ус ашигласны төлбөр, хураамж зэрэг усны салбарын олон талт харилцааг зохицуулах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.</p>	<p>Устай холбогдох хуулиудыг багц байдлаар авч үзэж сав газрын нэгдсэн менежмент, усны салбарын удирдлага, зохион байгуулалтын бүтэц, байгууллагуудын үйл ажиллагааны уялдаа холбоо, ус ашигласны төлбөр, хураамж зэрэг усны салбарын олон талт харилцааг зохицуулах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгохоор ажиллаж байна. 2012 онд УИХ-аас Усны тухай хуулийг шинэчлэн найруулж баталсан. Мөн онд Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай хуулийг шинээр баталж, Ус, рашаан ашигласны төлбөрийн тухай хуулийг хүчингүй болгон уг хуулийн заалтуудыг Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуульд оруулан баталсан.</p> <p>Цаашид Монгол Улсын Үндсэн хууль, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн үзэл баримтлалд нийцүүлэн Усны тухай, Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай, Хот, суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай, Газрын тухай, Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай, Ус цаг уур, орчны шинжилгээний тухай, Усан замын тээврийн тухай, Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай, Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай, Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай,</p>

<p>боловсролын байгууллага болон бага, дунд, ахлах, их, дээд сургуулиудад экологийн боловсролыг үр дүнтэй олгох чиглэлээр сургалтын хөтөлбөрийг боловсронгуй болгоно.</p>	<p>“Хүн байгаль” нэртэй сургалтын хөтөлбөр боловсруулсан. Сургалтын хөтөлбөрийн хүрээнд 1, 2 дугаар улирлын сурах бичгийг хэвлэн туршилтын журмаар сургалтанд ашиглаж байна.</p> <p>БСШУ-ы сайдын 2008 оны “Төлөвлөгөө батлах тухай” 72 дугаар тушаалаар батлагдсан 12 жилийн сургуулийн 6 настай элсэгчдийн 1-2 дугаар ангийн “Хүн орчин” хичээл, 2011 оны “Агуулгын хүрээ батлах тухай” 281 дүгээр тушаалаар батлагдсан 1-3 ангийн “Иргэний боловсрол” хичээл, 2010 оны “Сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөр батлах тухай” 201 дүгээр тушаалаар батлагдсан 12 жилийн сургуулийн 1-4 дүгээр ангийн сургалтын төлөвлөгөөн дэх “эрүүл мэнд, хүн орчин” хичээл, 8-9 дүгээр ангийн биологи, газар зүй, физик, хими, биологийн хичээлийн агуулгад суралцагчдад экологийн боловсрол эзэмшүүлэх, усны ач тус, түүнийг хэмнэх, зохистой хэрэглэх, үндэсний уламжлалт ёс заншлыг өвлүүлэх, байгал орчинд иргэн хүний ёсоор хандах шаардагдах мэдлэг, чадварын тогтолцоог тусган хэрэгжүүлж байна.</p> <p>Бага насны хүүхдийн хөгжлийн стандартын зөвлөмж, Сургуулийн өмнөх боловсролын Ахлах бүлгийн сургалтын хөтөлбөрт бага насны хүүхдэд олгох экологи, байгаль орчны талаар мэдлэг, чадварыг нарийвчлан тусгаж, багшид зориулсан гарын авлага зөвлөмжийг боловсруулан 4000 хувь хэвлүүлсний зэрэгцээ Үндэсний хэмжээнд 4000 гаруй багшид зориулсан сургалт зохион байгууллаа.</p> <p>Сав газрын захиргаад сургалт хариуцсан мэргэжилтэн ажиллуулж, их дээд сургууль, коллежийн оюутан, сургууль, цэцэрлэгийн хүүхдүүдэд экологийн боловсрол олгох чиглэлээр ажиллаж байна. Мөн дунд сургуулиудад “Эко клуб”-ыг байгуулан ажиллуулж байна.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 6.4. Усны салбарын мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөр, агуулга, чанар, сургалтын орчныг сайжруулах, шинээр бий болж байгаа усны мэргэжлийн ангилал, индексүүдийг тодорхойлох, их, дээд сургууль дундын усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн магистрын сургалтын хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх, усны салбарын техник ажилтан, мэргэжилтэй ажилчин бэлтгэх сургалтыг эрчимжүүлнэ.</p>	<p>Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын 2010 оны 235 дугаар тушаалаар дээд боловсролын сургалтын байгууллагад бэлтгэх мэргэжлийн чиглэл индексийг ЮНЕСКО-гоос баталсан мэргэжлийн чиглэл индекст нийцүүлэн баталж мөрдөж байна. Үүний хүрээнд 580300 усны барилга байгууламж, 580600 усан хангамж, ус цэвэрлэгээ, 524503 усны нөөц, экологи гэсэн мэргэжлээр шинжлэх ухаан, технологийн их сургуульд бакалавр, магистр, докторын зэргээр мэргэжилтэн бэлтгэж байна.</p> <p>ХААИС, МУИС, ШУТИС дундын Усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн магистрын сургалтын хамтарсан хөтөлбөрийн үлгэрчилсэн сургалтын төлөвлөгөөг 2011.12.29-ний өдөр БСШУЯ хянаж, мөрдөх зөвшөөрөл олгосны дагуу УННМ-ийн магистрын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж эхэлсэн байна.</p> <p>МУИС, ШУТИС, ХААИС-ийн хамтарсан “Усны нөөцийн нэгдсэн менежмент”-ийн магистрын сургалтын хөтөлбөрт хамрагдан суралцагчдаас 8 оюутан төгсөж анхны усны менежерүүд болон гарлаа.</p> <p>БОНХАЖ-ын Сайдын 2015 оны А-174 дүгээр тушаалаар “Усны салбарын инженерүүдэд мэргэшлийн зэрэг олгох” журмыг шинэчлэн батлуулж, Усны үндэсний хороо, “Монголын гидрогеологчдын холбоо” ТББ, ШУТИС-тай хамтран усны салбарын мэргэшсэн инженерийн сургалтыг 2015 оны 06 сарын 5-17 өдрүүдэд зохион байгуулж, мэргэшсэн инженерийн зэргийг 14 хүнд, зөвлөх инженерийн зэргийг 31 хүнд БОНХАЖ-ын Сайдын 2015-А-284 дугаар тушаалаар олгуулах ажлыг зохион</p>

	<p>Сүхбаатар аймгийн Дарьганга сумын Хөдөө нуурыг нутгийн зон олон жил бүр тахидаг. Мөн Ганга нуурыг “Сувдан сондор” баг, аймгийн ЗДТГ, ССАЖГ-ууд хамтран тахижээ.</p>
<p>Хүрэх үр дүн 6.8. Усны салбарын эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг шинэ шатанд гаргаж, усыг зүй зохистой ашиглах, хэмнэх, тоолууржуулах, цэвэршүүлэх дэвшилтэт технологийг судлах, нэвтрүүлэх, усны нано бүтцэд боловсруулалт хийж ус хангамж, хэрэглээ, ашиглалтын түвшин, үр өгөөжийг эрс дээшлүүлэх, усны физик, хими, биологи, эрдсийн шинж чанар болон мэдээлэл дамжуулах, хадгалах, материал орлох, шинэ материал бий болгох шинж чанаруудад хийсэн судалгаа шинжилгээний ололт, мэдлэгийг шуурхай судлан нэвтрүүлэх ажлыг эн тэргүүний чиглэл болгон хөгжүүлнэ.</p>	<p>Усыг эргүүлэн ашиглах, хэмнэх орчин үеийн технологийн судалгааны хүрээнд уул уурхай, арьс, шир, ноос, ноолуур, эрчим хүчний салбаруудын үйлдвэрүүдийн усыг эргүүлэн ашиглах технологийн судалгаа хийгдэж байна. Мөн бие даасан хэрэглэгчийн ахуйн бохир усыг цэвэрлэх, “саарал усыг” эргүүлэн ашиглах технологийг нэвтрүүлэх, бие даасан үйлдвэрийн хэрэглэгчийн хаягдал бохир усыг цэвэрлэх, эргүүлэн ашиглах ашиглахад нанотехнологи буюу “наномайз” технологийг туршиж нутагшуулах технологийн туршилтууд хийгдлээ. Төслөөр Туул гол руу Төв цэвэрлэх байгууламжаас цутгаж буй 73 сая.м³ бохир усыг цэвэршүүлж, Туул голын стандартын шаардлага бүрэн хангасан усаар сэлбэх боломж нээгдсэн. Мөн төслөөр Хүүхдийн паркын нуурын усыг цэвэршүүлэх туршилт хийгдсэн байна.</p> <p>Хэрэгжүүлсэн 6 төсөл, судалгааны ажлуудын үр дүнг нэгтгэн мэдээллийн нэгдмэл сан бий болгох, шаардлагатай голуудад судалгаа хийж хяналтын үзүүлэлт, хянах арга, давтамж, мэдээллийг дамжуулах, боловсруулах аргыг боловсруулж байна.</p> <p>Шинжлэх ухааны салбарт дараах төслүүдийг хэрэгжүүлсэн байна. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • “Гадаргын болон газрын доорхи усны нөөц, эх үүсвэрийн үнэлгээ хийх” төслийг 2011-2013 онд ШУТИС • “Полихлорт бифенилийн хөрс, усны бохирдлыг цэвэрлэх технологийн судалгаа”-г 2011-2013 онд Хими, хими технологийн хүрээлэн • “Туул голын газрын доорх усны тэжээгдлийн судалгаа ба бохирдлын мониторинг үнэлгээ”-г 2011-2013 онд Геоэкологийн хүрээлэн • “Газрын ховор элемент болон орчны хөрс, усны хүнд элементийн судалгаа, арга зүй ба хэрэглээ”сэдэвт ажлыг 2011-2013 онд Физик, технологийн хүрээлэн • “Ундны усны чанарын судалгаа, хаягдал усны ашиглалтын технологи” сэдэвт ажлыг 2011-2013 онд Хими, хими технологийн хүрээлэн • “Усны орчинзүйн биоценозын хувьсал, биобүтээмж” сэдэвт ажлыг 2011-2013 онд Биологийн хүрээлэн • “Эрчим хүчний дулаан зөөгч усыг химийн бус аргаар боловсруулж зэврэлт бөглөрөлийг бууруулах” инновацийн төслийг 2011-2013 онд ШУТУ-ийн “Эрчим” корпорац • “Хангайн бүсийн зарим ширгэмэл нууруудыг голын усаар тэтгэн нөхөн сэргээх” инновацийн төслийг 2011-2013 онд Геоэкологийн хүрээлэн тус тус хэрэгжүүлжээ. • “Арьс шир боловсруулах үйлдвэрийн хаягдал усны лагийг дахин боловсруулах шинэ технологи”-г 2012-2014 онд ШУТИС • “Ус хангамжийн аюулгүй байдал, гадаргын усны бохирдолтын хүн амын эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөө, эрүүл ахуйн үнэлгээ” төслийг 2012-2014 онд Нийгмийн эрүүл мэндийн хүрээлэн • “Монгол орны усны эргэлтийн тэнцлийн судалгаа”-г 2013-

		төслийг боловсруулаад байна.						
7	Дүгнэлт (ололт, дутагдал, анхаарах асуудлууд)	<p>Усны асуудал нь олон салбарыг хамардаг учир энэхүү хөтөлбөрийн хүрээнд усны асуудлаарх салбар дундын зохицуулалт хийх боломжийг бүрдүүлж, хүн ам, үйлдвэрлэлийг усаар хангах, байгаль орчны тэнцвэрийг хадгалах чиглэлээр төв болон орон нутгийн байгууллагууд өөрсдийнхээ хэмжээнд тодорхой ажлуудыг хийж байгаа нь сайшаалтай байна.</p> <p>Энэхүү хөтөлбөр нь хүн, мал, үйлдвэрлэлийн ус хангамжийг сайжруулах, усны нөөц улмаар байгаль орчныг хамгаалах бодлого, хууль тогтоомж боловсруулах, арга хэмжээг төлөвлөхөд баримтлах бодлогын баримт бичиг болж байгаагаараа ач холбогдолтой байна.</p> <p>Хөрөнгө санхүүгийн дутагдалтайгаас усыг хуримтлуулах, усны эрчим хүчийг ашиглах, усны хайгуул, судалгаа хийж усны нөөцийг тогтоох зэрэг арга хэмжээнүүдийн хэрэгжилт хангалтгүй байна.</p> <p>2015 онд хөтөлбөрийн эхний үе шат дуусч байна. Хөтөлбөрт заасны дагуу Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл энэхүү хөтөлбөрийн зорилтын хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ хийж, үр дүнг үнэлэн дүгнэлт гаргах ёстой. Тиймээс хөтөлбөрийн эхний үе шатны хэрэгжилтийг 2016 оны I улиралд багтаан улсын хэмжээнд нэгтгэн гаргаж, 2016 эхний хагаст багтаан ҮАБЗ-д оруулахаар төлөвлөж байна.</p>						
8	Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч талуудын хамтын ажиллагаанд өгөх хөндлөнгийн үнэлгээ	Захиалагч талууд, хэрэгжүүлэгч талууд, санхүүжүүлэгч тал, гүйцэтгэгч талууд хэрхэн хамтарч ажилласан талаар энд бичнэ.						
9	Төсөл, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үнэлгээ, дүгнэлт (Өөрийн үнэлгээ)	Биелэлт дундаж	Зорилт					
		... %	1	2	3	4	5	6
		68.3	75	80	40	60	80	75
10	Төсөл, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн нэгдсэн үнэлгээ (ЗГХЭГ-ын үнэлгээ)	Нэгдсэн үнэлгээ						
		...						

**ГАЗАРЗОХИОНБАЙГУУЛАЛТБОЛОНУСНЫНЭГДСЭНБОДЛОГО
ЗОХИЦУУЛАЛТЫНГАЗАР**

**БАЙГАЛЬ ОРЧИН,
АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН ЯАМ**

**“УС” ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР, ТҮҮНИЙГ
ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ 2016 ОНЫ
ХЭРЭГЖИЛТИЙН ТАЙЛАН**

2017 оны 03 дугаар сар

Улаанбаатар хот

“УС” ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР, ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ 2016 ОНЫ ХЭРЭГЖИЛТИЙН ТАЙЛАН

(2016 оны жилийн эцсийн байдлаар)

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
1	“Ус” үндэсний хөтөлбөр УИХ-ын 2010 оны 24-р тогтоол, “Ус” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (УҮХХҮАТ) ЗГ-ын 2010 оны 304-р тогтоол	Хөтөлбөрийн зорилго: Монгол орны усны нөөцийг хомсдол, бохирдлоос хамгаалах, боломжит нөөцийг зүй зохистой ашиглан улс орны хөгжлийн түлхүүр болгох, монгол хүн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх.
2	Санхүүжилтийн эх үүсвэр	<p>УИХ-ын 2010 оны 24-р тогтоолын 2 дахь заалт: “Ус” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг батлан, хэрэгжилтийг зохион байгуулж, холбогдон гарах зардлыг жил бүрийн улсын эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл, улсын төсөвт тусгаж хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газар /С.Батболд/-т даалгасугай.</p> <p>Засгийн газрын 2010 оны 304-р тогтоолын 2 дахь заалт: “Ус” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээг жил бүрийн эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэлд тусган улсын төсөв болон бусад эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх арга хэмжээ авахыг Сангийн сайд С.Баярцогт, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайд Л.Гансүх, Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайд Т.Бадамжунай, Зам, тээвэр, барилга, хот байгуулалтын сайд Х.Баттулга, Эрдэс баялаг, эрчим хүчний сайд Д.Зоригт болон аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нарт даалгасугай.</p> <p>Хөтөлбөрийн 5.5: “Ус” үндэсний хөтөлбөрийн стратегийн зорилт, арга хэмжээг Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр болон жил бүрийн улсын эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл, төсөвт тусган хэрэгжүүлэхээс гадна санхүүжилтийг улсын болон орон нутгийн төсөв, олон улсын байгууллага, гадаад орны Засгийн газар, гадаад, дотоодын аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдийн хөрөнгө оруулалт, хандив, тусламж, төслийн хөрөнгөөс давхардал, хийдэл, алдагдалгүй, хэмнэлт, үр ашигтай зохион байгуулах замаар хэрэгжүүлнэ.</p> <p>Хөтөлбөрийн 7.3: “Ус” үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн хяналт, шинжилгээ, үнэлгээг холбогдох төрийн захиргааны төв, нутгийн захиргааны байгууллагууд, мэргэжлийн болон судалгааны байгууллага, төрийн бус байгууллагуудын оролцоотойгоор нэгдсэн төлөвлөгөөний үндсэн дээр хийх бөгөөд шаардагдах зардлыг тухайн жилийн төсөвт тусган санхүүжүүлнэ.</p>
3	Хэрэгжүүлэгч байгууллага/ хэрэгжих нийт хугацаа	<p>Үндсэн хэрэгжүүлэгч байгууллага:</p> <p>Хөтөлбөрийн 5.1. “Ус” үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг улсын хэмжээнд байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, Засгийн газрын гишүүн хариуцна.</p> <p>Хөтөлбөрийн 5.2. “Ус” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд удирдан зохион байгуулах, салбар дундын зохицуулалтыг хийх, хяналт тавих үүрэг бүхий орон тооны бус Усны үндэсний хороо ажиллах ба түүнийг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн тэргүүлнэ.</p> <p>Хамтран хэрэгжүүлэгч байгууллага:</p> <p>Хөтөлбөрийн 5.3. “Ус” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө болон Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэлд тусгасан зорилт, арга хэмжээг усны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага холбогдох бусад талтай хамтран хэрэгжүүлж, Засгийн газар, байгаль орчны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
	ажиллагааг багасгаж, зогсоох арга хэмжээг авна.	<p>02/26 дугаар тогтоолоор Уянга суманд хамаарах Онги, Таац голын урсац бүрэлдэх эхийн 1,377.9 км² талбайг улсын тусгай хамгаалалтад авах шаардлагатай гэсэн тогтоол гаргажээ. Зүүнбаян-Улаан сумын ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2016.05.18-ны өдрийн 25 дугаар тогтоолоор тус суманд хамаарч буй Онги голын урсац бүрэлдэх эхийн 241.7 км² бүхий газар нутгийг улсын тусгай хамгаалалтад хамруулах санал гаргасан байна. Нарийнтээл сумын ИТХ-ын 2016.05.09-ний өдрийн 13-р тогтоолоор Таац голын урсац бүрэлдэх эхийн 130.1 км² газрыг орон нутгийн хамгаалалтад авч цаашид улсын тусгай хамгаалалтад хамруулах санал гаргаад байна. Эдгээр саналд үндэслэн Онги-Таац голын СГЗ-наас Онги, Таац голын урсац бүрэлдэх эхийг улсын тусгай хамгаалалтад авах үндэслэлийг боловсруулж, БОАЖЯ-нд ирүүлээд байна.</p> <p>Орхон-Чулуут голын СГЗ-наас Чулуут голын сав газрын эхэд хамаарах Архангай аймгийн Хангай сумын 396,394.4 га, Цахир сумын 323,043.2 га, Чулуут сумын 162,434.2 га газрыг байгалийн нөөц газрын ангиллаар орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах саналыг боловсруулан аймгийн ИТХ-ын дарга болон Хангай, Цахир, Чулуут сумдын ИТХ, Засаг дарга нарт албан бичиг хүргүүлж, эдгээр сумдын ИТХ-ын тогтоолоор тухайн газруудыг орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авхуулсан байна.</p> <p>Сэлэнгэ голын СГЗ-наас Сэлэнгэ голын урсац бүрэлдэх эхийн хилийн зэсийг тогтоож, орон нутгийн хамгаалалтад авах саналыг Сэлэнгэ аймгийн Засаг дарга, БОАЖГ, Түшиг, Хутаг-Өндөр сумдын ИХТ-ийн дарга, Засаг даргад албан тоотой хүргүүлжээ.</p> <p>Увс нуур-Тэсийн голын СГЗ-наас Тэс голын эх, Булнайн нуруу орчмын газар нутгийг улсын тусгай хамгаалалтад хамруулах үндэслэл, саналыг боловсруулж, БОАЖЯ-нд ирүүлжээ. Увс аймгийн нутаг дэвсгэрт хамаарагдах "Гулзат" орон нутгийн хамгаалалттай газрыг экологийн өндөр ач холбогдол бүхий "Үүрэг нуур" орчмын 81,115 га талбайгаар өргөтгөн, нийт 297,340 га газрыг 10 жилийн хугацаатайгаар орон нутгийн хамгаалалтад авахаар аймгийн ИТХ-ын 2016.12.02-ны өдрийн 9/4 дүгээр тогтоол гаргаж, Ашигт малтмал, газрын тосны газрын Кадастрын албанд хянуулахаар хүргүүлээд байна.</p> <p>Хараа-Ерөө голын сав газрын хэмжээнд нийт 715,972.3 га газрыг улсын болон орон нутгийн хамгаалалтад аваад байна.</p> <p>Хяргас нуур-Завхан голын СГЗ-наас Завхан голын эхийн хилийн зураглалыг сансрын зураг (LANDSAF MSS болон BingMAP) ашиглан загвар гаргасан ба загварыг баталгаажуулах хэрийн хэмжилт хийгдэж байна.</p> <p>Хар нуур-Ховд голын СГЗ-наас 2016-2020 онд орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авахаар Ховд аймгийн Дарви сум "Загал баатрын хиргисүүр" (24 га), "Баянцагааны нуруу" (2,692.6 га), Мөст сумын "Баатарын нуруу" (24,828.4 га), "Давстын улаан уул" (87,352.3 га), Дуут сумын "Ар Хужирт" (79,976.1 га), "Битүүний нуур" (41,596.3 га), "Тэрэгт уул" (1,026.1 га), Мөнххайрхан сумын "Алаг-Цагаан сайгийн нуруу" (27,051.2 га), "Хүүхэлдэй- Ханхайн нуруу" (54,144.3 га), "Борт" (46,617.7 га) буюу нийт 365,308.9 га экологийн ач холбогдолтой газруудыг орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авахаар ажиллаж байна.</p> <p>Хэрлэн голын СГЗ-наас Хэрлэн голын урсац бүрэлдэх эхийн хилийн цэсийг тогтоож, зарим хэсгийг орон нутгийн хамгаалалтад авах үндэслэл, саналыг боловсруулан Төв аймгийн Мөнгөнморьт, Эрдэнэ, Баяндэлгэр сумд, нийслэлийн Багануур дүүрэг, Хэнтий аймгийн Өмнөдэлгэр, Цэнхэрмандал сумдын Засаг дарга нарт хүргүүлжээ. Цэнхэрмандал сумын нутаг дэвсгэрт 78,448.51 га талбайг усны сан бүхий газрыг хамгаалах ангиллаар орон нутгийн хамгаалалтад авах тогтоол гаргасан байна.</p> <p>Баян-Өлгий аймгийн ИТХ-ын 2015 оны 68 дугаар тогтоолоор байгалийн унаган төрх, өвөрмөц тогтоц, түүх, соёлын дурсгал, амралт, аялал жуулчлалын ач холбогдол бүхий газар нутгийг хамгаалах, байгалийн нөөц баялгийг зохистой ашиглах зорилгоор амьтан, ургамал, усны нөөц</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
	<p>Цаг агаарт зориудаар нөлөөлж хур тунадас нэмэгдүүлэх арга хэмжээ оновчтой, үр өгөөжтэй нь тогтоогдвол</p> <p>Хангай, Хэнтийн нуруунд газрын генераторыг нэмж суурилуулна.</p>	<p>суурилуулан, гандуу болон газар тариалангийн бүс нутгуудад үүлэнд зориудаар нөлөөлж, хур тунадас оруулан бэлчээрийн болон тариалангийн ургацыг нэмэгдүүлж байна.</p> <p>Баян-Өлгий аймаг 2016.05.10-ны өдөр Сагсай Бөхөн уулаас 2, Толбо сумын Толбо нуураас 3, 05.19-ний өдөр Толбо нуурын хөвөөнөөс 2, 05.22-ны өдөр Сагсай сумын Зоостын харамаас 3, 05.10-ны өдөр Улаанхус сумын Согоог баг, Гурван булаг багаас 3, 05.07-ны өдөр Хөх хөтөл багаас 3 пуужин, нийт 16 пуужин зарцуулж, Сагсай сумын 6-р багт 06.15-ны өдөр "REJ-1" загварын газрын генератор байрлуулан 3 пуужин харваж, үүлэнд зориудаар нөлөөлсөн байна.</p> <p>Баянхонгор аймагт "Баян-бороо-1" экспедици Жаргалант, Бууцагаан, Баянцагаан сумуудын газрын генератор ажиллуулж, экспедицийн ажиллагааны 75%, газрын генераторын ажиллагааны 56% нь ашигтай үр дүнтэй ажилласан байна. Аймгийн нутаг дэвсгэрийн 0-39%-д 0.0-19 мм тунадас нэмэгдсэн нь тухайн сард орох хур тунадасны 67 хүртэл хувийг эзлэж байгаа юм. Мөнгөн дүнд шилжүүлбэл 0.2-2.7 тэрбум төгрөгийн услагийг нэмэгдүүлсэн байна.</p> <p>Говь-Алтай аймаг 2016 онд "Алтай бороо" экспедиц 14 удаа 13 чиглэлд үйл ажиллагаа явуулж, 31 пуужин зарцуулсан бол Цээл, Тонхил, Жаргалан, Бугат, Баян-Уул, Цогт, Төгрөг сумдад байрлуулсан газрын генераторыг нийт 16 удаа ажиллуулж, 69 түлш шатаан 960 гр реагент зарцуулан, хур тунадас нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг үр дүнтэй зохион байгуулан ажиллажээ.</p> <p>Дархан-Уул аймгийн хэмжээнд цаг агаарт зориудаар нөлөөлөх "Дархан-Бороо-1" экспедиц орон нутгийн төсвийн хөрөнгө 9.1 сая төгрөгөөр 24 пуужин авч, 7 удаагийн харвалтаар аймгийн нийт нутагт 44.4 мм хур тунадас нэмэгдүүлсэн байна. Цаг агаарт зориудаар нөлөөлөх замаар хур тунадас нэмэгдүүлэх арга хэмжээг өргөжүүлэх ажлын хүрээнд үүлэнд зориудаар нөлөөлөх үйл ажиллагааг 3 экспедиц ажиллаж 5-8-р саруудад орох хур тунадасны хэмжээг 12-33%-иар нэмэгдүүлсэн бөгөөд энэ үед Хараа голын усны түвшин 4-15 см-ээр нэмэгдсэн байна.</p> <p>Өвөрхангай аймагт "Онги бороо-1", "Онги бороо-2" экспедицүүд нийт 12 удаа гарч, 27 байрлалаас 52 удаа харвалт үйлдэж, хур тунадасыг 27-80%-иар нэмэгдүүлэн, 30.6 сая төгрөгийн зардал гаргаж, 4.0 тэрбум төгрөгийн цэвэр ашигтай хур тунадас оруулжээ.</p> <p>Өмнөговь аймгийн нутаг дэвсгэрт унах хур тунадасны хэмжээг нэмэгдүүлэх зорилгоор цаг агаарт зориудаар нөлөөлөх тоног төхөөрөмж болох Радарын автомашин, дагалдах хэрэгслийг сайжруулахад орон нутгийн төсвөөс 7.0 төгрөг зарцуулсан байна.</p> <p>Сэлэнгэ аймгийн Баруунбүрэн, Цагааннуур, Түшиг сумдын нутагт "Хурын шим" ХХК-аар 6 удаа харвалт хийлгэжээ. Үүний үр дүнд газар тариалангийн бүс нутгуудад хур тунадас их орсноор үр тарианы гарцад сайнаар нөлөөлж, өндөр ургац авсан. Мөн хуурайшилтын зэрэг буурч түймрийн тохиолдол гараагүй байна.</p> <p>Увс аймгийн Хяргас сумын Булганхангай ууланд байршуулсан газрын генераторыг тариалангийн бүс нутаг дахь хур тунадасыг нэмэгдүүлэх зорилгоор Баруунтуруун сумын нутагт шилжүүлэн байршуулсан байна. Цаг агаарт зориудаар нөлөөлж хур тунадас нэмэгдүүлэхээр 5 удаагийн гаралтаар 6 удаа буудаж 19 пуужин зарцуулжээ.</p> <p>Хөвсгөл аймгийн Баянзүрх сумын нутагт байршуулсан газрын генераторыг ажиллуулсанаар Улаан-Уул, Ренчинлхүмбэ, Арбулаг, Хатгал, Алаг-Эрдэнэ, Чандмань-Өндөр, Цагаан-Үүр сумдын нутагт хур тунадас нэмэгдэж орсон. Мөн Ренчинлхүмбэ сумын нутагт байршуулсан газрын генераторыг ажиллуулж, үүлэнд нөлөөлснөөр тодорхой хэмжээнд тунадас нэмэгдэж, Ренчинлхүмбэ сумын нутагт гарсан түймэр унтарсан, газар тариалангийн бүсийн хөрсний чийг нэмэгдсэн байна.</p>
<p>Ус хангамжийн эх үүсвэрийг хамгаалах чиглэлээр:</p>		

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>удирдлага" төслөөс Цээл сумын Усны эхний рашаан, Сайн усны булгийг хашиж хамгааах ажилд 2.8 сая төгрөгийг зарцуулжээ. Мөн Дэлгэр суманд ашиглалтын үйл ажиллагаа явуулж буй "Мандал-Алтай ХХК" өөрийн хөрөнгөөр Хөв булгийн эхийг хашиж хамгаалан тохижуулах ажлыг хийж гүйцэтгэсэн байна.</p> <p>Дорноговь аймаг 2016 онд нийт 17 булгийг задгайлан, 21 булгийг лайдах, сэргээн засварлах, тохижуулах ажлыг сумын ОНХС-ийн хөрөнгө оруулалтаар болон иргэд өөрсдийн хөрөнгөөр хийсэн нь өмнөх оноос 30%-иар өссөн байна. Хатанбулаг сумын "Хангийн гол", "Төгрөгийн булаг", "Толийн булаг", "Шивнээн булаг", Өргөн сумын "Сүмийн булаг", Эрдэнэ сумын "Бүлээн булаг", "Уртын булаг", "Нүдэн", "Тагийн булаг", "Төгрөгийн булаг", "Ар булаг", "Зүүн булаг", "Зай мэдэх" булгуудыг тохижуулах судалгааг гаргаад байна. Иххэт сум аймгийн Хөдөлмөрийн хэлтэстэй хамтран төсөл хэрэгжүүлж, "Иххэтийн булаг"-ийг сэргээн засварлах, тохижуулах ажилд 600.0 мян.төг зарцуулсан байна. Өргөн суманд Шувуун хөөврийн булгийн эхийг цэвэрлэж, 150 ш хайлаас суулгажээ.</p> <p>Дорнод аймгийн Матад сумын Зүүн, Бүрдний, Сэргэлэн сумын Сөдийн амны, Булган сумын Жаргалантын цагаан нуурын, Өвөр уртын, Цагаан-Овоо, Хөлөнбуйр сумдын хилийн заагт орших Нарангийн, Халхгол сумын Ташгайн булгуудын эхийг байгаль хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний 32.3 сая төгрөгийн зардлаар хашиж хамгаалан, тэмдэгжүүлэлт хийжээ. Гурванзагал сумын Эх булаг, Чойбалсан сумын Бүрдийн булаг, Баяндун сумын Духын булаг, Баян-Уул сумын Аргалантын булаг, Норовлин сумын Бага бүрд, Батноров сумын Зүүн баруун эх, Баян-Адарга сумын Сайхны булаг зэрэг булгууд хашигдаж дууссан. Матад сумын Нарангийн рашааны эхийг 30.0 сая төгрөгийн зардлаар байгалийн чулуугаар нь хашиж хамгаалан малын хөлд талхлагдах, бохирдохоос сэргийлж, рашаан залах ОХУ-ын Агын Буриадын байнгын аялагчид болон орон нутгийн рашаанчдын тав тухтай орчинг бүрдүүлсэн. "Экосистемд түшиглэсэн дасан зохицох арга хэмжээг уур амьсгалын өөрчлөлтөд өндөр эрсдэлтэй голуудын сав газарт хэрэгжүүлэх нь" төслийн 1.5 сая төгрөгийн санхүүжилтээр Баяндун сумын Духын булгийн эхийг модон материалаар хашиж хамгаалсан. Мөн Баянтүмэн сумын Хотонтын нуур, Хөлөнбуйр сумын Хавцгайтын булаг, Дайхарын рашааны хашааг сэргээн засварлах, будаж янзлах ажлыг аймгийн БОАЖГ, Хэрлэн голын СГЗ, Тосон-Хулстайн БНГ-тай хамтран зохион байгуулсан байна.</p> <p>Дундговь аймгийн Сайнцагаан сумын Баянбулаг, Гурвансайхан сумын Тал булгийн эхийг 5.0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр хашиж хамгаалсан байна.</p> <p>Умард говийн гүвээт-Халхын дундад талын СГЗ-наас 2016 онд Дундговь аймгийн 15 суманд хийгдсэн усны тоо бүртгэлийн дүнгээр тус аймагт 3,325 худаг, 111 булаг, 10 нуур тойром, 4 рашааныг бүртгэлжүүлсэн байна. Сав газрын хэмжээд 2016 онд 47 гол горхи, 55 нуур тойром, 554 булаг шанд, 23 рашаан, 7541 худаг бүртгэгдсэн байна.</p> <p>Булгийн ундаргыг сайжруулах, нөхөн сэргээх зорилгоор Завхан аймгийн Тосонцэнгэл сумын Баян-Улаан багийн Хужиртын сүвээ, Дээд харганы бараан нүүрний булаг, Улиастай сумын Чигэстэй голын сав дагуу байрлах Ахмадын булгийн эхийг хашиж хамгаалах ажлыг хийсэн байна.</p> <p>Орхон аймгийн ойн санг гэрээгээр эзэмшиж буй "Мандал" нөхөрлөл "Уртбулаг" булгийн эхийг, "ГД МОТОРС" ойн нөхөрлөл "Арбулаг" булгийн эхийг, "Очир төв" ХХК "Долоог булаг"-ийн эхийг хашиж хамгаалжээ. Баян-Өндөр сумын Баянцагаан багт байрлах Далиу булгийн эхийг "Эрдэнэтийн ДЦС" ТӨХК-ийн Залуучуудын холбоо, "Эрдмин" ХХК-ийн Залуучуудын холбоо, "М1" клуб, "Омогшил" клуб, Blue diamond хотхон, "Mobicom", "Зөв залуус" клуб, Гэрэл зураг сонирхогчдын "Мэлмий" бүлгэм, хамтран 20 м-ийн урттай, 1.2 м-ийн өргөнтэй гүүрийг хийж гүйцэтгэсэн байна. Мөн Жаргалант сумын Дулаан-Уул багт байрших</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>БОАЖЯ-ны хөрөнгө оруулалтаар 2016 онд Ховд аймгийн Чандмань сумын нутагт орших Хөтөл усны жижиг булгийг Хар-Ус нуурын БЦГ-ын хамгаалалтын захиргаанаас тохижуулсан байна. Мөн улсын төсвийн 3.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Буянт суманд 1 булгийн эхийг хашиж хамгаалжээ.</p> <p>Хөвсгөл аймаг 2016 онд 15 булгийг хашиж хамгаалжээ. Хөвсгөл нуур-Эгийн голын сав газарт хамаарах Хөвсгөл аймгийн 10 сумдын нутагт 4 худаг, 3 рашаан, 12 булгийг хашаажуулсан байна.</p> <p>Хэнтий аймгийн Галшар сумын Хүдэнт булгийн эх, Биндэр сумын Цагаан нуурын даацын эх, Мөрөн сумын "Өвөр хөв"-ийн эхийн 2 ундарга, "Дашийн булаг"-ийн эх, Дадал сумын Бөөр булгийн эх, Хэрлэн сумын Тохилгат тосгоны Хээрийн бүрдний эх, Өлзийт тосгоны Чулуут булгийн эх, Бор-Өндөр сумын Хатуугийн булгийн эх, Дэлгэрхаан сумын "Аваргын булаг"-ийн эх, Цэнхэрмандал сумын "Цагаан давааны ар булаг"-ийн эх зэрэг аймгийн хэмжээнд 10 булгийн эхийг хашин хамгаалж, тохижуулсан байна.</p>
	<p>Хүрэх үр дүн 1.4. (УУХХУАТ 1.10)</p> <p>Усны сан бүхий газрын онцгой болон энгийн хамгаалалттай бүс, ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрүүл ахуй, хамгаалалтын бүсийн дэглэмийг мөрдүүлж хэвшүүлнэ.</p>	<p>Усны нөөцийг хомсдох, бохирдохоос хамгаалах, үер, усны гамшгаас сэргийлэх зорилгоор усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрт онцгой (усны сан бүхий газрын эргээс 50 м-ээс доошгүй зайд болон гол мөрний татамд) болон энгийн хамгаалалт (усны сан бүхий газрын эргээс 200 м-ээс доошгүй зайд)-ын, эрүүл ахуйн бүс (ус хангамжийн эх үүсвэрээс 100 м-ээс доошгүй зайд) тогтоохоор Усны тухай хуульд заасны дагуу БОНХАЖ-ын сайд болон БХБ-ын сайдын хамтарсан 2015 оны А-230/127 дугаар тушаалаар "Усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журам"-ыг батлан, мөрдүүлж байна.</p> <p>Туул голын СГЗ-наас сав газрын 2016 оны усны тоо бүртгэлийг явуулж, гол, булаг шандын эхийг хамгаалах шаардлагатай усны сан бүхий газруудын судалгааг 2013-2015 оны усны тоо бүртгэлд үндэслэн гаргаж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал, зөвлөмжийг боловсруулан сав газарт хамрагдах 5 аймгийн 32 сум, Нийслэлийн 7 дүүргийн ЗДТГ болон ИТХ-д 2016 оны 3/37 тоот албан бичгээр тус тус хүргүүлсэн байна. Улаанбаатар хотын нутаг дэвсгэр дэх усны сан бүхий газрын энгийн болон онцгой хамгаалалтын бүс, тэжээгдлийн муж, нийслэлийн төвлөрсөн ус хангамжийн эх үүсвэрүүдийн эрүүл ахуйн хориглолтын болон хязгаарлалтын бүсийн мэдээллийг мэдээллийн санд оруулжээ. Мөн Туул голын СГЗ-наас БОАЖЯ-наас өгсөн үүрэг даалгаврын дагуу Улаанбаатар хотын нутаг дэвсгэр дэх Туул голын онцгой болон энгийн хамгаалалтын бүсэд үйл ажиллагаа явуулж буй ААН (усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүсэд олгогдсон 4,095, энгийн хамгаалалтын бүсэд олгогдсон 19,086 нэгж талбар, энгийн болон онцгой хамгаалалтын бүсэд үйл ажиллагаа явуулж байгаа бетон зуурмагийн үйлдвэр 9, амралт, аялал жуулчлалын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй иргэн, аж ахуйн нэгж 18, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах тусгай зөвшөөрөлтэй 44, хайгуулын тусгай зөвшөөрөлтэй 6)-үүдийн судалгааг гаргаж яаманд хүргүүлсэн байна.</p> <p>Архангай аймаг 2016 онд 4 сумын төвийн ус хангамжийн эх үүсвэрүүдэд хамгаалалтын бүс тогтоохоор төлөвлөж байсан боловч төсөв санхүүгийн хүндрэлээс шалтгаалан хийгдээгүй байна. Гэхдээ Цэнхэр сумын Орхоны алтны шороон ордыг ил аргаар олборлож буй "БМНС" ХХК Цэнхэр сумын Ар улаан чулуутын голд хамгаалалтын бүс тогтоож онцгой хамгаалалтын бүсийн тэмдэг тэмдэглэгээ хийсэн байна. Орхон голын эх Цэнхэр сумын Орхон багийн нутаг дэвсгэрт замбараагүй алт олборлох үйл ажиллагаа явуулж, Орхон голыг ихээр бохирдуулж байсан аж ахуйн нэгж, иргэдийн үйл ажиллагаанд БОАЖЯ-ны ажлын хэсэг, холбогдох яам, байгууллагуудтай хамтран газар дээр нь шалгалт хийж, тэдгээрийн үйл ажиллагааг зохиож, аж ахуйн нэгжүүдийн хөрөнгөөр бохир ус тунгаах далангуудыг бариулж, Орхон голын бохирдлыг бууруулсан.</p> <p>Баян-Өлгий аймгийн Толбо сумын Засаг даргын 2016.01.13-ны өдрийн №3, Булган сумын Засаг даргын 2016.01.14-ний өдрийн №А/02,</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>хамгаалалтын бүсийг 316 булагт 11,774.97 га-аар тогтоосон. Аймгийн хэмжээнд нийт 95 худаг уст цэгт эрүүл ахуйн бүс тогтоож, дэглэмийг мөрдүүлэн ажиллаж байна. Ус ашиглагч ААНБ-уудад амйгийн БОАЖГ, холбогдох СГЗтай хамтран хяналт шалгалт хийсэн байна. Өргөн, Хөвсгөл сумдын хүн амын ус хангамжийн эх үүсвэрүүд, "Ялгуун интернэшнл", "Монцемент билдинг материалс", "Доншен", "Си Өү Эй Эл", "Мига эрин", "Коже говь", "Минюу ши ши", "Засаг чандмань майнз" зэрэг компаниудын ус хангамжийн худгуудад хамгаалалтын бүс тогтоож хашаажуулаагүй, худгийн барилгын хийц нь чанар, стандартын шаардлага хангахгүй, усны чанарын шинжилгээг магадлан итгэмжлэгдсэн лабораторид хийлгэж улсын байцаагчийн дүгнэлт гаргуулаагүй байсан зэрэг зөрчил дутагдлыг арилгуулсан байна. Сайхандулаан сумын ИТХ-ын 2016 оны 03-р сарын 15/06 тоот тогтоолоор сумын төвийн "Өлзийт-3" худагт эрүүл ахуйн болон энгийн хамгаалалтын бүс, Замын-үүд сумын 17 худаг, Сайншанд хотын хүн амыг унд ахуйн усаар хангаж байгаа эх үүсвэр бүхий гүний 13 худаг, 5 ус шахах станцад эрүүл ахуйн бүсийн дэглэм тогтоон, "Ухаалаг ус түгээх байр" туршлагыг хэрэгжүүлэн ажиллажээ. Замын-үүд сумын "Чандмань бадрал" ОНӨХХК ус хангамжийн № 1, 2-р худгуудын эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүсийн тор болон суурийн шонг засварлан 4 эх үүсвэрт 53 ш хайлаас мод тарьж хамгаалалтын бүсийг бүрэн камержуулах ажлыг хийсэн байна.</p> <p>Дорнод аймгийн Хэрлэн сумын ЗДТГ-аас Хэрлэн голын эргээс 100 м хүртэлх зайд тээврийн хэрэгсэл оруулахгүй байх замын хаалт 2 ш, хориглох тэмдэг 2 ш-ийг, аймгийн "Нийгмийн Ардчилал" Монголын Залуучуудын холбооноос 3 самбарыг Хэрлэн голын эрэгт байршуулсан байна. Хэрлэн сумын байгаль хамгаалагч, Замын цагдаагийн тасагтай хамтран Хэрлэн голын эрэг орчмоор эргүүл шалгалтыг тогтмол хийдэг байна. Буйр нуур, Онон гол руу явах замд хамгаалалтын бүс тогтоож, байгаль орчны хяналтын байрыг 6*4 хэмжээтэй, мэдээллийн самбар 1, замын тэмдэг 4, замын хаалт 1, бие засах газар, хогийн сав зэрэг бүрдэлтэйгээр "БЭМС" ХХК 30.0 сая төгрөгийн зардлаар барьж байгуулсан. Улз, Түргэн голын гол замууд, гарам дээр онцгой хамгаалалтын бүсийн тэмдэгжүүлэлтийн 15 ш самбарыг байршуулсан. Хэрлэн голын сав дагуух сумд (Чойбалсан, Хэрлэн, Баянтүмэн, Булган, Хөлөнбуйр, Цагаан-Овоо, Гурванзагал, Матад, Баян-Уул, Баяндун, Дашбалбар, Сэргэлэн сум)-д энгийн хамгаалалтын бүс, ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрүүл ахуйн бүс тогтоож, тэмдэгжүүлэх ажлыг байгаль хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлаас 2017 онд хийхээр 10.0 сая төгрөгийн төсөв батлагдаад байна.</p> <p>Завхан аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2015 оны 64 дүгээр тогтоолоор аймгийн төвийн ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүсэд 100 м радиастай 685 м урт хайс, тэмдэгжүүлэлтийн ажлыг хийжээ. Идэр голын СГЗ-наас Завхан аймгийн Тосонцэнгэл, Их-Уул сумдын ус хангамжийн эх үүсвэрийг орон нутгийн хамгаалалтад авахуулжээ.</p> <p>Эрдэнэт хотын уулын баяжуулах "Эрдэнэт Үйлдвэр" ХХК-ийн харьяа Эрчим хүчний цехийн 4 өргөх станц, төв усан сан болон хотын насосны станц, 14 гүний худгуудад эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүс тогтоогдсон ба цагдаагийн харуул хамгаалалттай. Хангал голын онцгой хамгаалалтын бүсийг аймгийн БОАЖГ, Сэлэнгэ голын СГЗтай хамтран тогтоон, тэмдэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулж, 20 ш самбарыг байршуулсан байна. Эрдэнэт голын байгаль орчны төлөв байдал, хамгаалалтын бүс тогтоох судалгааны ажлыг Сэлэнгэ голын СГЗ гүйцэтгэж, тус судалгааны ажлын тайланг гаргасан байна. Цаашид судалгааны ажлын тайланг аймгийн Засаг даргын зөвлөлийн хурлаар хэлэлцүүлж, аймгийн ИТХ-ын хуралдаанаар хамгаалалтын бүс тогтоох асуудлыг шийдвэрлүүлэхээр ажиллаж байна.</p> <p>Онги-Таац голын СГЗ-наас Өвөрхангай аймгийн Арвайхээр сумын ус хангамжийн эх үүсвэр болох Онгийн голын эрэг дээр байрлах 4 гүний худагт хамгаалалтын бүс тогтоох саналыг боловсруулан, аймгийн ИТХ-</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
гүйцэтгэл		
Усны нөөц, чанарын хяналт-шинжилгээний сүлжээг өргөжүүлэх, боловсронгуй болгох чиглэлээр:		
<p>Хүрэх үр дүн 2.1. (УУХХҮАТ 2.12)</p> <p>Гадаргын усны хяналт-шинжилгээний сүлжээг 60 харуулаар өргөжүүлж, хээрийн бүсийн нуур судлалын өртөөг Баянхонгор, Дорнод аймагт байгуулна.</p>	<p>УЦУОГ-аас 2011-2015 онуудад үргэлжилсэн болон тасалданги цэвдэгтэй нутгуудын 50 цэгийн цооногт мэдрүүрийг 0-40 м-ийн гүнд суурилуулсан ба тэдгээрээс дүн мэдээг татан авч, ШУА-ын Газар зүй, геоэкологийн хүрээлэн дээр боловсруулалт хийлгэж байна. Мөн Газар зүй, геоэкологийн хүрээлэн 60 гаруй цэгт судалгаа хийж байна.</p> <p>Баянхонгор аймагт ус судлалын 6, цэвдгийн 2 харуулд, Өвөрхангай аймгийн Уянга сумын төвд цэвдэг судлалын ажиглалтыг хийх автомат багажийг суурилуулан ажиглалт хийж байна.</p> <p>Дархан-Уул аймгийн ус судлалын Хүйтэн-Шарын голын харуулд улсын төсвийн 4.7 сая төгрөгийн хөрөнгөөр автомат усны түвшин хэмжигч 1 ш, агаарын температур болон агаарын даралт хэмжигч 1 ш, тунадас хэмжигч 1 ш-ийг суурилуулан сүлжээг өргөтгөж, усны түвшний мэдээг 2 цаг тутамд авч байна.</p> <p>ЦУОШГ-аас хангасан автомат хур тунадас хэмжигч (Rain collector)-ийг Дорнод аймгийн ус судлалын Нөмрөг-Хилийн заставын харуулд, "Экосистемд түшиглэсэн дасан зохицох арга хэмжээг уур амьсгалын өөрчлөлтөнд өндөр эрсдэлтэй голуудын сав газарт хэрэгжүүлэх нь" МОН/12/301 төслөөс хангасан усны түвшин автомат хэмжигч (Levellogger)-ийг Улз-Дашбалбар, Хөхнуур-37-р зөрлөг харуулуудад байрлуулж, мэдээллийг цуглуулан авч, мэдээг ажиглалтын бодит мэдээтэй харьцуулан, жилийн эмхтгэлд ашиглаж байна. Автомат багажийг нэвтрүүлснээр ажиглалтын нарийвчлал сайжирч байна. 2016.01.01-ний өдрөөс эхлэн гадаргын усны үр дүнг ЦУОШГ-ын мэдээллийн сангийн "Air client" программд шивдэг болсноор мэдээлэл түргэн шуурхай болж, тайланг цахим хэлбэрээр илгээдэг болсон.</p> <p>Завхан аймагт гадаргын усны хяналт-шинжилгээний 14 харуул ажиллаж байгаа ба цэвдгийн мэдээг жилд 1-2 удаа цуглуулан, төвд дамжуулж байна.</p> <p>Өвөрхангай аймагт ус, цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний сүлжээний хүрээнд ус судлалын 8, үүнээс гол мөрний 7, нуурын 1 харуулд ажиглалт судалгаа хийж байна.</p> <p>Увс нуурт Ус судлалын өртөө байгуулж, цаг уурын автомат станц суурилуулан ажиглалт судалгааг хийж байна. Автомат станц нь агаарын температур, агаарын харьцангуй чийг, агаарын даралт, салхины чиглэл, хурд, нарны цацраг, шингэн тунадасны хэмжээ зэрэг цаг уурын үзүүлэлтүүдийг 1 цагийн зайтайгаар тасралтгүй хэмжиж хадгалж байдаг. "Экосистемд түшиглэсэн дасан зохицох арга хэмжээг уур амьсгалын өөрчлөлтөд өндөр эрсдэлтэй голуудын сав газарт хэрэгжүүлэх нь" төслийн дэмжлэгтэйгээр 20.0 сая.төг, байгууллагын төсвөөс 300.0 мян.төг-ийн зардал гаргаж, хамгаалалтын торон хашаа барьсан. Мөн "Экосистемд түшиглэсэн дасан зохицох арга хэмжээг уур амьсгалын өөрчлөлтөд өндөр эрсдэлтэй голуудын сав газарт хэрэгжүүлэх нь" төслийн дэмжлэгтэйгээр Бөхмөрөн сумын Түргэн ууланд автомат станц, мөсөн голд мөстөл судлал, ус судлалын харуул байгуулах, ажлын байр барьж ажиглалт судалгаа хийж эхлүүлсэн. Увс нуур-Тэсийн голын СГЗ-наас Увс аймгийн Тэс сумын нутагт Тэсийн голд усны харуул байгуулах саналыг хүргүүлсэн байна.</p> <p>Хар нуур-Ховд голын СГЗ болон холбогдох байгууллагууд хамтран Алтай Таван богдын Александрийн мөсөн голд мөстөл судлалын станц байгуулжээ.</p>	
<p>Хүрэх үр дүн 2.2. (УУХХҮАТ 2.13)</p> <p>Хувийн хөрөнгөөр болон гадаад, дотоодын төсөл, хөтөлбөр, судалгааны</p>	<p>Дорнод аймагт "Петро Чайна Дачин Тамсаг Монгол" ХХК-ийн 21-р талбайн Т21-W4 (47°40'58,52" 117°00'02,23") хяналтын цооногт газрын доорх усны мэдээлэл цуглуулах "CTD Diver" төхөөрөмж суурилуулсан байна. Энэхүү төхөөрөмж нь мэдээллийг 6 цагийн давтамжтай хэмжих бөгөөд сар бүр мэдээллийг газрын доорх усны мэдээллийн санд бүртгэж</p>	

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>ажиглалтыг 15 цэгт хийж байна.</p> <p>Гадаргын болон газрын доорх усны хяналт-шинжилгээний улсын сүлжээг шинээр байгуулах, мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлэх ажлыг олон улсын байгууллагуудтай хамтран хийж байна http://www.eic.mn/water/.</p> <p>Улсын хэмжээнд газрын доорх усны хяналт-шинжилгээний 29 цооногт бүрэн автомат төхөөрөмж, 95 цооногт хагас автомат төхөөрөмж суурилуулан мэдээллийг орчин үеийн холбооны хэрэгслийг ашиглан цаг тутамд усны ашиглалт, горимыг Усны нөөцийн хэлтсийн мэргэжилтнүүд өрөөндөө дэлгэцээр хянадаг боллоо. Мэдээллийг www.groundwater.mn сайтаар нийтэд харуулах боломжийг бүрдүүлэхээр ажиллаж байна.</p> <p>Туул голын СГЗ-наас Улаанбаатар хотын ус хангамжийн эх үүсвэрүүд болон төвлөрсөн бус эх үүсвэрт суурилуулсан газрын доорх усны түвшин хэмжигч 61, хөрсний чийг хэмжигч 17, агаарын температур, бороо хэмжигч 17 логгеруудаас мэдээлэл авах, мониторингийн тоног төхөөрөмжүүдийн бүрэн бүтэн байдлыг шалгах, логгеруудын батерейг солих ажлыг зохион байгуулж байна. Мөн Булган аймгийн Дашинчилэн, Өвөрхангай аймгийн Бүрд, Төв аймгийн Алтанбулаг, Лүн сумдад байрлалтай Туул голын СГЗ-ны эзэмшлийн газрын доорх усны хяналт-шинжилгээний 4 цооногоос мэдээлэл авч байна. Хяналт шинжилгээний цэгүүдээс авсан мэдээлэлд боловсруулалт хийх ажлыг БОАЖЯ, Улаанбаатар хотын Ус сувгийн удирдах газар, Ус цаг уур, орчны судалгаа, мэдээллийн хүрээлэн болон "КРМ" ХХК-ийн холбогдох мэргэжилтнүүдтэй хамтран гүйцэтгэж, газрын доорх усны хяналт-шинжилгээний нэгдсэн сүлжээний цахим сан болох www.groundwater.mn сайтад мэдээллийг оруулж, сүлжээнд холбогдсон.</p> <p>Өвөрхангай аймагт газрын доорх усны түвшин, температурын ажиглалтыг Арвайхээр сум 1 цооногт, Хархорин, Төгрөг сумдын тус бүр 2 энгийн уурхайн худагт цэвдэгийн ажиглалтыг Уянга суманд хийж байна. Бат-Өлзий, Хархорин сумдад хүн амын унд, ахуйн ус хангамжийн эх үүсвэрийн газрын доорх усны ашиглалт, байгалийн горимд байнгын ажиглалт хийх хяналтын цооногийг улсын төсвийн хөрөнгөөр байгуулсан.</p> <p>Галба өөш-Долоодын говийн сав газарт байрших Таван толгойн бүлэг орд болон нүүрсний баяжуулах үйлдвэрийн ус хангамжийн эх үүсвэрийн нэмэлт нөөц тогтоох газрын доорх усны эрэл хайгуулын ажлыг БОАЖЯ-ны захиалгаар "Есо water" ХХК 2015-2016 онд хийж гүйцэтгэсэн. Тус хайгуул ажлын дүнд Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сумын Загийн усны хоолойд бий болсон 6 цооногт хяналтын төхөөрөмж суурилуулахаар хүлээн авч бүртгээд байна.</p> <p>Говийн бүсийн газрын доорх усны хяналтын сүлжээг өргөтгөх ажлын хүрээнд Дорноговь аймагт нийт 21 мониторингийн цооногт хяналтын тоног төхөөрөмж суурилуулсан.</p> <p>Умард говийн гүвээт-Халхын дундад талын СГЗ-нд харьяалах Айраг суманд 1 цооног, Галба өөш-Долоодын говийн СГЗ-ны харьяа сумдын 18 цооногт хагас автомат хэмжих багаж, Зүүнбаян багийн "Доншен" ХХК, "Кожеговь" ХХК-ийн хяналтын цэгүүдэд бүрэн автомат хэмжих багаж суурилуулан, хэмжилтүүдийг СГЗ-д тогтмол хийж байна. Сумдын байцаагч нар хяналт тавин ажилладаг. Дорноговь аймгийн Өргөн сумын Шанаган могойтын газрын доорх усны ордод суурилуулсан ГӨД-5 цооногийн тохиргоог хийж хэвийн ажиллагаатай болгосон.</p> <p>Газрын доорх усны хяналт-шинжилгээний цэгийг уул уурхайн төвлөрөл болон газрын доорх усны ордуудаас ус ашиглаж байгаа бүс нутаг, томоохон хот, суурин газрын ус хангамжийн эх үүсвэрийн орчинд байгуулсан байгаа. Замын-Үүд, Сайншанд сумдын ус хангамжийн эх үүсвэрийн дэргэд суурилуулсан.</p> <p>Дорнод аймагт Байгаль хамгаалах сангийн 36.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр Чойбалсан хотын унд, ахуйн төвлөрсөн ус хангамжийн</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
	<p>мөсөн голын доод талд байгуулах замаар 70,000-80,000 сая шоо метр тогтонги усны нөөцийг өндөр уулын бүсэд бүрдүүлж ашиглана.</p>	<p>ТЭЗҮ хийгдэж, газар ашиглах гэрээ байгуулсан ба одоо байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээ хийгдэж байна.</p> <p>Увс нуур-Тэсийн голын СГЗ-наас Увс аймгийн Улаангом, Тариалан, Наранбулаг сумдын Ус хэрэглэгчдийн холбоо (УХХ)-той хамтран гадаргын усны нөөцийг нэмэгдүүлэх зорилгоор мөсөн хахаа үүсгэж тошин халиах ажлыг зохион байгуулжээ. Тошин үүсгэх замаар усны нөөцийг нэмэгдүүлэх ардын уламжлалт аргыг Наранбулаг сумын 20 гаруй иргэд хэрэглэж байгаа бөгөөд цаашид энэ аргыг сэргээж түгээн дэлгэрүүлэхээр 5 сумын 78 иргэдийг оролцуулсан "Усны нөөцийг хуримтлуулах, нэмэгдүүлэх арга" сэдэвт сургалт хийжээ.</p>
Газрын доорх усны эрэл хайгуул, судалгааны ажлыг эрчимжүүлэх чиглэлээр:		
	<p>Хүрэх үр дүн 3.2. (УУХХУАТ 3.23)</p> <p>Хүн ам төвлөрөн суурьшсан бүс нутаг, хот, суурины ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрэл, хайгуулын судалгааг улсын болон бүс нутгийн хөгжлийн төлөвлөлт, эрэлт хэрэгцээ, захиалгад үндэслэн хийж, газрын доорх усны ашиглах боломжит нөөцийг тогтоох ажлыг үргэлжлүүлнэ.</p>	<p>БОНХАЖЯ-ны захиалгаар Дэлхийн банкны зээл болон Австралийн Засгийн газрын буцалтгүй тусламжийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлж буй "Уул уурхайн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих" төслийн хүрээнд "Говийн газар доорх усны хяналт-шинжилгээний сүлжээ байгуулах" ажлын дагуу Баянхонгор аймгийн Шинэжинст сумын Зуунмодны орд орчмын газрын доорх усны нөөцийг тогтоох, багаж суурилуулах ажлын хүрээнд 6 цооног өрөмдсөн байна.</p> <p>Говьсүмбэр аймаг БОНХАЖЯ-ны захиалгаар "Тэрэгтийн хотгорын газрын доорх усны ашиглалтын хайгуулын гидрогеологийн судалгаа"-ны ажлыг "Ус-Амьдрал" ХХК гүйцэтгүүлэн, усны нөөцийг нь Усны нөөцийн зөвлөлөөр батлуулсан.</p> <p>Дорноговь аймгийн Сайхандулаан сумын "Урд залаа", "Цагаан толгой" нэртэй газруудад "Мегатек Манюфактуринг Монголиа" ХХК-ийн захиалгаар газрын доорх усны хайгуулын ажлыг "Эрдэнэ дриллинг" ХХК хийсэн байна. Мөн аймгийн ЗДТГ-аас Хил хамгаалах ерөнхий газрын харьяа Дорноговь аймгийн Эрдэнэ сумын Хилийн 0129 дүгээр ангийн Шанага, Рашаантын заставын орчимд тухайн ангийн ажлын хэсэгтэй хамтран газар доорх усны урьдчилсан болон эрэл хайгуулын маршрутын судалгааны ажлыг хийж, ус илрэх өндөр магадлал бүхий талбайд биолакцын аргаар 6 цэгт зэс заагуураар зааж, GPS-78М-ээр байршил тогтоон захиалагчид хүргүүлсэн байна.</p> <p>Дорнод аймагт "Петро чайна дачин тамсаг" ХХК-ийн техникийн даалгаврын дагуу нэмэлт усны эх үүсвэр илрүүлэх боломжит нөөцийг тогтоох зорилгоор БХГ-ХИХ талбайд 8 цооног, ХХI талбайд 7 цооногт гидрогеологийн 400 мм голчтой 6,480 тууш м өрөмдлөгийн ажил, цооногийн геофизикийн хэмжилт хийх, гидрогеологийн шавхалтыг 72 цагийн турш явуулах, гидрохимийн сорьцлолт, лабораторийн шинжилгээ, байр зүйн холболтын ажлуудыг хийсэн байна. Тус газрын доорх усны хайгуулын ажлын ерөнхий гүйцэтгэгчээр "Тосон тоноглол" ХХК, туслан гүйцэтгэгчээр өрөмдлөгийн "Элгэн", "Танан импекс", гидрогеологийн зөвлөхөөр "Эм Ай Давлю" ХХК-иуд ажиллажээ. Хээрийн ажлын ерөнхий удирдлага хяналтыг "Петро Чайна Дачин Тамсаг" ХХК-ийн мэргэжилтнүүд хийсэн байна.</p> <p>Өвөрхангай аймгийн Гучин-Ус сумын төвийн ус хангамжийн эх үүсвэрийг тогтоох газрын доорх усны хайгуул судалгааны ажлыг улсын төсвийн 209.8 сая төгрөгийн хөрөнгөөр "Усны барилга" ХХК хийж гүйцэтгэсэн. БОАЖЯ хээрийн судалгааны материал, үр дүнгийн тайланг хүлээн авч энэхүү ажлын үр дүнгээр сумын төвөөс 2 км зайд 3.5 л/с буюу хоногт 302.4 м³ усыг хүн амын унд, ахуйн зориулалтаар авч ашиглах боломжтой гэж тогтоосон. Усны нөөцийг тогтоосон эрэл хайгуулын ажлын тайланг Усны нөөцийн зөвлөлөөр хэлэлцүүлэн батлуулж, улсын нөөцөд бүртгэн аваад байна.</p> <p>Өмнөговь аймгийн Баяндалай, Гурвантэс, Ханбогд, Ноён, Номгон, Цогтцэций, Даланзадгад, Ханхонгор сумдын төвлөрсөн ус хангамжийн зориулалтаар ашиглах усны эх үүсвэрийн хайгуул, судалгааны ажлыг хийж гүйцэтгэн, нөөцийг баталгаажуулан, гадаад, дотоод тэжээгдлийн мужийг БОАЖЯ-аар тогтоолгож, тэжээгдлийн мужуудын хилийг сумдын</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
	ашиглалтыг эхлүүлнэ.	
	<p>Хүрэх үр дүн 3.5. (УУХХУАТ 3.26)</p> <p>Монгол орны нутаг дэвсгэрт хөв, цөөрөм байгуулж ашиглах боломжийн талаарх хайгуул, судалгааны үр дүн, орон нутгийн эрэлт хэрэгцээ, захиалга дээр үндэслэн 130-аас доошгүй газарт хөв, цөөрөм байгуулж ашиглана.</p>	<p>Бэлчээрийн мал аж ахуйн ус хангамжийг сайжруулах зорилгоор 2016 онд орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр Архангай аймгийн Чулуут сумын "Ихэр булаг", Ихтамир сумын "Байтын харз"-ыг түшиглэн тус бүр 1 хөв, Ихтамир сумын Өвөр зүүтэд 1 хөв байгуулсан байна.</p> <p>Баян-Өлгий аймгийн ЗДТГ-аас 2016-2021 онуудад хөв, цөөрөм байгуулах шаардлагатай газруудын захиалгыг сумдын Засаг дарга нараас санал авч, БОНХАЖЯ-нд хүргүүлжээ.</p> <p>Баянхонгор аймгийн Богд сумын 5-р багийн нутаг "Буйлсан задгайн ам"-нд бэлчээр усжуулах зорилгоор 6.5 тн-ын багтаамжтай хөвийг орон нутгийн хөгжлийн сангийн 23 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар хийсэн байна. Тус цөөрмөөс хуванцар хоолойгоор дамжуулан 3.2 км-ийн зайд байрлах 1 тн-ын багтаамжтай усан санд усыг хуримтлуулж, мал услах 5 м-ийн урттай онгоц байгуулжээ. Баянбулаг суманд Дэлхийн байгаль хамгаалах сангийн санхүүжилтээр хөв байгуулах боломжтой газрын судалгааг хийж "Ногоон дугуй" гэдэг газарт боломжтой гэж үзэн зураг авалтыг хийсэн байна.</p> <p>Булган аймгийн Рашаант суманд хөв байгуулахаар зураг төслийн ажлын гүйцэтгэгчтэй гэрээ байгуулаад байна.</p> <p>Говь-Алтай аймгийн Төгрөг сумын Далантүрүүний хөвийг сэргээн засварлах ажлын зураг төсөвт "Гидроком байгууламж" ХХК-иар тодотгол хийлгэж, барилгын ажилд 55.0 сая төгрөг зарцуулах тооцоо гаргаж, төсвийг нь батлуулсан байна. Говь-Алтай аймгийн Цээл сумын Бүрэнжаргалан багт 2016 онд ХААХОУС (IFAD)-ийн "Зах зээл ба бэлчээрийн удирдлага" төслөөс 40 сая төгрөг зарцуулан хөв байгуулжээ. Мөн төслийн хүрээнд Алтай суманд 1 хөв, Цогт сумын Хужиртын боом, Цээл сумын Их гангат зэрэг газруудад шинээр хөв байгуулахаар улаан шугам тавьсан байна.</p> <p>Дархан-Уул аймагт загас үржүүлгийн зориулалтаар Шарын гол сумын Шаазгайтад 1, Дархан сумын Малчин багт 2 цөөрөм байгуулахаар төлөвлөсөн байна.</p> <p>Сав газрын усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөөний суурь судалгааг 2016 онд хийсэн ажлын явцад Галба өөш-Долоодын говийн СГЗ-наас үерийн ус болон ундарга сайтай булгийн усыг түшиглэн Дорноговь аймгийн Хатанбулаг сумын Сухайн тойром, Шандан цагаан, Эрдэнэ сумын Загас галтын цагаан, Улаан тойрмын хөндий зэрэг газруудад эхний ээлжинд усан сан болон хөв байгуулахаар УННМТ-ний арга хэмжээнд тусгуулахаар санал оруулсан байна. 2016 онд аймгийн хэмжээнд хөв цөөрөм байгуулах боломжтой газруудын судалгааг шинэчлэн гаргаж, 8 сумын 15 газрыг бүртгэж мэдээллийн санд авсан. Сайншанд сумын нутаг дахь "Хөөтийн хяр" /Хамарын хийд/-ын сайрын борооны ус хуримтлуулах хөвийн зураг төсөв дээр үндэслэн барихаар 2017 оны төсөвт тусгаад байна. Иххэт, Хатанбулаг сумын агнуурын бүс нутгийн "Монгол сафори" ТББ, Эрдэнэ суманд "Мөнхийн ус" иргэдийн нөхөрлөл "Номад аут доор тревел"ХХК-тай хамтран зэрлэг ан, амьтны ус хангамжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор 1 м³ ус хуримтлуулах усан сан байгуулсан байна.</p> <p>Өвөрхангай аймагт "Дэлгэрэх гол" төслийн хүрээнд 2 дахь хөвийн зураг төсвийг батлуулаад байна.</p> <p>Өмнөговь аймаг орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөрөө Даланзадгад сумын Далан булгийн хөвийг лайдах, засварлах ажлыг 70.7 сая төгрөгөөр "Болор-Ус" ХХК-иар гүйцэтгүүлсэн байна. "Оюу толгой" ХХК Өмнөговь аймгийн Ханбогд сумын нутаг Галбын говьд газрын доорх усны эрэл хайгуулын үед гаргасан GGW-20, GGW-47 цооногуудаас даралтаар гарч байгаа усыг иргэдийн унд ахуй, мал, зэрлэг ан амьтан услах зориулалтаар цооногийг тоноглон, усан сан байгуулж орон нутгийн удирдлагуудад 2016.09.03-ны өдөр хүлээлгэн өгчээ. Галба өөш-</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
	<p>хангамжийн шинэ эх үүсвэрийн барилга байгууламж болон цэвэр усны шугам хоолойг өргөтгөх, шинэчлэх, хяналт удирдлагын компьютерийн нэгдсэн сүлжээг нэвтрүүлж, тоолууржуулах ажлыг эрчимтэй хийж дуусгана.</p>	<p>шинээр барьж ашиглалтад оруулсан.</p> <p>АХБ-ны зээлийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэх 3 үе шаттай "Улаанбаатар хотын гэр хорооллыг хөгжүүлэх хөрөнгө оруулалтыг дэмжих хөтөлбөр"-төслийн хүрээнд I үе шатанд Баянхошуу, Сэлбэ дэд төвүүдийн 6.71 км, 11.9 км ус хангамжийн сүлжээг, 7.4 км, 10.21 км бохир усны шугам барьж дуусгах I үе шатанд Дэнжийн 1000, Дамбадаржаа дэд төвүүдэд ус хангамжийн сүлжээ болон бохир усны шугам тавихаар ажиллаж байна.</p> <p>"Аймгийн төвийн 1000 айлын орон сууцны хорооллын инженерийн шугам сүлжээ" төслийн хүрээнд Баянхонгор, Дорноговь, Төв, Говьсүмбэр, Булган, Увс, Хөвсгөл, Дархан-Уул, Орхон, Сүхбаатар, Өвөрхангай, Өмнөговь, Дундговь, Хэнтий аймгийн төвд цэвэр усны 77.8 км шугам сүлжээг барьж, ашиглалтад оруулсан байна. Төсөл 2017 онд үргэлжлэн хэрэгжинэ.</p> <p>Сангийн яам 2016 онд Архангай аймгийн төвийн "Булганхангай хорооллын дэд бүтцийн ажлыг эхлүүлэх, 240 айлын орон сууцны цэвэр, бохир ус хангамж" төсөл арга хэмжээнд 273.1 сая төгрөгийн санхүүжүүлт олгосон байна. Мөн Цэцэрлэг хотын орон сууцны шинэ хорооллуудын 70 айл өрхөд инженерийн шугам сүлжээний өргөтгөл шинэчлэлийг хийж, 1 ус түгээх байрыг шинээр байгуулсан байна.</p> <p>Баян-Өлгий аймгийн Өлгий хотын 15 аж ахуйн нэгж, албан байгууллага, айл өрхийг цэвэр усны шугамд холбож, тоолуур тавьсан байна.</p> <p>Дархан-Уул аймгийн Дархан сумын "Гадна ус хангамж, цэвэр усны шугамын шинэчлэл" төсөл, арга хэмжээнд Сангийн яамнаас 108.2 сая төгрөг олгожээ. Дархан хотын Мангирт хорооллын шугам хоолойг шинээр сольж шинэчлэх ажлыг "Дархан-Ус суваг" ХК өөрсдийн 65.2 сая төгрөгөөр хийж гүйцэтгэсэн. Цэвэр усны Ø100 мм-ийн 200 м, Ø150 мм-ийн 400 м, Ø200 мм-ийн 200 м шугам хоолойг шинэчилж солих ажлыг улсын төсвийн хөрөнгө 61,920.0 сая төгрөгөөр "Альяска тех" ХХК хийж гүйцэтгэсэн. Орон нутгийн төсвийн хөрөнгө 22.0 сая төгрөгөөр Ø100-200 мм-ийн шугам хоолойг 395 м газарт шинэчилсэн. "Дархан-Ус суваг" ХК өөрийн хөрөнгө болох 83.9 сая төгрөгөөр Ø50-200 мм-ийн цэвэр усны шугам хоолойг 1,680 м газарт шинэчилсэн. Дархан сумын хэмжээнд үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагууд, нийтийн зориулалттай орон сууцанд оршин суугчдын усны хэрэглээг зүй зохистой хэрэглэх, усны алдагдлыг бууруулахын тулд тоолууржуулах аяныг өрнүүлэн нийт айл өрх, үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын 97%-ийг тоолууржуулсан. 2016 онд 515 айл өрхөд 800 ш тоолуур суурилуулсан байна.</p> <p>Дорноговь аймгийн Сайншанд сумын 2-р баг буюу Дэнж чиглэлд 800 м цэвэр, бохир усны шугамын өргөтгөл, шинэчлэлтийн ажлыг 156.9 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар "Чандмань-Илч" ХХК гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан. Сайншанд сумын 3 дугаар багийн гэр хорооллын айл өрхийг 200 м цэвэр, 190 м бохир усны шугам сүлжээнд холбох ажлыг 39.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар "Оточ буян" ХХК гүйцэтгэж ашиглалтад хүлээлгэн өгсөн. Сайншанд сумын Зүүнбаян баг 78 айлын орон сууц засвар шинэчлэлт дулаан, цэвэр, бохир усны шугам холбох ажлыг 32.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар "Цэцэйхэн Марал" ХХК гүйцэтгэж байна (Гүйцэтгэлийн явц 70%-тай).</p> <p>Дорноговь аймгийн Замын-Үүд суманд АХБ-ны буцалтгүй тусламжаар хэрэгжүүлж буй "Өмнөговь, Дорноговь аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн G0204 төсөл"-ийн хүрээнд цэвэр усны 13.5 км шугам сүлжээг, ус түгээх 3 байр, БНХАУ-ын хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжсэн "Замын-Үүдийн дэд бүтцийг сайжруулах төсөл"-ийн хүрээнд Замын-Үүд суманд хоногт 3,200 м³ ундны усыг цэвэршүүлэх байгууламж, 4x500 м³ усан сан, усны эх үүсвэрийн гүний 3 худгийн барилга байгууламж, цэвэр ус дамжуулах 37.3 км шугам сүлжээг шинээр барьж 2016 онд ашиглалтад оруулсан байна.</p> <p>Дундговь аймгийн "Дундговь-Ус" ОНӨҮГ өөрийн хөрөнгөөр аймгийн төвийн гэр хорооллын ус түгээх байруудад урсгал засвар хийж, 3 ус</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>байна.</p> <p>Хөвсгөл аймгийн Мөрөн суманд дулааны станц баригдаж, орон сууцны хорооллын инженерийн шугам сүлжээг өргөтгөх ажил бүрэн хийгдсэн. Энэ ажлын хүрээнд бохирын 1 км, цэвэр усны 1.8 км-ийн шугамыг шинэчилсэн. Мөрөн сумын 9-р багт цэвэр ус дамжуулах хоолой барьж ашиглалтад оруулан, 6-р багийн 200 гаруй өрхүүдэд цэвэр, бохир усны шугам тавигдсан бөгөөд 2017 онд сум хөгжүүлэх сангийн санхүүжилтээр Мөрөн сумын 11,13 багт шинээр худаг гаргах ажил хийгдэнэ. "Мөрөн сумын ус хангамжийн менежментийг сайжруулах" төслийн хүрээнд Мөрөн сумын ус хангамжийн 2-р өргөгчийн станцын өргөтгөлийн барилгын ажлыг "Уул өвгөд" ХХК гүйцэтгэж, ажлын явц 70%-тай байгаа ба 2017 онд дуусгахаар ажиллаж байна. Барилгыг өргөтгөснөөр дотоод хяналтын байнгын лабораторитой болох юм. Ус хэрэглэгчдийг тоолууржуулахад анхаарч 168 аж ахуйн нэгж, 246 айл өрхийг тоолууржуулан, цаашид бүх ус хэрэглэгч, ашиглагчдыг тоолууржуулна. Дэлгэрмөрөн-Шишхэд голын СГЗ-наас аймгийн УСНААК болон Чех улсын мэргэжилтнүүдтэй хамтран Мөрөн хотын ус хангамжийн эх үүсвэрүүдийг сайжруулах, халдваргүйжүүлэх төхөөрөмжийг суурилуулах гэрээ байгуулан техник тоног төхөөрөмжийг бүрэн суурилуулж дуусгасан байна. "Хөвсгөл-Ус суваг" ХХК-ийн эзэмшилд байдаг 20 гүний худгийн 18 худагт урьд онуудад тоолуур суурилуулсан байсан ба 2016 онд үлдсэн 2 худагт тоолуур суурилуулжээ.</p>
	<p>Хүрэх үр дүн 3.8. (УУХХҮАТ 3.29)</p> <p>Улаанбаатар хот болон Чойр, Даланзадгад, Улаангом, Ховд, Хөтөл зэрэг хот, суурин газруудад цэвэр усны шугам хоолойн барилга угсралтын ажлыг хийж, өргөтгөл, шинэчлэлтийн ажлыг үргэлжлүүлнэ.</p>	<p>Улаанбаатар хотын Яармаг орон сууцны хороололд цэвэр усны 15 км, орон сууцны 7-р хороололд 3.9 км шугам, МҮОНРТ-ийн орчмын хороололд 1,000 м³ усан сан, ус дулаан дамжуулах төв 8 комыг шинээр барьж ашиглалтад оруулсан.</p> <p>Говьсүмбэр аймгийн нийтийн эзэмшлийн орон сууц, барилга байгууламжийн гол шугам хоолойг хэсэгчлэн шинэчлэх ажлыг үргэлжлүүлэн, Шивээговь сумын "Алсын 1-р худаг"-ийн цэвэр усны 250 м шугам солих ажлыг "Орон нутгийн хөгжлийн сан"-гаас 36.2 сая төгрөг гарган гүйцэтгүүлсэн. Мөн Сүмбэр сумын 3 дугаар багийн 1, 3, 5-р байрны инженерийн шугам сүлжээний шинэчлэл, 5-р сургуулийн худаг хүртэлх 144 м цэвэр, бохир усны 5 хос шугамын шинэчлэл, Сүмбэр сумын "Энх тус дэм" өрхийн эмнэлгийн цэвэр, бохир ус, дулааны шугамыг нэгдсэн шугам сүлжээнд холбох зэрэг ажлуудыг хийж, ашиглалтад хүлээн авсан.</p> <p>Дундговь аймгийн Даланзадгад хотод 2015, 2016 онд шинээр ашиглалтад орсон 960 хүүхдийн сургууль, ТСҮТ-ийн хичээлийн болон дадлагын байр, дотуур байрны барилгуудыг улс, орон нутгийн төсийн хөрөнгөөр цэвэр, бохир усны сүлжээнд холбов.</p> <p>Эрдэнэт хотын ариутгах татуургын төв насосны станцын "РМУ-2Б" маягийн 3 ш сараалж, "ИПР-18", "ИВР-18" маягийн тус бүр 3 ш тунгаагуур, "БС-3.7" маркийн 1 ш хүрдэн шүүрийг шинэчилсэн. Төв цэвэрлэх байгууламжийг орон нутгийн өмчид шилжүүлэх асуудлыг судалж байна.</p> <p>Өмнөговь аймгийн Даланзадгад суманд АХБ-ны буцалтгүй тусламжаар хэрэгжиж буй "Өмнөговь, Дорноговь аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн G0204 төсөл"-ийн хүрээнд гүний худаг 1 ком, 1x1000м³ багтаамжтай усан сан, цэвэр усны 1.42 км шугам сүлжээг шинээр барьж ашиглалтад оруулсан. Орон нутгийн төсвийн 1.3 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Даланзадгад сумын 1, 2, 4, 5, 6, 7-р багийн гэр хорооллын зарим хэсэгт 9.0 км цэвэр, 6.5 км бохир усны шугам сүлжээг түлхүүр гардуулах нөхцөлтэйгөөр "Сайн констракшн" ХХК-тай гэрээ байгуулан гүйцэтгүүлж, ашиглалтад хүлээн авсан. Хүрмэн сумын төвд цэвэр усны Ø110мм*1200м, бохир усны Ø200*2000м шугам хоолой, 2-50 м³ багтаамжтай усан сан, 50 м³/хоног хүчин чадалтай цэвэрлэх байгууламж, ус түгээх байр 1 ш, гүний өрмийн худаг 1 ш (эх үүсвэрийн зориулалттай), ус дамжуулах шугам, усан сан, өргөлтийн насос станцын байршил, хүчин чадлыг сонгох, эх үүсвэрийн худгууд,</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>гүйцэтгэсэн 9,650.0 сая төгрөгийн төсөвт өртгөөр үйлдвэрийн хашаан дотор гадна цэвэр усны 3097 у/м шугам, 1980 у/м бохир усны шугам, 2005 у/м халаалтын шугамын угсралтын ажлыг 2016.09.23-ны өдөр улсын комисс ажиллаж байнгын ашиглалтад оруулаад байна.</p> <p>➢ “Монцемент билдинг материалс” ХХК-ийн ажилчдын 88 айлын орон сууцны барилгыг энэ онд ашиглалтад оруулсан бөгөөд 490.0 сая төгрөгөөр “Эс энд Эй трейд” ХХК-ний гүйцэтгэн тус орон сууцны барилгын гадна дулааны 810 у/м шугам, цэвэр усны 810 у/м шугам, бохир усны 1400 у/м шугам сүлжээний угсралтын ажлыг 2016.09.23-ны өдөр улсын комисс ажиллан байнгын ашиглалтад оруулаад байна.</p> <p>“Сумын төвийн шинэчлэл” хөтөлбөрийн хүрээнд Завхан аймгийн Тосонцэнгэл сумын төвд гүний 2 худаг, уурын зуух, цэвэрлэх байгууламжийн барилгыг 2015 онд барьж, 2016 онд уурын зуухны өргөтгөл, дулаан, цэвэр, бохир усны шугам сүлжээ цэвэрлэх байгууламжийн туршилт тохируулгын ажлыг хийсэн байна.</p> <p>Стратегийн ач холбогдол бүхий Шивээ-Овоогийн нүүрсний ордыг түшиглэн эрчим хүчний экспортын “Шивээ-Энержи цогцолбор” төслийн хүрээнд 5,280 МВт-ын цахилгаан станц барих ТЭЗҮ-ийг боловсруулж байна. Энэхүү төслийн ус хангамжийн ТЭЗҮ-г БНХАУ-ын “Өвөр Монголын ус ашиглалт, усан цахилгаан станцын судалгаа төлөвлөлтийн хүрээлэн” гүйцэтгэж байгаа ба урьдчилсан судалгаагаар Хэрлэн голоос жилд 15 сая.тн усыг татан авч ашиглахаар тооцоолж байна. Умард говийн гүвээт-Халхын дундад талын СГЗ-наас “Шивээ-Овоо” нүүрсний уурхайг түшиглэн цахилгаан станц барих ажлын инженер геологийн судалгааны явцтай газар дээр нь хяналт тавин ажилласан байна. Тус судалгааг инженер геологийн “Сойл Трейд” ХХК гүйцэтгэж, нийт 56 цооног өрөмджээ.</p>
Усны эрчим хүчийг ашиглах чиглэлээр:		
	<p>Хүрэх үр дүн 3.11. (УУХХҮАТ 3.32)</p> <p>Сэлэнгэ мөрний 300 МВт, Эгийн голын 220 МВт, Орхон голын 100 МВт-ын усан цахилгаан станцын техник, эдийн засгийн үндэслэлийг боловсруулж, барилгын ажлыг эхлүүлэх боломжийг судалж шийдвэрлэнэ.</p>	<p>Сэлэнгэ мөрөн дээр баригдах “Шүрэнгийн усан цахилгаан станц” төслийн ТЭЗҮ боловсруулах гүйцэтгэгчийг сонгон шалгаруулах олон улсын нээлттэй тендерийг 2014 оны 12 дугаар сард зарласан. ЭХЯ-ны ТНБД-ын тушаалаар байгуулагдсан Үнэлгээний хороо ТЭЗҮ боловсруулах тендерт оролцохоор санал ирүүлсэн 19 компанид Дэлхийн банкны худалдан авах журмын дагуу үнэлгээ хийж, хураангуй жагсаалт гарган Дэлхийн банкинд хүргүүлсэн боловч Дэлхийн банкаас “Шүрэнгийн УСЦ” төслийн байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээ (БОННУ) хийх гүйцэтгэгчийн шалгаруулалтыг ОХУ-тай хамтарч хийхийг зөвлөсөн. Төслийн БОННУ хийх ажлын даалгаварт ОХУ-ын талаас санал авахаар ГХЯ-аар дамжуулан уламжилсан боловч ОХУ-аас тодорхой санал ирээгүй. “Шүрэнгийн УЦС” барих төслийг “Байгаль орчинд халтай гэх” ТББ-ын эсэргүүцлийг ЮНЕСКО хүлээн авч Дэлхийн өвийн хорооны 2015 оны хурлаар Монгол Улс болон ОХУ-д хандан Байгаль нуурыг хамгаалахыг хүссэн. Монгол Улс болон ОХУ-ын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрийн дагуу Дэлхийн өвд нөлөөлж болзошгүй нөлөөллийг судлах зорилгоор “УЦС болон усны менежментийн төслүүдийн байгаль орчны стратегийн үнэлгээ”-г хамтран боловсруулахдаа тус тусын нутаг дэвсгэр дээр одоо ашиглаж буй болон төлөвлөж байгаа төслүүдийг авч үзэхийг уриалсан. Энэхүү уриалгын дагуу ЭХЯ-наас албан бичгийг 2016 оны 06 дугаар сард Дэлхийн өвийн хороонд ГХЯ-аар уламжлан хүргүүлсэн. Засгийн газар шинээр байгуулагдсантай холбогдуулан ЭХЯ-ны ТНБД-ын 2016.10.05-ны өдрийн 54 дүгээр тушаалаар төслийн ТЭЗҮ боловсруулах болон БОННУ хийх гүйцэтгэгчийг шалгаруулах Үнэлгээний хороог шинэчлэн байгуулсан. Үнэлгээний хороо ТЭЗҮ боловсруулах болон БОННУ хийх зөвлөх компаниудын хураангуй жагсаалтыг гаргаад байна. ОХУ-ын Буриад улсад 2017 оны 03 дугаар сард төслийн БОННУ хийх ажлын даалгаврыг олон нийтэд нээлттэй хэлэлцүүлэхээр ажиллаж байна. Сэлэнгэ голын СГЗ-наас “Шүрэнгийн УЦС” төслийн бүс нутгийн байгаль орчны</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>дээр хийх албан ёсны эрхийг өгөхгүй, төслийг удаашруулж байсан. Мөн ОХУ-ын талтай тус төслийг урагшлуулах, судалгааны ажлыг яаравчлан эхлүүлэх тал дээр шат шатны түвшинд зөвшилцөх хурлуудыг хийж ирсэн. Тухайлбал, 2016.05.24-25-ны өдрүүдэд Ерөнхий сайдын Захирамжаар байгуулагдсан ажлын хэсэг ОХУ-ын төлөөлөлтэй тусгайлан УЦС-уудын төслийн талаар зөвшилцөх уулзалт хийсэн. Төслийн БОННУ хийх ажлын даалгаврыг 2017 оны 03-р сард Буриадын БНУ-ын 6-7 дүүрэгт олон нийтийн нээлттэй хэлэлцүүлгээр хэлэлцүүлэхээр бэлтгэл ажлыг "МИНИС" төслийн нэгж, ЭХЯ-тай хамтран хийж байна. "Орхон гол дээр урсацын тохируулга бүхий ус хуримтлуулах сан байгуулах" төслийн ТЭЗҮ боловсруулах болон БОННУ хийх ажлын даалгаврыг Дэлхийн банкны журмын дагуу 2016 онд дахин шинэчлэн боловсруулж, төслийн судалгааны ажлыг аль болох хурдан эхлүүлэх зорилгоор "МИНИС" төслийн нэгжээс төслийн ТЭЗҮ боловсруулах, БОННУ хийх зөвлөх компаниудыг сонгон шалгаруулах нээлттэй тендерийг 2016.09.20-ны өдөр зарлаж, 2016.10.24-ний өдөр тендерийн материалыг хүлээн аваад байгаа. Үнэлгээний хорооны бүрэлдэхүүнийг БОАЖЯ-ны ТНБД-ын 2016.10.26-ны өдрийн А/52 дугаар тушаалаар шинэчлэн байгуулсан. Уг төслийн тендэрт оролцож ТЭЗҮ боловсруулахаар гадаад, дотоодын 19 компани, БОННБҮ-г боловсруулахаар 12 компани саналаа ирүүлсэн байгаа. ОХУ-ын талд төслийн ТЭЗҮ, БОННУ-г боловсруулах ажлын даалгаврыг хэлэлцүүлж, ажлын даалгаврыг батлуулмагц зөвлөх компаниудын хураангуй жагсаалтыг гаргаж, Дэлхийн банкинд хүргүүлэхээр ажиллаж байна.</p>
	4-р зорилтын хүрээнд:	4-р зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөний гүйцэтгэлийн тайлан
Хаягдал бохир усны цэвэрлэгээний түвшинг дээшлүүлэх, эргүүлэн ашиглах чиглэлээр:		
	<p>Хүрэх үр дүн 4.1. (УҮХХҮАТ 4.14) Хөвсгөл аймгийн Мөрөн хот, Дархан хот, Улаанбаатар хотын Багануур дүүргийн цэвэрлэх байгууламжид техник, технологийн шинэчлэлт хийж хүчин чадлыг нь нэмэгдүүлнэ.</p>	<p>Хөвсгөл аймгийн Мөрөн сумын бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг шинээр барихаар зураг төслийг боловсруулж, магадлал хийлгэн баталгаажуулсан. Төслийг гадаадын зээлээр хэрэгжүүлэхээр саналаа Сангийн яаманд хүргүүлсэн. 2016 онд Мөрөн сумын нэгдсэн цэвэрлэх байгууламжид 12.6 сая төгрөгөөр шинэчлэлт өргөтгөл хийсэн. Мөрөн сумын төв цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөх шинэчлэх ажлын байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээг байгаль орчны үнэлгээ, зөвлөх үйлчилгээний "Өндөрхаан трейд" ХХК 2015 оноос хойш гүйцэтгэж байна.</p> <p>"Дархан хотын бохир усны менежментийг сайжруулах" төслийн хүрээнд Азийн хөгжлийн банкнаас байгаль орчны салбар дахь хамтын ажиллагааны хүрээнд хөнгөлөлттэй зээлийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэх төслийн жагсаалтад орсноор АХБ-ны 20.68 сая долларын санхүүжилтээр Төв цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөн шинэчлэх ажил 2016-2019 онд хийгдэхээс одоогоор засвар шинэчлэлтийн ажлын техник-эдийн засгийн үндэслэл, байгаль орчны үнэлгээ, менежментийн төлөвлөгөөний ажлууд хийгдэж байна. Үүнээс гадна улсын төсвийн 829.0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр Дархан хотын цэвэр усны төвлөрсөн шугам сүлжээг шинэчлэх ажлыг 2017 онд хийж гүйцэтгэнэ.</p> <p>Хөгжлийн банкны санхүүжилтээр Улаанбаатар хотын Буянт-Ухаа хороололд 20,000 м³/хоногийн хүчин чадалтай цэвэрлэх байгууламжийг шинээр барьж байна. Сангийн яамнаас 2016 онд "Буянт-Ухаа орон сууцны хороолол"-ын 20,000 м³ бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн зураг төсөл, барилга угсралтын ажилд 12,509.9 сая төгрөг, гадна дулаан хангамжийн шугамын зураг төсөл, барилга угсралтын ажилд 686.2 сая төгрөгийн санхүүжилт хийсэн.</p> <p>Мөн Сангийн яамнаас 2016 онд Улаанбаатар хотын "Ирээдүй цогцолбор" хорооллын 2 дугаар ээлжийн бохир усны Ø150-450 мм-ийн голчтой 2,200 м гол шугамын зураг төсөл, барилга угсралтын ажилд 101.5 сая төгрөг, "Яармаг" орон сууцны хорооллын 14.5 км бохир усны гол шугам, насос станцын барилга, гадна цахилгаан хангамжийн зураг төсөл, барилга угсралтын ажилд 611.8 сая төгрөг, Сонгинохайрхан</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>шинээр барьж ашиглалтад оруулсан. Сайншанд суманд шинээр барих 4,200 м³/хон хүчин чадалтай цэвэрлэх байгууламжийн ТЭЗҮ, зураг төсвийн ажлыг “Хайдро дизайн поржект” ХХК гүйцэтгэсэн. Уг цэвэрлэх байгууламжийг барихад шаардлагатай 3.6 сая ам долларын хөрөнгийг АХБ-наас гаргахаар шийдвэрлэсэн байна. Сайншанд сумын 7-р багийн нутагт дэвгэрт байрлах бохир ус цэвэрлэх 100*100*200 м² хэмжээтэй картыг УБТЗ-ын 10 сая төгрөгийн санхүүжилтээр өргөтгөжээ.</p> <p>БНХАУ-ын хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжиж буй “Замын-Үүдийн дэд бүтцийг сайжруулах төсөл”-ийн хүрээнд Замын-Үүдэд хоногт 3,500 м³ бохир усыг цэвэрлэх байгууламжийг лабораторийн барилгын хамт барьсан. Чөлөөт бүсэд бохир усны насосны станц, бохир усны 9.1 км, цэвэрлэх байгууламжийн цэвэршүүлсэн усыг дахин ашиглах 8.0 км шугам сүлжээний барилга угсралтын ажлууд хийгдэж, 2016 онд ашиглалтад орсон байна.</p> <p>АХБ-ны хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжсэн “Хот байгуулалтын салбарын МОН 2301 төсөл”-ийн хүрээнд Орхон, Говь-Алтай, Баянхонгор, Өвөрхангай аймгийн төв болон Хархорин суманд ариутгах татуургын 25.0 км шугам сүлжээг барьж, ашиглалтад оруулсан.</p> <p>Завхан аймгийн Тосонцэнгэл суманд баригдаж байгаа цэвэрлэх байгууламж 2017 оны 2-р улиралд ашиглалтад орно.</p> <p>Дархан хотын Төв цэвэрлэх байгууламжийн насосны зааланд 15 сая төгрөгийн үнэтэй, СД800/32 маркийн нөөцийн насосыг шинээр угсарч суурилуулсан.</p> <p>Эрдэнэт хотын төв бохир усны шугамын 2-р коллекторыг гүйцээж барих Ø600мм-3000м, 143 ш худаг цэвэрлэх, 22 ш худаг бүрэн засварлах ажил 399.7 сая төгрөгөөр хийгдээд байна. Ашиглалтад оруулаагүй байгаа. Францын Засгийн газрын хөнгөлөлттэй зээлийн хөрөнгөөр хэрэгжиж буй “Эрдэнэт хотын бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн өргөтгөл” төслийн монголын талын хөрөнгө /Орхон, Баян-Өндөр сум/ төсөл арга хэмжээнд Сангийн яамнаас 2016 онд 2,065.1 сая төгрөгийн санхүүжилт олгосон байна.</p> <p>Улаангом хотын бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг шинэчлэх зураг төсөв хийгдэж байна.</p> <p>Хэнтий аймгийн “Шинэ Өндөрхаан” хорооллын гадна бохир усны 6.78 км шугам сүлжээг барилга байгууламжийн хамт барьж, ашиглалтад оруулсан.</p>
	<p>Хүрэх үр дүн 4.3. (УУХХҮАТ 4.16)</p> <p>Ус хангамж, ариутгах татуургын зориулалтын механизм, тусгай машин тоног төхөөрөмжийн шинэчлэлтийг парк аймгийн төвүүдэд хийнэ.</p>	<p>АХБ-ны буцалтгүй тусламжаар хэрэгжиж буй “Өмнөговь, Дорноговь аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн G0204 төсөл”-ийн хүрээнд Өмнөговь аймгийн Даланзадгад, Гурван-Тэс, Цогт-Цэций, Ханбогд, Дорноговь аймгийн Сайншанд, Замын-Үүд сумдад бохир ус зөөврийн автомашин 3, нягтруулагчтай хогны машин 5, ковш 4-г орон нутагт хүлээлгэн өгч, сургалт зохион байгуулсан.</p> <p>“Хөвсгөл-Ус суваг” ХХК 4 усны машинаар 21 усан санд Мөрөн хотын төвлөрсөн шугамд холбогдоогүй айл өрхийг зөөврийн цэвэр усаар ханган ажиллаж байна. Мөн иргэдэд ус түгээх машин Цагаан-Уул суманд 1, Цагааннуур суманд 1, Рэнчинлхүмбэ суманд 2 байна. Идэр голын СГЗ-наас орон нутгийн тохижилт үйлчилгээний компанид халуун уснаас гарч байгаа бохир усыг сорж зайлуулдаг автомашинтай болгох саналыг хүргүүлжээ.</p> <p>Хөвсгөл нуур-Эгийн голын сав газарт хамаарах засаг захиргааны 10 нэгж цэвэр ус тээвэрлэх 11, бохир ус тээвэрлэх 9, хог хаягдал тээвэрлэх 14, нийт 34 машин механизмаар хангагдсан байна.</p>
	<p>Хүрэх үр дүн 4.4. (УУХХҮАТ 4.17)</p> <p>Нийт аймгуудын төв, хотуудыг ундны болон</p>	<p>Улаанбаатар хотын УСУГ ундны усны эх үүсвэрүүдээ автомат удирдлагын хяналтын системээр хянаж байна.</p> <p>БХБЯ-наас 18 аймагт цэвэр, бохир усны лабораторийн багаж, тоног төхөөрөмжийг нийлүүлсэн байна.</p> <p>Дундговь аймгийн төвийн ундны усны хяналтыг “Чандмань-Илч” ХХК,</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		Хатанбулаг сум дахь)-ийг нүүлгэн шилжүүлэх барилгуудын халаалтын тогооны барилга, гадна шугам дэд өртөө, дизель станц гадна дулаан, цэвэр, бохир усны шугам, цэвэрлэх байгууламж цооногийн ажилд 198.4 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийсэн байна.
	5-р зорилтын хүрээнд:	5-р зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөний гүйцэтгэлийн тайлан
		<i>Усны нөөц, ашиглалтын менежментийг боловсронгуй болгох чиглэлээр:</i>
	<p>Хүрэх үр дүн 5.1. (УҮХХҮАТ 5.8)</p> <p>Сав газрын нэгдсэн менежментийн зөвлөлүүдийг аж ахуйн үйл ажиллагааны ачаалал ихтэй том, дунд хэмжээний голуудад байгуулан ажиллуулна. Усны нөөцийг байгалийн бусад нөөцийг зохистой ашиглах, хамгаалах цогц үйл ажиллагаатай уялдуулан менежментийн цогцолбор төлөвлөгөөг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ.</p>	<p>Усны хуульд СГЗ-ны дэргэд сав газрын усны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд дүгнэлт, зөвлөмж өгөх, хяналт тавих, олон талын оролцоог хангах үүрэг бүхий орон тооны бус усны Сав газрын зөвлөлийг байгуулна гэж заасан.</p> <p>БОНХАЖ-ын сайдын 2016.04.11-ний өдрийн А/103 дугаар тушаалаар Алтай өвөр говийн сав газрын зөвлөлийг 42 хүний бүрэлдэхүүнтэй, мөн сайдын 2016.04.26-ны өдрийн А/123 дугаар тушаалаар Галба Өөш долоодын говийн сав газрын зөвлөлийг 41 хүний бүрэлдэхүүнтэй байгуулсан. Сав газрын зөвлөлүүд байгуулагдаж 2 дахь хуралдаанаа хийж сав газрын зөвлөлийн хийх ажлын төлөвлөгөөг баталж, зөвлөлийн гишүүдэд усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах арга зүйн мэдлэгийг олгож, сав газарт хамрагдах аймгуудад усны талаар авч хэрэгжүүлж байгаа сайн туршлагуудаа хуваалцсан байна. Галба өөш долоодын говийн сав газрын Усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөө боловсруулагдаж байна.</p> <p>2010-2015 онуудад нийт 10 сав газрын зөвлөл байгуулагдсан. БОАЖ-ын сайдын 2106.11.18-ны өдрийн сайдын А/103, А/104 дугаар тушаалуудаар Сэлэнгэ голын сав газрын зөвлөлийг 31 хүний, Хар нуур-Ховд голын сав газрын зөвлөлийг 45 хүний бүрэлдэхүүнтэйгээр тус тус байгуулсан.</p> <p>Булган аймгийн Хутаг-Өндөр сумын Засаг даргын 2016.03.10-ны өдрийн А/33 дугаар Захирамжаар Эгийн голын сав газрыг хамгаалах орон тооны бус зөвлөлийг 7 хүний бүрэлдэхүүнтэй байгуулжээ.</p> <p>Дорнод аймгийн ЗДТГ-аас Хэрлэн голын сав газрын зөвлөлд орон нутгийн удирдлагаас 3, БОАЖГ-аас 1, ГХБХБГ-аас 1, ХХААГ-аас 1, МХГ-аас 1, Хэвлэл мэдээллийн 1, Төрийн бус байгууллагаас 1, Ус ашиглагчийг төлөөлж 1, нийт 10 төлөөллийг оролцуулахаар саналаа хүргүүлээд байна.</p> <p>Дархан-Уул аймагт БОАЖЯ болон Хараа-Ерөө голын СГЗ, УННМ-ийн "МоМо III" төсөл хамтран "Сав газрын менежментийг төлөвлөхөд хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх нь" сэдэвт семинар, "Хараа голын сав газрын менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах хамтын ажиллагаа" сэдэвт хэлэлцүүлгийг зохион байгуулсан.</p>
	<p>Хүрэх үр дүн 5.2. (УҮХХҮАТ 5.9)</p> <p>Сав газрын нэгдсэн менежментийг хэрэгжүүлэх иж бүрэн тогтолцоог бүрдүүлэн, үйл ажиллагааг төлөвшүүлнэ.</p>	<p>Усны тухай хуулийн дагуу "Монгол Улсын усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөө"-г Засгийн газар 2013 оны 389 дүгээр тогтоолоороо батлан хэрэгжүүлж байна. Улсын усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн зорилго нь хүн ам, нийгэм, эдийн засгийн салбаруудын хөгжлийн зорилтод хүрэх, экологийн тэнцвэрт байдлыг хангахад шаардагдах усыг урт удаан хугацаанд тогтвортой байлгах, усны аюулгүй байдлыг хангахад чиглэгдэж байна.</p> <p>Сангийн яамнаас усны СГЗдад 2012 онд 85.3, 2013 онд 712.5, 2014 онд 1,975.0, 2015 онд 2,169.3, 2016 онд 2,513.0 сая төгрөгийн санхүүжилт олгожээ.</p> <p>2012-2015 онуудад усны 29 сав газраас 9 сав газар (Туул гол, Орхон гол, Онон гол, Хар нуур-Ховд гол, Хяргас нуур-Завхан гол, Улз гол, Хөвсгөл нуур-Эгийн гол, Идэр гол, Увс нуур-Тэсийн гол)-ын усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөө (УННМТ) буюу сав газрын менежментийн төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлж байна.</p> <p>БОНХАЖ-ын сайдын 2016 оны А/150 дугаар тушаалаар 5 сав газар (Хануй, Буйр нуур-Халх гол, Увс нуур-Тэсийн гол, Онги, Бөөнцагаан нуур-Байдраг)-ын УННМТ-г, БОАЖ-ын сайдын 2016 оны А/121 дугаар</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>технологиор бүтээгдсэн MBR шүүлтүүртэй төхөөрөмж, “Кожеговь” ХХК, “Доншен газрын тос /Монгол” ХХК хоногт 0.5 м³ ус цэвэрлэх 0.45-12 м³ хүртэлх бага хүчин чадлын цэвэрлэх байгууламж, “Монголын алт” ХХК-ийн Цагаан суварга зэс-молибдений уурхай хоногт 10.0 м³ ус цэвэршүүлэх цехтэй, 200.0 м³/хоногийн хүчин чадалтай цэвэрлэх байгууламж тус тус ашиглан хаягдал ус цэвэршүүлэн дахин ашиглах технологийг нэвтрүүлэн ажиллаж байна.</p> <p>Дорнод аймагт үйл ажиллагаа явуулж буй “Петро Чайна Дачин Тамсаг Монгол” ХХК 19-р талбайд 2010 оноос хоногт 125 м³ усыг цэвэршүүлэх хүчин чадалтай цэвэршүүлэх байгууламжийг ашиглалтад оруулсан байна. Тус байгууламж нь газар доор байрлуулсан тус бүр нь 3 тасалгаатай шүүх систем бүхий 40 тн-ын 5 танк, шингэн ууршуулах 2 далан, лаг хаях нэг жижиг далангаас бүрдэнэ. 19-р талбай 2016 онд нийт 429,904 м³ усыг цэвэршүүлэн эргүүлэн ашигласан байна. Энэ нь нийт олборлосон усны 35 орчим хувьтай тэнцэж байна. Харин 21-р талбайн хувьд 2014 оны 10 дугаар сард ашиглалтад оруулсан ахуйн бохир ус цэвэршүүлэх байгууламж /газар дор булсан 2 тасалгаатай шүүх системтэй, хоногт 150 м³ бохир шүүх хүчин чадалтай, тус бүр нь 55 м³-ийн 6 септик танк, лаг хаях нэг жижиг далангаас бүрдэнэ/ ахуйн бохир усаа цэвэршүүлдэг бөгөөд 2016 онд 216,261 м³ усыг цэвэршүүлэн эргүүлэн ашигласан байна.</p> <p>Завхан аймгийн Дөрвөлжин суманд үйл ажиллагаа явуулж байгаа “Баян-Айраг Эксплорэйшн” ХХК 10,075 м³ хаягдал бохир усаа цэвэршүүлэн зам тайлбай, ногоон байгууламжиндаа ашиглаж байна.</p> <p>Орхон аймгийн Баян-Өндөр сумын Яргуйт, Дэнж, Даваат багуудад ухаалаг төхөөрөмжтэй ус түгээх байр шинээр барьсан. Эрдэнэт үйлдвэрийн Хангалын голд нийлүүлж буй цэвэршүүлсэн бохир усыг үйлдвэрлэлийн технологид дахин ашиглах талаар Монголын химичдийн холбоотой хамтран судалгаа хийсэн. Баяжуулах фабрикын хаягдлын аж ахуйн даланд цэвэршүүлсэн бохир усаа нийлүүлэх зорилгоор Ø426мм 2 хос 305.5 м урт шугамыг ашиглалтад оруулж, 1Д630/90 маркын насосоор далан луу шахаж байна.</p> <p>Эрдэнэт хотын төв цэвэрлэх байгууламж нь хоногт 12.0-14.0 мян.м³, жилдээ 6,500.0-7,000.0 мян.м³ бохир усыг хүлээн авч, 4 шаттай дамжлагаар цэвэрлэн Эрдэнэт үйлдвэр ХХК-ийн технологийн эргэлтийн усанд ашиглаж байна.</p> <p>Булган аймгийн Бүрэгхангай, Дашинчилэн сумын нутаг дэвсгэрт алт олборлох ашиглаж үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжүүд нь нийт усны хэрэглээний 70 орчим хувийг эргүүлэн ашиглаж байна.</p> <p>“Энержи ресурс” ХХК-ийн “Ухаа худгийн нүүрс баяжуулах үйлдвэр” нь (технологийн хэрэгцээндээ 2016 онд 732.7 мян.м³ ус ашигласан) хаягдлыг усгүйжүүлэх үйлдвэрээсээ 115.0 мян.м³ усыг, “Оюутолгой” ХХК-ийн Зэс-алт баяжуулах үйлдвэр нь (технологийн хэрэгцээндээ 2016 онд 103.7 сая.м³ ус ашигласан) баяжуулах үйлдвэрийн хаягдал өтгөрүүлэгчээсээ 77.8 сая.м³, хаягдал ус хадгалах сангаасаа 11.7 сая.м³, “Эрдэнэт үйлдвэр” ХХК-ийн Зэс-молибден баяжуулах үйлдвэр нь (технологийн хэрэгцээндээ 2016 онд 87.6 сая.м³ ус ашигласан) хаягдлын аж ахуйгаасаа 79.0 сая.м³ усыг эргүүлэн ашигласан байна.</p> <p>Алтайн өвөр говийн сав газарт үйл ажиллагаа явуулдаг “SGS” ХХК-ийн ажилчдын тосгоны цэвэрлэх байгууламж нь хоногт 17,050 м³ ахуйн бохир цэвэршүүлж, үүнээс 5,517 м³ буюу 32.3%-ийг дахин ашиглаж, стандартын шаардлагад нийцсэн 11,533 м³ саарал усыг хаягдал ус хаях цэгт нийлүүлдэг. Мөн “Алтайн хүдэр” ХХК-ийн цэвэрлэх байгууламж нь хоногт 300 м³ бохир усыг цэвэрлэх хүчин чадалтай бөгөөд цэвэршүүлсэн саарал усныхаа 80%-ийг эргүүлэн ашиглаж байна.</p> <p>Өвөрхангай аймгийн Арвайхээр суманд үйл ажиллагаа явуулдаг “Ноос-Ирээдүй” ХХК үйлдвэрлэлд ашигласан усаа цэвэрлэж дахин ашиглах технологийн барилга байгууламжийг барих ажлыг гүйцэтгэж байна. Уг технологи нь 60 тн багтаамжтай 3 тунгаагуурт 15 мм хайргыг 10-15 см</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>Захирамжаар нийтийн их цэвэрлэгээнд аж ахуйн нэгж, албан байгууллага, иргэд болон ЕБС-иудын 6-12-р ангийн 1,500 орчим сурагчид, МУИС-ийн харьяа Худалдааны үндэсний дээд сургууль, Баянхонгор Политехникийн коллежийн 140 оюутан сурагчдыг татан оролцуулж, Баянхонгор сумын ус хангамжийн эх үүсвэр, Түйн голын ай сав, Цагаан, Дунд, Оготнот булгуудын эрүүл ахуйн болон энгийн хамгаалалтын бүсээс 28 тн хог хаягдлыг цэвэрлэн хогийн цэгт хүргэжээ. Бүх нийтийн их цэвэрлэгээнд давхардсан тоогоор нийт 1,900 гаруй иргэд оролцож, 3 өдрийн хугацаанд 15 га талбайг самнан цэвэрлэж, 28 тн хог хаягдлыг Хот тохижилт, үйлчилгээний газрын 3 машин тус бүр 4-5 удаа зөөвөрлөн хогийн цэгт асгасан. Түй, Байдраг, Шаргалжуут, Заг, Буянтын гол, Бөөнцагаан, Орог нуурын орчны хог хаягдлыг цэвэрлэх ажлыг сумдын ЗДТГ, Байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, Байгаль хамгаалагч нартай хамтран зохион байгуулж нийт 110 га талбайг хог хаягдлаас нь цэвэрлэсэн. Хог цэвэрлэх арга хэмжээнд 1.5 сая төгрөг зарцуулсан байна.</p> <p>Говьсүмбэр аймаг 2 булаг шанд, 1 нуур, уст цэгүүдийг ахуйн болон үйлдвэрлэлийн хог хаягдлаас цэвэрлэх ажлыг 2 удаа зохион байгуулж, 12.5 м³ ахуйн хог хаягдлыг ачин зайлуулсан. Энэ ажилд давхардсан тоогоор 16 албан байгууллага, аж ахуйн нэгжийн 310 гаруй албан хаагч, ажилчид оролцсон байна.</p> <p>Дархан-Уул аймгийн хэмжээнд усны эх үүсвэрийг бохирдохоос хамгаалж, уст цэгүүдийг ахуйн болон үйлдвэрийн хог хаягдлаас цэвэрлэх цэвэрлэгээний ажлыг 2 удаа төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 64 төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын 1181 иргэд, ажилтан, албан хаагч нар 120 тн хогийг нэгдсэн хогийн цэгт ачиж буулгасан.</p> <p>Дорноговь аймгийн ЗДТГ-аас 2016.05.05-ний өдөр бүх сумдаа булаг шанд, уст цэгүүдийг ахуйн болон үйлдвэрлэлийн хог хаягдлаас цэвэрлэх, голын голдиролыг нь сэргээх, тохижуулах, хамгаалах төлөвлөгөө гарган ажиллах талаар чиглэл өгч ажилласан байна. Умард говийн гүвээт-Халхын дундад талын СГЗ-наас 2016.05.13-ны өдөр Дорноговь аймгийн “Далантүрүүний рашаан”-ны хог хаягдлыг цэвэрлэх ажлыг Хэнтий аймгийн Бор-Өндөр сумын хот тохижуулах газрын 15 ажилтан, Дорноговь аймгийн Даланжаргалан сумын Өнгөт багийн 25 иргэн, СГЗ-ны мэргэжилтнүүд нийт 50 хүн оролцон 2 га орчим газрын хог хаягдлыг цэвэрлэж, 10 тн хог хаягдлыг зөөвөрлөн Бор-Өндөр сумын нэгдсэн хогийн цэгт хаяжээ.</p> <p>Дорнод аймгийн төв, сум, суурин, баг, хот айлын хэмжээнд ойр орчныхоо усны эхийг жилд 2 удаа хавар, намар цэвэрлэх, цэвэр ариун байдлыг хангах, сөрөг нөлөөлөлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх, “Ус” үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг ханган ажиллах талаар бүх сумдын Засаг дарга нарт өөрсдийн сумдын нутаг дэвсгэрт орших уст цэг болох гол, нуур, цөөрөм, булаг, шанд, худаг зэргийн ойр орчмын хог хаягдлыг цэвэрлэх тухай албан тоотыг хүргүүлэн хийсэн ажлын тайланг нэгтгэсэн. Чойбалсан хотын Захирагчийн албатай хамтран 2016.05.03-ны өдөр Хэрлэн голын ногоон бүс, зүүн цементэн гүүрний ойр орчмын хур хогийг цэвэрлэх, зайлуулах ажлыг зохион байгуулсан. Цэвэрлэгээнд Хэрлэн сумын ЗДТГ-ын ажилтан албан хаагч, сумын ИТХ-ын төлөөлөгч, аймгийн БОАЖГ, Дорнод хамгаалалтын захиргаа, Буйр нуур-Мэнэнгийн талын СГЗ, Хэрлэн голын СГЗ, “Чойбалсан хөгжил” ОНӨҮГ-ын ажилчин албан хаагч нийт 108 хүн оролцож, 35 га талбайн 40 м³ хог хаягдлыг цэвэрлэж тээвэрлэсэн. Намар 10 дугаар сарын 08-ны өдөр Дорнод аймгийн БОАЖГ, Хэрлэн голын СГЗ-наас санаачлан, Дорнод хамгаалалтын захиргаа, Буйр нуур-Мэнэнгийн талын СГЗ, Хэрлэн сумын ЗДТГ, “Чойбалсан хөгжил” ОНӨҮГ-тай хамтран Хан-Уул цогцолбор сургуулийн 6-10-р ангийн 210 гаруй сурагчдыг оролцуулан нийт 280 хүнийг хамруулан Хэрлэн голын эрэг дагуух хог хаягдлыг бүрэн цэвэрлэсэн. Нийт 310 га талбайн 67 шуудай буюу 3 машин 15 тн хог хаягдлыг “Чойбалсан хөгжил” ОНӨҮГ ачиж, хогийн төвлөрсөн цэгт хаясан.</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>захиргаа, улсын тэргүүний 3 дугаар сургуулийн “Аварга мод” клубийн сурагчидтай хамтран Далангийн голын ахуйн хог хаягдлыг цэвэрлэх ажилд 30 гаруй хүн оролцож, 25 гаруй шуудай хог хаягдлыг цэвэрлэлээ. Мөн Гурван тэс, Ханбогд, Булган, Мандал-овоо, Даланзадгад, Ноён, Номгон, Сэврэй, Баяндалай сумууд нь тухайн нутаг дэвсгэр дээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж байгуулга, ЕБС, нөхөрлөл, клубын хүүхдүүдийг хамруулан нийт 19 байгууллага, 237 хүнийг оролцуулан 13 булаг шандын хог хаягдлыг цэвэрлэн 28.1 тн хаягдлыг цэвэрлэхэд 356.0 мянган төгрөг зарцуулсан байна. Жилд 2 удаа аймгийн төвд 5-10 км, сумын төвд 10 км, баг, хот айлд 5 км-ын тойрогт орших булаг, шанд, уст цэгүүдийн ахуйн болон үйлдвэрийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, тохижуулах, хамгаалах арга хэмжээг зохион байгуулан тогтмолжсоноор усны эх үүсвэрийн нөөц бохирдохоос хамгаалагдаж, засварлагдан шинэчлэгдэж, уст цэгийн тоо нэмэгдсээр байна.</p> <p>Увс аймагт 05 дугаар сарын 5-6, 09-р сарын 28-ны өдрүүдэд хог хаягдлын цэвэрлэгээг хийж, нийт 2,540 хүн оролцож 415.9 м³ хог хаягдлыг хогийн нэгдсэн цэгт хүргэсэн байна. Зарим сумдад зуд болсонтой холбогдуулан малын сэг зэмийн хаягдал их байсан тул сэг зэмийг зориулалтын газар булж устгасан байна. Аймгийн хэмжээнд 8 гол горхи, 14 булаг шанд, 3 рашааны эхийг нийтийн оролцоотойгоор цэвэрлэж нийт 1,400 хүн хамрагдаж, 20 орчим тн орчим хог хаягдлыг цэвэрлэж төвлөрсөн хог хаягдлын цэгт хаяжээ.</p> <p>Дэлгэрмөрөн-Шишхэд голын СГЗ-наас зохион байгуулан 2 удаагийн давтамжаар Хөвсгөл аймгийн Мөрөн, Бүрэнтогтох сумын ойролцоох Дэлгэрмөрөн голын эргийн дагуух 26 км газрын, Баянзүрх сумын төвийн Алтарга, Бэлтэс голын эрэг дагуух 2.5 км газрын, Улаан-Уул сумын төвийн Гуна голын эрэг дагуух 2.2 км газрын, Рэнчинлхүмбэ сумын төвийн Жаргантын голын эргийн дагуух 2.8 км газрын, Цагаануур сумын төвийн Хармайн гол болон Цагаануурын эргийн дагуух 3.7 км газрын хогийг сумдын ЗДТГ, иргэд, ТББ-ууд, Далай ван дээд сургууль, УЦУОША, “Ус чандмань” ОНӨҮГ, МХГ, БОАЖГ, Хөвсгөл нуур-Эгийн голын СГЗтай хамтран цэвэрлэж сумдын хог хаягдлын төвлөрсөн цэгт хүргүүлжээ.</p> <p>УИХ-ын гишүүн Л.Энх-Амгаланы санаачилгаар Хөвсгөл далайн эргийн хог хаягдалыг цэвэрлэх ажлыг Хөвсгөл нуур-Эгийн голын СГЗ, Хатгал тосгоны захирагчын алба, БОАЖГ, Хөвсгөлийн УТХГН-ийн хамгаалалтын захиргаа хамтран зохион байгуулжээ. Энэ Хөвсгөл нуурыг цэвэрлэх аянд 250 хүн, 20 гаруй төрийн болон хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгж, байгууллага оролцож, 60 км-т 100 орчим тн хогийг, мөн 2016 онд Эгийн гол орчмын хогийг цэвэрлэсэн байна.</p> <p>Хэнтий аймаг 5, 10 дугаар саруудад усны сан бүхий газруудад хог цэвэрлэгээг зохион байгуулсан. Уг ажлын хүрээнд 5 гол горхи, 11 нуур, 20 булаг, рашаан, шанд, 15 худаг, уст цэгээс 18 авто машин буюу нийт 106 тн ахуйн болон үйлдвэрийн хог хаягдлыг иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага, ажилгүй иргэд, малчид, ЕБС-ийн сурагчид оролцсон 887 хүн цэвэрлэж, төвлөрсөн цэгт хаяж зайлуулсан. Хэрлэн голын хамгаалалтын бүсэд хориглох тэмдэг, тэмдэглэгээ тавих ажлыг Баянмөнх, Баян-Овоо, Дархан сумдад гүйцэтгүүлэхээр Хэнтий аймгийн Скаутын зөвлөлтэй гэрээ (БО/2016/33) байгуулж ажилласан.</p>
	<p>Хүрэх үр дүн 6.3. (УҮХХҮАТ 6.12)</p> <p>Усны салбарын шинжлэх ухааны суурь судалгааны ажлыг үргэлжлүүлж, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох, усны нөөцийн бүрэлдэн бий болох үйл ажиллагааг дэмжих чиглэлээр</p>	<p>2016 оноос эхлэн БСШУСЯ-ны Шинжлэх ухаан, технологийн сангийн хөрөнгөөр “Монгол орны газар тариалангийн төв бүс нутагт ууршилт тооцох төсөл” (төслийн удирдагч нь Ус цаг уур, орчны судалгаа, мэдээллийн хүрээлэнгийн Д.Аззаяа, төсөв нь 33.0 сая.төг), “Рашааны бальнеологийн судалгааны аргачлал боловсруулж, зарим рашааны ордод хийх судалгаа” (энэ ажлыг 2016-2019 онд гүйцэтгэхэд 91.8 сая.төг зарцуулна), “Усны нөөцийг хуримтлуулах, нэмэгдүүлэх, газрын доорх усны ордыг зориудаар арвижуулах судалгаа” (энэ ажлыг 2016-2018 онд гүйцэтгэхэд 69.8 сая.төг зарцуулна) зэрэг 3 төсөл хэрэгжүүлж байна.</p> <p>2016-2017 оны хичээлийн жилд дээд боловсролын статистик мэдээгээр</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>мэдээллийн төвд нийт 85 хүн оролцсон "СГЗдын хангай, говийн бүсийн зөвлөгөөн" зохион байгуулсан байна.</p> <p>Баянхонгор аймагт ЕБС-ийн сурагчдаар дамжуулан ард иргэдэд байгаль орчин, ус, ариун цэврийн байгууламжийн талаар нөлөөллийн ажлыг хийжээ.газрын доорх Нөлөөллийн ажилд "Номгон", "Эрдэнэмандал", "Эрдэм", "Соого сейко", "Баян-ойт" сургуулиудын нийт 25 ангийн 1,272 сурагчид оролцож Баянхонгор сумын 1,200 орчим ард иргэд 50 гаруй аж ахуйн нэгж, байгууллагад ухуулга сурталчилгаа, нөлөөллийн ажил зохион байгуулсан. Уг үйл ажиллагааны хүрээнд сурагчид усны зохистой хэрэглээний талаар гарын авлага, брошюр, тараах материалыг тараан зөвлөмж өгч ажилласан.</p> <p>Бөөнцагаан-Орог нуурын СГЗ-наас "Усны шастир" судрыг уйгаржин, төвд, кирилл үсгээр шивж, 30 хувийг хэвлэн СГЗдад тараасан байна.</p> <p>Дархан хотод "Ус ба хөдөлмөр эрхлэлт" сэдэвт эрдэм шинжилгээ онол практикийн бага хурлыг БОАЖГ, Хараа-Ерөө голын СГЗ, "Дархан ус суваг" ХК, ШУТИС, ХААИС-тай хамтран зохион байгууллаа. Эрдэм шинжилгээний бага хуралд ус ашиглагч байгууллага, их дээд сургуулийн багш, оюутнуудын нийт 18 илтгэл тавигдсанаас 1-р байрыг "Технологийн сургуулийн гадна дулаан, цэвэр усны шугамын горимын тохируулгын судалгаа", 2-р байрыг "Монгол орны газар доорх усны нөөц", 3-р байрыг "Дархан сумын ус хангамжийн төв дамжуулах шугамын даралт тодорхойлох судалгаа" зэрэг сэдвүүдийг шалгаруулав.</p> <p>Улз голын сав газарт хамрагдах Дорнод аймгийн Дашбалбар, Чулуунхороот, Гурванзагал, Чойбалсан сумдуудад ЗДТГ, ИТХ, нутгийн иргэдийн дунд "Усны зүй зохистой хэрэглээ" ба "Ус ба эрүүл мэнд" сэдэвт сургалтуудыг зохион байгуулж, гарын авлага тарааж, сумын төвүүдийн уст цэгүүдэд хяналт тавин, уст цэгийн хамгаалалтын бүсэд шинээр өвөлжөө хаваржаа, зуслангийн зориулалтаар газар олгохгүй байх, хог хаягдлаас болон малын хөлөөс үүдэх бохирдлоос хамгаалах талаар зохих шатны мэргэжилтнүүдэд зөвлөмж өгч ажилласан. Дорнод аймагт "Дэлхийн усны өдөр"-ийн хүрээнд "Ус ба ажлын байр" сэдвээр зохион байгуулагдсан тус өдрийг Буйр нуур-Халхгол, Онон-Улз гол, Хэрлэн голын СГЗд болон усны мэргэжлийн байгууллага, томоохон ус ашиглагч нартай хамтран тэмдэглэж өнгөрүүлжээ.</p> <p>Олон улсын санхүүгийн корпораци, Дэлхийн усны нөөцийн бүлэг, Канад улсын Засгийн газрын санхүүжилтээр "Газрын доорх усны менежмент" сэдэвт сургалтыг 2016.03.16-ны өдөр Дундговь аймгийн Луус суманд, 2016.03.17-ны өдөр аймгийн төвд хийлээ. Аймгийн төвд болсон сургалтад аймгийн болон Сайнцагаан сумын ЗДТГ, БОАЖГ, МХГ, СХЗХ, ХХААГ, ГХБХБГ, ЭМГ, УЦУОША, "Дундговь-Ус" ОНӨҮГ, ИНБ-ын төлөөлөл 25 хүн оролцов. Сургалтаар газрын доорх усны суурь ойлголт, усны менежментийн хууль эрх зүйн орчин, ус ашиглалтаас үүсэх сөрөг нөлөөллүүд, усны хяналт шинжилгээ эдгээрт талуудын оролцоо, хамтын ажиллагааг сайжруулах асуудлаар мэдлэг олгов.</p> <p>Усыг хайрлан хамгаалах, зүй зохистой ашиглах уламжлалт зан үйлийг өвлүүлэн үлдээх зорилгоор Өвөрхангай аймагт "Дусал ус ч амьдрал бэлэглэнэ", "Усны үнэ цэнэ ба хэрэглээ" сэдэвт сургалтыг 130 гаруй иргэд, төрийн албан хаагчид, ЕБС-ийн 600 гаруй сурагчдад хийсэн байна. Арвайхээр сумын ЗДТГ, Ганданпунцоглин хийдтэй хамтран Дэлгэрэх булаг, Бурхийн усны булаг, Дайргын голын тахилга үйлдэж, Ганданпунцоглин хийдийн лам нар лус арагдах ном хуржээ.</p> <p>Өгийнуур дээр мөсний загасчлалын улсын аврага шалгаруулах тэмцээнийг Орхон голын СГЗ-наас МСТ-ийн ажилчид, сумын ЗДТГ, Загасчлах спортын нэгдэлтэй хамтран амжилттай зохион байгуулав.</p> <p>Увс нуур-Тэсийн голын СГЗ-наас 2013-2015 оны усны тоо бүртгэлийн мэдээг ашиглан гол горхи, нуур, рашааны зэрэг 8 төрлийн товхимолыг бэлтгэж хэвлэж гаргалаа. Уг товхимолуудад сав газарт байгаа 1000 орчим уст цэгүүдийн фото зураг, солбилцол, байршил, ундрага зэрэг мэдээллийг бүрэн оруулсан ажлын хэрэгцээнд ашиглахад зориулагдсан</p>

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл
		<p>хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хөрөнгийн асуудлыг шийдвэрлээгүйн улмаас төсөл арга хэмжээнүүд цаг хугацаандаа хэрэгжихгүй байна.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Цас, борооны усыг хуримтлуулах, саарал усыг ашиглах арга хэмжээний хэрэгжилт удаашралтай байна. • Ус, рашаан ашигласны төлбөрийн орлогын зарцуулалт тодорхой бус байна. • Сум, суурин газрын ус хангамж, ариутгах татуургын төвлөрсөн байгууламж дутагдалтай хэвээр байна. • Хөрөнгө санхүү их шаардагдах томоохон ажил, мөн усны хайгуул, судалгаа хийж усны нөөцийг тогтоох ажлууд хийгдэхгүй байна. • Орон нутагт усны мэргэжлийн боловсон хүчин дутагдалтай байна. • Жил бүр бэлчээрт олон худаг гаргаж байгаа боловч түүний чанар муу, ашиглалтын байдал хангалтгүй байна. • Орхон аймгийн хувьд бэлчээрийн ус хангамжийг ХХААГ, усны нөөцийн ашиглалт, хамгаалалтыг БОАЖГ, ус түгээх, нийлүүлэх ажлыг "Эрдэнэт Ус ДТС" ОНӨХК хариуцан ажиллаж байгаа нь аймгийн хэмжээнд усны нэгдсэн бодлого, удирдлага дутагдаж байгааг харуулж байна. • Усны орлогод төлөвлөгдөөгүй орлого орсон байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлын санхүүжилтэд ордоггүй, байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлыг хугацаанд нь эрт олгодоггүйгээс зарим ажил (булгийн эхийг хаших г.м.) оройтох тохиолдол гарч байна. • "Ус" үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх II үе шатанд зарим чухал арга хэмжээг оруулаагүй орхигдуулсан байна. Тухайлбал, ХАА (усалгаатай тариалан, бэлчээр усжуулалт)-н ус хангамж, үерийн хамгаалалт, зам, талбайн борооны ус зайлуулах байгууламж, ус зөөлрүүлэх, цэнгэгжүүлэх төхөөрөмжийг сайжруулах зэрэг асуудлууд тусгагдаагүй байна. • Салбар хоорондын уялдаа холбоо муугаас мэдээлэл маш дутмаг байна. Аймгуудын УЦУОША-нд хийж байгаа усны судалгаа, шинжилгээ, ажиглалтын мэдээг СЗГ-дад өгдөггүй байна. Усны мэдээллийн санд мэдээлэл төвлөрүүлэх үүрэг бүхий байгууллагууд журмыг хангалтгүй хэрэгжүүлж, мэдээллийг СГЗ-дад ирүүлэхгүй байна. <p><u>Анхаарах асуудал:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хөрөнгийн асуудлыг шийдвэрлээгүйн улмаас төсөл арга хэмжээнүүд цаг хугацаандаа хэрэгжихгүй байна. Иймээс санхүүжилтийн асуудлыг шийдвэрлэж, хөтөлбөр, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хангах нөхцөлийг бүрдүүлэх, • Усны нөөцийг хайгуул, судалгааны үндсэнд тогтоох, цас, борооны усыг хуримтлуулах, саарал усыг эргүүлэн ашиглах технологийг нэвтрүүлэх, • Хот суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хуульд ус хангамж ариутгах татуургын байцаагч ажиллана гэж заасан байдаг ч аймгийн МХГ-т энэ орон тоо байдаггүй учир усыг зүй бусаар ашиглах, ус ихээр алдагдуулах зэрэг зөрчлүүдэд хуулийн дагуу арга хэмжээг тооцуулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, • Аймгийн ус хангамж, ариутгах татуургыг хариуцсан байгууллага нь орон нутгийн өмчтэй, улс, орон нутгаас ямар нэгэн татаас авдаггүй учир тоног төхөөрөмжийн шинэчлэлтийг цаг тухай бүрт нь хийж чадахгүй байна. Төсөл хөтөлбөр, зээл тусламжаар олон тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийж шинэчлэлт хийдэг боловч тоног

№	Хөтөлбөрийн агуулга	2016 оны гүйцэтгэл						
		... %	1	2	3	4	5	6
	хэрэгжилтийн үнэлгээ, дүгнэлт (Өөрийн үнэлгээ)	81.2	90.0	90.0	40.0	90.0	95.0	98.0
10	Төсөл, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн нэгдсэн үнэлгээ (ЗГХЭГ-ын үнэлгээ)	Нэгдсэн үнэлгээ						
		...						

Танилцсан: ..... Г.Нямдаваа, БОАЖЯ-ны Газар зохион байгуулалт, усны нэгдсэн бодлого зохицуулалтын газрын дарга

Хөтөлбөр, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг

нэгтгэн гаргасан: ..... Ч.Пунцагсүрэн, БОАЖЯ-ны Газар зохион байгуулалт, усны нэгдсэн бодлого зохицуулалтын газрын ахлах мэргэжилтэн